

1. ÜNİTE: 20. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ VE DÜNYA

MUSTAFA KEMAL'İN HAYATI

Mustafa Kemal, 1881'de Selanik'te doğmuştur. Babası Ali Rıza Efendi, annesi Zübeyde Hanım'dır. Baba tarafından dedesi olan Hafız Ahmet Efendi *Kocacık* yöreklerinden, annesi tarafından dedesi olan Feyzullah Ağa ise *Konyar* yöreklerindedir. 1871'de evlenen Ali Rıza Efendi ve Zübeyde Hanım'ın altı çocuğundan dördü (Mustafa Kemal ve Makbule hariç) küçük yaşlarda ölmüştür.

MUSTAFA KEMAL'İN OKUDUĞU OKULLAR (SIRASIYLA)

1-) Mahalle Mektebi: Bu okulu tamamlamamıştır.

2-) Şemsi Efendi Okulu: Bu okulda yeni öğretim yöntemleri kullanılıyordu. Babasının vefatı üzerine (ekonomik sıkıntılar nedeniyle) okuluna bir süre ara verdi. Okula verilen ara dönemini, ailesiyle birlikte Langaza'daki (Selanik) dayısının çalıştığı çiftlikte geçirmiştir.

3-) Selanik Mülkiye Rüştiyesi (Ortaokulu): Bu okulu tamamlamamıştır.

4-) Selanik Askerî Rüştiyesi: Matematik dersindeki başarısından dolayı, Matematik Öğretmeni Yüzbaşı Mustafa Efendi tarafından adına "Kemal" ismi eklendi.

5-) Manastır Askerî İdadisi (Lisesi): Tarih öğretmeni **Mehmet Tevfik (Bilge)** sayesinde tarihe, sınıf arkadaşı **Ömer Naci** sayesinde edebiyata ilgi duymaya başlamıştır. Burada tanıştığı Namık Kemal ve Tevfik Fikret'in eserleri ile vatan ve millet sevgisi daha da pekişti. Kurmay subay olabilmek için Fransızcasını geliştirdi. Fransızcasını ilerletmek için okuduğu kitaplar sayesinde; Jean Jack Rousseau (Jan Jak Ruso), Voltaire (Volter), Montesquieu (Montesku), Auquste Comte (Ogust Komt) gibi Fransız düşünürlerini yakından tanıdı ve inkılap, bağımsızlık, adalet, eşitlik gibi kavramları özümsemi.

6-) İstanbul Harp Okulu: 1899'da başladı. Harp okulu, Mustafa Kemal'in hem vatan ve millet fikirlerinin olgunlaşmasında hem de Batı'ya dönük çağdaşlaşma düşüncelerinin gelişmesinde önemli bir dönem olmuştur.

7-) İstanbul Harp Akademisi: Arkadaşları ile, okul öğrencilerine yönelik bir gazete çıkardı. 1905 yılında **Kurmay Yüzbaşı** olarak mezun oldu.

MUSTAFA KEMAL'İN HAYATINDA İZ BIRAKAN ŞEHİRLER

- **Selanik (Yunanistan):** Farklı dine, millete ve kültüre sahip insanların yaşadığı bir ticaret ve liman şehridir. Ayrıca Avrupa ile İstanbul'u birbirine bağlayan demiryolu bu şehirden geçer.
- **Manastır (Makedonya):** Manastır, önemli bir ticaret, yönetim ve ordu merkeziydi. Aynı zamanda demir yolu ile Selanik'e bağlıydı. Meşrutiyet taraftarlarının yoğun olarak yaşadığı bir yeri.
- **İstanbul:** İstanbul, Osmanlı Devleti'nin başkenti olması nedeniyle sosyal, ekonomik ve siyasi açıdan büyük bir öneme sahipti. Mustafa Kemal, başkentte bulunduğu süre boyunca ülkede meydana gelen tüm gelişmeleri de yakından takip edebilme fırsatı buldu.
- **Şam (Suriye):** Mustafa Kemal'in **ilk görev yeri** Şam'daki 5. Ordu'dur. Mustafa Kemal, Arapların Osmanlı Devleti'nden ayrılma isteklerine ve bu doğrultuda yaptıkları faaliyetlere burada tanık oldu. Mustafa Kemal, Şam'da **Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'**ni kurdu.
- **Sofya (Bulgaristan):** Mustafa Kemal, Balkan Savaşları'ndan sonra Sofya'ya ateşemiliter olarak atandı. Bu görevi esnasında yerli ve yabancı pek çok dost edindi. Ayrıca (Alman bir ailenin yanında kalarak) Almancasını geliştirme imkânı buldu.

MUSTAFA KEMAL'İN DÜŞÜNCE DÜNYASINI ETKİLEYEN YAZARLAR VE DÜŞÜNÜRLER

- ◆ **Türk Yazarlar:** "Türk ulusunun yüzyıllardır beklediği ses" dediği Namık Kemal'den, "inkılapçılık" konusunda Tevfik Fikret'ten, "milliyetçilik" konusunda Mehmet Emin Yurdakul ve Ziya Gökalp'ten etkilendi.
- ◆ **Yabancı Yazarlar:** Montesquieu (Montesku)'dan "cumhuriyetçilik", J.J. Rousseau (Ruso)'dan "yurttaşlık bilinci" ve Voltaire (Volter)'den "bilimsellik, akılcılık" konusunda etkilendi.
- ◆ **Mustafa Kemal'in Eserleri:** Mustafa Kemal çok kitap okumakla beraber fırsat buldukça kitap da yazmıştır. Mustafa Kemal'in kaleme almış olduğu en önemli eseri **Nutuk**'tur. Nutuk, 1919'dan 1927'ye kadar geçen zamandaki gelişmeleri kapsamaktadır. Mustafa Kemal'in ayrıca "Geometri", "Takımın Muharebe Talimi", "Cumalı Ordugâhı", "Taktik Tatbikat Gezisi", "Bölüğün Muharebe Eğitimi" ve "Subay ve Komutan ile Konuşmalar" isimli eserleri vardır.

20. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN SİYASİ DURUMU

II. MEŞRUTİYET'İN İLANI (23 TEMMUZ 1908)

İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC); mason ve İtalyan Carbonari (Karbonari) teşkilatlarını örnek alarak kurulan, *Mekteb-i Tıbbiye* ve *Mekteb-i Harbiye* öğrencileri arasında taraftar bulan gizli bir örgüttür. **İttihat ve Terakki Cemiyetinin siyasal amacı, Meşrutiyet'i ilan edip Mebusan Meclisi'nin açılmasını sağlamaktır.** Cemiyet üyelerinin ayaklanması neticesinde Padişah II. Abdülhamit, yeniden meşrutiyeti ilan etti ve *Kanun-ı Esasî'yi (Anayasa)* yeniden yürürlüğe koydu.

II. Meşrutiyet'in ardından şu gelişmeler yaşandı:

- ❖ İlk kez çok partili hayata geçildi.
- ❖ 1908'de Bulgaristan bağımsızlığını ilan etti, Bosna Hersek Avusturya tarafından işgal edildi ve Girit Yunanistan'a katıldı.
- ❖ **31 Mart Ayaklanması (13 Nisan 1909):** İstanbul'da çıkarılan ayaklanma, komutanlığını *Mahmut Şevket Paşa'nın* yaptığı kurmay başkanlığını *Mustafa Kemal'in* yaptığı Selanik'ten gelen **Hareket Ordusu** tarafından bastırıldı. Bu olaydan sonra II. Abdülhamit tahttan indirildi ve yerine V. *Mehmet Reşat* tahta çıkarıldı. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra İTC'nin ülke yönetimindeki etkisi arttı. Kanun-ı Esasî'de değişiklik yapılarak padişahın meclisi feshetmesi zorlaştırıldı, padişahın veto hakkı sınırlandırıldı ve hükûmet meclise karşı sorumlu hâle geldi. Bu değişikliklerle amaçlanan, anayasayı daha demokratik bir hâle getirmektir. Osmanlıcılık ve İslamcılık akımlarının sonuçsuz kaldığını gören İTC, **Türkçülük** politikasına ağırlık verdi.

TRABLUSGARP SAVAŞI (1911-1912)

Savaşın sebebi, İtalya'nın Trablusgarp'ı (Libya) Osmanlı Devleti'nden istemesi ve bu isteğin Osmanlı Devleti tarafından reddedilmesidir. Osmanlı, bölgeye karadan ve denizden gereken yardımı gönderemedi. *Mustafa Kemal, Enver Bey* ve *Fethi Bey* gibi gönüllü subaylar, gizlice Trablusgarp'a giderek halkı örgütleyip İtalyanlara karşı başarılı bir şekilde mücadele ettiler. *Trablusgarp Savaşı, Mustafa Kemal'in katıldığı ilk savaştır.*

İtalya, Osmanlı'yı zor durumda bırakmak için Çanakkale Boğazı'nı abluka altına aldı ve On İki Ada'yı işgal etti. I. Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kaldı. İtalya ile Osmanlı Devleti arasında **1912-Uşi Antlaşması** imzalandı.

Uşi Antlaşması'na göre:

- *Trablusgarp (Libya) İtalya'ya bırakıldı. (Böylece Osmanlı, Kuzey Afrika'daki son toprağını kaybetti.)*
- *On İki Ada, geçici olarak İtalya'ya bırakıldı.*

Not: Savaş uçağı ilk kez 1911'de Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılmıştır.

BALKAN SAVAŞLARI (1912-1913)

I. Balkan Savaşı

- **Osmanlı Devleti** ile **Karadağ, Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan** arasında yapılmıştır.
- Karadağ'ın saldırısı ile başlayan savaşı Osmanlı Devleti kaybetti.
- Savaş esnasında **Arnavutluk** bağımsızlığını ilan etti.
- **1913-Londra Antlaşması** ile Osmanlı Devleti, **Midye-Enez hattının batısında kalan topraklarını** kaybetti.

II. Balkan Savaşı: Nedeni, Bulgaristan'ın daha fazla toprak aldığını öne süren Balkan devletlerinin (Karadağ, Sırbistan, Yunanistan) Bulgaristan'a saldırmasıdır. Balkan devletlerinin anlaşmazlıklarından yararlanan Osmanlı Devleti, saldırıya geçerek **Edirne ve Kırklareli'yi** düşman işgalinden kurtardı. Balkan Devletleri arasında **1913-Bükreş Antlaşması** yapılarak savaşa son verildi.

Balkan Savaşları'nın Genel Sonuçları:

- ➔ Osmanlı Devleti; Bulgaristan ile **İstanbul Antlaşması'nı**, Yunanistan ile **Atina Antlaşması'nı** ve Sırbistan ile **İstanbul Antlaşması'nı** imzaladı.
- ➔ Osmanlı Devleti, Meriç nehrinin batısındaki toprakları (Makedonya, Arnavutluk, Batı Trakya) ve Ege Adaları'nı kaybetti.
- ➔ Osmanlıcılık ve İslamcılık fikri (akımı) önemini yitirirken Türkçülük¹ fikri öne çıktı.
- ➔ Balkanlarda kalan Türkler, gördükleri baskılar neticesinde Anadolu'ya göç etti.

¹ **Türkçülük** fikri, Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasında; **Batıcılık** fikri, Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişmesinde önemli bir etken olmuştur.

20. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN SOSYAL DURUMU

- ▶ Balkan Savaşları'nın ardından Balkanlardan Anadolu'ya, Birinci Dünya Savaşı esnasında ise (Rus işgali nedeniyle) Doğu Anadolu'dan özellikle Orta Anadolu'ya göçler yaşandı.
- ▶ Osmanlı'da (eşkiyalık faaliyetleri nedeniyle) asayiş ortadan kalktı; buna bağlı olarak da temel gıda fiyatları arttı ve halkın alım gücü düştü.
- ▶ Şehirler arasında ulaşım (özellikle demiryolu) ve iletişim imkânları gelişti; şehirlerin önemi arttı.

20. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN EKONOMİK DURUMU

Osmanlı Devleti'nin sanayileşmesini zamanında gerçekleştirememesi, aldığı dış borçları ödeyememesi¹ ve savaşlar nedeniyle tarımsal üretimin yapılamaması Osmanlı ekonomisini olumsuz etkilemiştir.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI (1914-1918)

SAVAŞIN BAŞLAMASI VE SAVAŞIN TARAFLARI

Avusturya-Macaristan veliahdı Ferdinand'ın ve eşinin bir Sırp tarafından öldürülmesi savaşı başlatan kıvılcım oldu. Birinci Dünya Savaşı, İttifak Devletleri ile İtilaf Devletleri arasında olmuştur.

- **Üçlü İttifak (Bağlaşma) Devletleri (1882):** Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, İtalya.
- **Üçlü İtilaf (Anlaşma) Devletleri (1907):** Fransa, İngiltere, Rusya.

Savaşın Genel Nedenleri:

- Milliyetçilik akımı
- Sömürge paylaşımı yarışı
- Hammadde ve pazar arayışı
- Silahlanma yarışı ve bloklaşma

Savaşın Özel Nedenleri:

- ✓ Japonya'nın Uzak Doğu'da sömürgeler elde etmek istemesi
- ✓ Fransa'nın Sedan Savaşı'nda Almanya'ya kaptırdığı *Alsas-Loren* kömür havzasını geri almak istemesi
- ✓ Avusturya-Macaristan'ın tehlike olarak gördüğü Sırbistan'ı ortadan kaldırıp Doğu'ya doğru genişlemek ve Rusya'yı Balkanlardan uzaklaştırmak istemesi
- ✓ Rusya'nın "*Panslavizm politikası (Balkanlardaki bütün Slavları Rusya idaresinde birleştirme isteği)*" ve "*sıcak denizlere ulaşma amacı*"
- ✓ İtalya ve Almanya'nın sömürgecilik rekabetine katılmaları
- ✓ İngiltere ve Almanya arasındaki rekabet
- ✓ İtalya'nın Akdeniz ve çevresine hâkim olma arzusu

OSMANLI DEVLETİ'NİN I. DÜNYA SAVAŞINA GİRİŞİ

Osmanlı Devleti, savaşın başında İtilaf Devletleri'ne ittifak teklifinde bulundu. Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalmasını isteyen İtilaf Devletleri bu teklifi reddetti. Osmanlı Devleti, tarafsız kalması karşılığında; kapitülasyonların kaldırılması, Ege Adaları'nın kendisine verilmesi, Mısır meselesinin çözümü gibi isteklerde bulundu. İngiltere ve Fransa bu isteklere olumlu yanıt vermeyince Osmanlı Devleti Almanya'ya yakınlaştı.

Osmanlı Devleti, İngiltere'nin Akdeniz donanmasının takibinden kaçarak kendisine sığınan **Goeben (Goben)** ve **Breslau (Brislav)** adlı Alman savaş gemilerinin isimlerini **Yavuz** ve **Midilli** olarak değiştirerek donanmasına kattı. Bu gemilerin Sivastopol ve Odessa limanlarını bombaladı. Bunun üzerine İngiltere, Fransa ve Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti (1 Kasım 1914). Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi sonucunda yeni cepheler açıldı ve savaş daha geniş bir alana yayıldı. V. Mehmet, halife sıfatıyla cihat ilan etti ise de olumlu bir karşılık alınmadı.

Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girme Nedenleri:

- Osmanlı Devleti'nin ittifak teklifinin İtilaf Devletleri tarafından reddedilmesi
- Osmanlı Devleti'nin siyasi yalnızlıktan kurtulmak istemesi
- Balkan Savaşları'nda kaybedilen yerleri geri alma düşüncesi
- İttihat ve Terakki yöneticilerinin savaşı Almanya'nın kazanacağına inanmaları

Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni Savaşa Sokma Nedenleri:

- * Yeni cephelerin açılmasını sağlayarak üzerindeki yükü azaltmak
- * Osmanlı'nın hammadde ve insan gücünden faydalanmak
- * Halifeliğin nüfuzundan yararlanarak İngiltere'nin sömürgeleriyle bağlantısını kesmek

¹ Osmanlı Devleti, ilk dış borcunu 1854 yılında (Kırım Savaşı esnasında) aldı. Bir süre sonra alınan dış borçların faizi dahi ödenemeyince iflas ettiğini açıkladı. 1881 yılında yayımlanan **Muharrem Kararnamesi** ile alacaklı olan devletler **Düyûn-ı Umumiye İdaresini (Genel Borçlar İdaresi)** kurdular. Bu idarenin kurulmasıyla Osmanlı Devleti alacaklı devletlerin denetimi altına girdi ve ekonomik bağımsızlığını kaybetti.

OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞTIĞI CEPHELER

<u>TAARRUZ CEPHELERİ</u>	<u>SAVUNMA CEPHELERİ</u>	<u>YARDIM CEPHELERİ</u>
KANAL (SÜVEYŞ)	ÇANAKKALE	GALIÇYA
KAFKAS	IRAK	ROMANYA
	HİCAZ-YEMEN	MAKEDONYA
	SURİYE-FİLİSTİN	
<i>Osmanlı Devleti'nin saldırısı ile açılan cepheledir.</i>	<i>İtilaf Devletleri'nin saldırıları sonucu açılan cepheledir.</i>	<i>Osmanlı'nın kendi sınırları dışında (müttefiklerine yardım etmek için) savaştığı cepheledir.</i>

❖ **KAFKAS CEPHESİ:** Osmanlı Devleti ilk olarak Doğu Anadolu'da (Kafkas Cephesi'nde) Ruslara karşı savaştı. I. Dünya Savaşı'nda savaştığı ilk cepheledir. Bu cephe, **"Almanların Bakü petrolerini ele geçirmek istemesi ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın Orta Asya Türkleri ile Anadolu Türklerini birleştirerek Turancılık idealini¹ gerçekleştirmek istemesi"** nedenleriyle açılmıştır. Enver Paşa komutasındaki binlerce Türk askeri Allahuekber Dağları'nda ağır kış koşulları ve salgın hastalıklar nedeniyle şehit oldu. Ruslar, silahlandırdıkları Ermenilerin de desteğini alarak *Van, Muş, Bitlis, Erzincan* ve *Trabzon'u* ele geçirdi. 1916'da bu cepheye atanan Mustafa Kemal, *Muş* ve *Bitlis'i* düşman işgalinden kurtardı. Kafkas Cephesi, 3 Mart 1918'de imzalanan **Brest-Litovsk Antlaşması** ile kapandı. Bu antlaşma ile Sovyet Rusya ***Kars, Ardahan, Batum'u (Elviye-i Selase)*** Osmanlı Devleti'ne bıraktı.

- **1915 Olayları ve Tehcir:** Kafkas Cephesi'nde, Ruslarla işbirliği yapan *Hınçak* ve *Taşnak* komitelerine üye olan Ermeniler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde katliam yaptılar. Uyarılar ve önlemler sonuç vermeyince, Ruslarla iş birliği yapan ve katliama girişen Ermeniler, 1915'te çıkarılan ***Tehcir (Zorunlu Göç) Kanunu*** ile Osmanlı sınırları içerisindeki değişik yerlere göç ettirildi. Bu tehcir sırasında Osmanlı Devleti'nin Ermenileri katlettiği iddiası asılsızdır. Osmanlı Devleti savaş bitince (1918'de) *Geri Dönüş Kararnamesi* yayınladı. Göçe tabi tutulan Ermenilerden isteyenler geri dönmüş, mal ve mülklerini de geri alabilmişlerdir.
- **Kafkas İslam Ordusu:** Rus birlikleri, Bolşevik Devrimi'nden sonra silahlarını Ermeni ve Gürcülere bırakarak bölgeden çekildiler. Ermeni ve Gürcü çetelerinin Müslümanları ve Türkleri katletmeye başlaması üzerine Azerbaycan Türkleri, Osmanlı Devleti'ne bir heyet göndererek yardım istediler. Bunun üzerine İstanbul Hükümeti, ***Nuri (Killigil) Paşa'nın*** komutanlığında, Azerbaycan Türkleri ve Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti vatandaşı Dağıstanlı gönüllülerden oluşan bir ***Kafkas İslam Ordusu*** kurdu. Kafkas İslam Ordusu'yla Bolşevik ve Ermeni *Taşnak* birlikleri arasında önemli muharebeler yaşandı. Bakü şehrini Türklere vermek istemeyen Bolşevik, *Taşnak* ve İngiliz birlikleri direnişe başladı. Ama 15 Eylül 1918'de, Kafkas İslâm Ordusu ***Halil (Kut) Paşa*** komutasında Bakü'ye girdi. Böylece şehir düşmandan temizlendi. Bu harekât boyunca Türk ordusu, Azerbaycan'ı kurtarmak için 1130 şehit verdi. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurucusu ***Mehmet Emin Resulzade*** "Azerbaycan Cumhuriyeti" adlı kitabında "Kardeş Türkiye'nin İmdadı" başlığı altındaki bölümde Bakü'nün geri alınmasını ***"Mehmetçiğin tarihe altın harflerle yazılacak bir fedakarlığı"*** olarak ifade etmiştir.

❖ **KANAL CEPHESİ:** Almanya ve Osmanlı Devleti'nin bu cepheyi açmaktaki amacı; ***Süveyş Kanalı'nı (Mısır'ı) ele geçirerek İngiltere'nin sömürgeleriyle bağlantısını kesmektir.*** Bahriye Nazırı *Cemal Paşa* komutasında gerçekleştirilen iki saldırıda da başarısız olan Osmanlı kuvvetleri, Suriye'ye kadar geri çekildi.

❖ **ÇANAKKALE CEPHESİ:** İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Cephesi'ni açmasındaki amaçları; *İstanbul ve Boğazları ele geçirip Osmanlı'yı savaş dışı bırakmak, müttefikleri olan Rusya'ya gerekli askerî ve ekonomik yardımları yapmak, Rusya'nın buğdayından faydalanmak ve bu cephede kazanılacak başarıyla birlikte hâlâ tarafsız olan Balkan Devletleri'ni kendi yanlarında savaşa çekmekti.*

İtilaf Devletleri, ***önce denizden sonra karadan*** saldırdı. 18 Mart 1915'teki deniz harekâtında ***Nusret Mayın Gemisi'***nin döşediği mayınlar İtilaf donanmasına büyük kayıplar yaşattı. ***"18 Mart Kahramanı"*** olarak anılan ***Tümgeneral Cevat Çobanlı'nın*** bu zaferde büyük payı vardır.

¹ Turancılık, bütün Türkleri tek bir bayrak altında toplama düşüncesidir.

Deniz yolu ile Çanakkale'yi geçemeyeceklerini anlayan İtilaf Devletleri, Gelibolu Yarımadası'na asker çıkarmak suretiyle kara harekâtını (25 Nisan 1915-Ocak 1916) başlattılar. Çoğunluğu *Anzaklardan*¹ oluşan İtilaf ordusu Seddülbahir, Kumkale ve Arıburnu'na çıkarma harekâtı düzenledi. **19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal** ve emrindeki Türk ordusu; **Anafartalar, Conkbayırı, Arıburnu ve Kireçtepe**'de destan yazarak düşmana geçit vermediler. "**Anafartalar Kahramanı**" olarak tanınan **Mustafa Kemal**'in bu cephedeki başarısı, Millî Mücadele'nin de lideri olmasında etkili oldu.

Çanakkale Muharebeleri'nin kazanılmasında **Seyit Onbaşı'nın kahramanlığı, Nusret Mayın Gemisi komutanı Yüzbaşı İsmail Hakkı'nın özverisi, 57. Alay'ın fedakârlığı** büyük rol oynadı.

Bu cephedeki başarı sonucunda; Bulgaristan İttifak grubunun yanında savaşa girdi, böylece Almanya ile Osmanlı Devleti arasında kara bağlantısı kuruldu. Ayrıca müttefiklerden yardım alamayan Rusya (Bolşevik İhtilali'nin ardından) savaştan çekildi.

Not: I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin zafer kazandığı tek cephe Çanakkale Cephesi'dir.

- ❖ **HİCAZ-YEMEN CEPHESİ:** Osmanlı kuvvetleri, kutsal yerleri korumak için, İngilizler ile İngilizlerin kıskırttığı Mekke Emiri Şerif Hüseyin'e bağlı Araplara karşı savaşmıştır. Özellikle Medine'yi **Fahrettin Paşa** komutasındaki Türk askeri olağanüstü bir şekilde müdafaa etti. İngiliz casus **Thomas Edward Lawrence (Tomas Edvird Lovrins)** Arapları, Türklere karşı sürekli kıskırtarak, bazı Arap kabilelerinin İngilizlerin yanında yer almasını sağlamıştı. Lawrence, Medine'yi Suriye'ye bağlayan demir yollarını tahrip ettirerek kullanılmaz hale getirtti. V. Mehmet Reşat'ın cihat çağrısı, Araplar üzerinde istenen etkiyi göstermedi. Bu durum **İslamcılık (Ümmetçilik)** politikasının etkisini kaybettiğini göstermiştir. Bu cephedeki savaşın ardından Osmanlı Devleti, Hicaz ile Yemen topraklarını kaybetti.
- ❖ **IRAK CEPHESİ:** İngiltere tarafından Osmanlı Devleti'ne karşı açılmış bir cephe. Petrol bölgelerinin denetimini sağlamak, Rusya ile Kafkaslar yoluyla bağlantı kurmak ve Hindistan yolunu güvence altında tutmak bu cephenin açılma nedenleridir. **1916-Kutü'l Amâre Savaşı**'nda, **Halil Paşa** komutasındaki Osmanlı kuvvetleri büyük bir askeri birliğini esir almayı başardı. Kut'ül Amâre'deki İngiliz tümeni, komutanı **General Townshend (Tavsint)** ile birlikte esir alındı. Ancak Türk birliklerinin İran'a kaydırılması ve İngilizlerin bölgeye yardım göndermesi nedeniyle cephe, başarısızlıkla kapanmıştır. Savaşın son yılında **Bağdat**'a kadar olan bölgeyi ele geçiren İngiliz kuvvetleri, Mondros Ateşkes Anlaşması'nın imzalanmasından sonra da **Musul**'u işgal ettiler.
- ❖ **SURİYE-FİLİSTİN CEPHESİ:** İngilizler, Kanal Cephesi'ndeki galibiyetin ardından (Arap kabilelerin de yardımıyla) Kudüs, Filistin ve Halep'e kadar ilerlediler. Yıldırım Ordularına bağlı VII. Ordu komutanı Mustafa Kemal, Antakya'dan Halep'in beş kilometre kuzeyine uzanan bir savunma hattı kurup İngilizleri burada durdurmayı başarmıştır. Mustafa Kemal'in bu başarısı sayesinde ileride kurulacak olan Türk Devleti'nin hududu da çizilmiştir. Ancak Mondros Ateşkes Antlaşması'nın ardından İngilizler Suriye'yi tamamen kontrolleri altına aldı. Mustafa Kemal, 1918'de bu cepheye iken **Yıldırım Orduları Grup Komutanı** oldu.

SAVAŞ SÜRECİNDE YAŞANAN GELİŞMELER

- × İtalya, kendisine toprak vadeden İtilaf Devletleri bloğuna katıldı. (1915)
- × Çanakkale Savaşı'ndan sonra Bulgaristan İttifak Devletleri'nin yanında savaşa katıldı (1915).
- × ABD² ve Yunanistan İtilaf Devletleri yanında savaşa katıldı (1917).
- × Rusya, ülkesinde çıkan *Bolşevik İhtilali*³ nedeniyle, İtilaf Devletleri ile **1918-Brest-Litovsk Antlaşması**'nı imzalayarak savaştan çekildi.
- × İttifak Devletleri önce ateşkes antlaşmaları (*Bulgaristan "Selanik", Osmanlı Devleti "Mondros", Avusturya-Macaristan "Villa Gusti", Almanya "Rethondes"*) sonra barış antlaşmaları imzalayarak savaştan çekildiler.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN SONUÇLARI

- İngiltere savaştan en kârlı çıkan devlet oldu.
- Almanya, Avusturya-Macaristan, Rusya ve Osmanlı Devleti dağıldı.
- Türkiye, Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya ve Macaristan devletleri kuruldu.
- Sömürgeciliğin yerini "manda ve himaye" aldı.

¹ **Anzak**, Çanakkale Cephesi'nde İngilizlere destek vermek amacıyla savaşan Avustralya ve Yeni Zelanda askerlerine verilen addır. (*Australian and New Zealand Army Corps: Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu*)

² **ABD'nin Savaşa Girmesi (1917):** ABD, (Alman denizaltılarının ABD ticaret gemilerini batırması üzerine) **Monroe Doktrini**'nden vazgeçerek İtilaf Devletleri bloğuna katıldı. **Monroe Doktrini**, ilkeleri 1823 yılında ABD başkanı James Monroe (Ceymis Monrö) tarafından belirlenen yalnızlık politikasıdır. Bu politikaya göre; ABD Avrupa'nın işlerine, Avrupa da Amerika kıtası işlerine karışmayacaktır.

³ **Bolşevik İhtilali (1917):** Rusya'da çarlık yönetimine son veren ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kuruluşuna yol açan ihtilaldir.

- Rusya'da *Sosyalizm*, Almanya'da *Nazizm*, İtalya'da *Faşizm* gibi yeni siyasi rejimler ortaya çıktı.
- Dünya barışını korumak amacıyla *Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti)* kuruldu.
- I. Dünya Savaşı'nı bitiren barış antlaşmalarının ağır koşullar taşıması II. Dünya Savaşı'na zemin hazırladı.

Not: Birinci Dünya Savaşı'nda ilk kez kimyasal silahlar, denizaltı ve tank kullanıldı.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ANADOLU

Tarıma dayalı olan ekonomi savaştan olumsuz etkilendi. Salgın hastalıklar ve açlık nedeniyle birçok insan öldü. Yerlerinden göç etmek zorunda kalan insanlar açlık ve sefalet yaşadı. Anadolu insanı; yiyeceklerini, hayvanlarını ve erzaklarını vatan savunması için devlete teslim etti.

OSMANLI TOPRAKLARINI PAYLAŞMAYI ÖNGÖREN GİZLİ ANTLAŞMALAR

- **İstanbul Antlaşması (1915):** Bu antlaşma ile Boğazlar, Midye-Enez çizgisine kadar Trakya, Gelibolu Yarımadası, Sakarya Irmağı'na kadar Kocaeli Yarımadası ile İmroz ve Bozcaada İngiltere ve Fransa tarafından Rusya'ya bırakılacaktı.
- **Londra Sözleşmesi (1915):** İtilaf Devletleri tarafından İtalya'ya Antalya ve On İki Ada ve Rodos bırakılacaktı.
- **Mc Mahon Antlaşması (1916):** İngiltere'nin Mısır Valisi Mc Mahon ile Hicaz Emiri Şerif Hüseyin'in Osmanlı Devleti'nin Arap eyaletlerini paylaşma konusunda yaptıkları antlaşmadır.
- **Sykes-Picot (Sayks Piko) Antlaşması (1916):** İngiltere'ye Bağdat ve Güney Irak; Fransa'ya Adana-Sivas ve Diyarbakır arasında kalan bölge ile Suriye ve Lübnan; Rusya'ya Doğu Anadolu ve Karadeniz'in bir bölümünün bırakıldığı antlaşmadır.
- **St. Jean de Maurienne (Sen Jan Dö Moryen) Antlaşması (1917):** Bu antlaşmaya göre İngiltere ve Fransa İtalya'ya şu yerleri bırakacaktı: İzmir ve Muğla (Menteşe) çevresi, Antalya, Konya'nın bir kısmı.

MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI (30 EKİM 1918)

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan önce *V. Mehmet Reşat*'ın yerine *VI. Mehmet Vahdettin* tahta çıktı ve istifa eden Talat Paşa Hükümeti'nin yerine Ahmet İzzet Paşa Hükümeti kuruldu.

Mondros Ateşkes Antlaşması, 30 Ekim 1918'de Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda imzalandı. Osmanlı Devleti adına Bahriye Nazırı **Rauf Orbay** ile İtilaf Devletleri adına İngiliz Amiral **Calthorpe (Kalthorp)** arasında imzalandı.

Osmanlı Devleti'nin ateşkes istemesinin nedenleri:

- * Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi sonucu Osmanlı-Almanya kara bağlantısının kesilmesi
- * Suriye-Filistin ve Irak cephelerinde alınan yenilgiler
- * İngilizlerin Boğazlar'a ve İstanbul'a doğru yönelmesi
- * Wilson İlkeleri'nin yenilen devletlerin korunacağıyla ilgili olumlu bir beklenti yaratması

MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI'NIN MADDELERİ

- **Boğazlar İtilaf Devletleri tarafından işgal edilecek ve Karadeniz'e geçiş serbest olacaktır. (1. Madde)**
Amaç, Osmanlı toprak bütünlüğünü bozmak ve Osmanlı Hükümeti'ni baskı altında tutmaktır.
- **İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehlikede gördükleri bir durum karşısında herhangi bir stratejik bölgeyi işgal edebileceklerdir. (7. madde)**
Amaç, yapılacak işgallere hukukî dayanak oluşturmaktır.
- **Doğudaki altı ilde (Vilayet-i Sitte=Sivas, Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Harput) bir karışıklık çıkarsa İtilaf Devletleri bu illeri işgal edebilecektir. (24. madde)**
Amaç, Ermeni Devleti kurmaktır.
- **Osmanlı ordusu (sınırın korunması ve iç güvenlik hariç) terhis edilecek; Silah, cephane ve askerî taşıtlar İtilaf Devletlerine bırakılacaktır.**
Amaç, Türk halkını işgallere karşı savunmasız bırakmaktır.
- **Osmanlı savaş gemileri teslim olacak ve Osmanlı limanlarında gözaltında bulundurulacaktır.**
Amaç, Osmanlı Devleti'ni askerî yönden savunmasız bırakmaktır.
- **Toros tünelleri, deniz işletmeleri ve demiryolları İtilaf Devletleri'nin kontrolüne bırakılacaktır.**
Amaç, Türk halkını birbirinden yalıtarak işgallere karşı ortak tepkinin oluşmasını engellemektir.
- **Tüm haberleşme sistemleri (telsiz, telgraf) İtilaf Devletleri'nin denetiminde olacaktır.**
Amaç, Türk halkının işgaller karşısında organize olmasını engellemektir.
- **Anadolu dışındaki Osmanlı askerleri, en yakın İtilaf Devleti birliğine teslim olacaktır.**

ANADOLU'NUN İŞGALİ

İtilaf Devletleri, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesini yorumlayarak -daha önce yaptıkları gizli antlaşmalar doğrultusunda- Anadolu'yu işgale başladı.

- × **İngilizler tarafından** Musul¹, İskenderun, Samsun... işgal edildi.
- × **Fransızlar tarafından** Urfa, Malatya, Antep, Kilis, Maraş, Hatay, Mersin, Adana ve çevresi işgal edildi.
- × **İtalyanlar tarafından** Antalya ve Muğla çevresi ile Afyon ve Konya işgal edildi.
- × **Yunanlılar tarafından** İzmir ve Manisa çevresi işgal edildi.
- × **Birleşik İtilaf Donanması tarafından** İstanbul ve Çanakkale Boğazları işgal edildi (13 Kasım 1918).

MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI'NA/İŞGALLERE TEPKİLER

İstanbul Hükümeti, ateşkes antlaşmasını olumlu karşıladı; işgaller karşısında etkisiz kaldı ve teslimiyetçi bir politika izlemiştir. **Halk**, önce cemiyetler kurarak mitingler tertipledi ve işgalleri protesto etti daha sonra silahlı direnişe geçti. **Mustafa Kemal**, İstanbul Hükümeti'nin işgaller karşısında teslimiyetçi bir tutum izlemesi üzerine, "bölgesel direnişi Millî Mücadele'ye dönüştürmek üzere" harekete geçti. 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelen Mustafa Kemal, Dolmabahçe Sarayı önlerinde demirli olan işgal donanmasını görünce: "**Geldikleri gibi giderler...**" sözleriyle tepkisini gösterdi.

WILSON İLKELERİ (8 OCAK 1918)

ABD Başkanı **Woodrow Wilson (Vudruv Vilsin)** tarafından duyurulan 14 maddelik bir bildiridir. *Temel amacı, dünyada barışı sağlamak ve savaş bittikten sonra yeni düzenin nasıl olacağını tespit etmektir.* ABD'nin desteğini alabilmek isteyen İtilaf Devletleri, (çıkarlarına ters düşse de) Wilson'un barış ilkelerini kabul ettiler. Fakat ilkeleri kendi çıkarlarına göre yorumlayıp barış antlaşmalarını yine kendi istekleri doğrultusunda hazırladılar. Wilson İlkeleri, İttifak Devletleri'nin ateşkes isteğinde etkili oldu.

Wilson İlkeleri'nden bazıları şunlardır:

- Devletlerarası barışı sağlamak amacıyla **Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti)** kurulacaktır.
- Yenilen devletler yenilen devletlerden toprak ve savaş tazminatı almayacaktır.
Ancak savaş tazminatı "onarım bedeli" adı altında, sömürgecilik "manda ve himaye" adı altında sürdürüldü.
- Barış antlaşmalarında ve diplomaside açıklık olacaktır.
- Ekonomik sınırlandırmalar kaldırılacaktır.
- Ülkelerin silahsızlanmalarını sağlayacak karşılıklı güvenceler verilecektir.
- Osmanlı Devleti'nde Türklerin çoğunlukta olduğu bölgeler Osmanlı'ya verilecek, Türklerin çoğunlukta olmadığı bölgelerde ise buradaki milletlerin bağımsızlığı sağlanacaktır. Boğazlar, uluslararası güvence ile bütün devletlerin gemilerine açık olacaktır. (12. madde)

PARİS BARIŞ KONFERANSI (18 OCAK 1919)

Konferansın amacı, yenilen devletlerle yapılacak barışın esaslarını belirlemektir. Konferansa otuz iki devlet katıldı. Konferansta Milletler Cemiyeti Teşkilatı'nın kurulması kararı alındıktan sonra ABD Başkanı Wilson Paris'ten ayrılarak ülkesine döndü. Böylece İngiltere ve Fransa kendi planlarını gerçekleştirmek için ABD baskısından kurtulmuş oldular. Konferansta en çok tartışılan konu, Osmanlı topraklarının paylaşımıdır.

Konferansta alınan kararlar:

- "**Milletler Cemiyeti**" kurulacaktır.
- **Anadolu'da kurulacak Ermeni devletinin, Arap Yarımadası'nın, Filistin, Suriye ve Irak topraklarının manda sistemine göre yönetilmesine karar verildi.**
- **Gizli antlaşmalarla İtalya'ya vaat edilen İzmir ve çevresi Yunanistan'a bırakıldı.**
(Bu değişikliğin nedeni, İngiltere'nin sömürge yolları üzerinde güçlü bir İtalya istememesidir.)
- **Yenilen devletlerle (Osmanlı Devleti hariç) yapılacak barış antlaşmalarının koşulları belirlendi.**
(Osmanlı ile yapılacak (Sevr) barış antlaşması, kazanan devletler arasındaki çıkar çatışmaları nedeniyle, ileri bir tarihe ertelendi.)

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NI BİTİREN BARIŞ ANTLAŞMALARI

- * **Almanya ile Versay, Avusturya ile Sen Jermen, Bulgaristan ile Nöyyi, Macaristan ile Tiriyanon, Osmanlı Devleti ile Sevr.**
- * Barış antlaşmaları ile yenilen devletlere dayatılan ağır şartlar II. Dünya Savaşı'na zemin hazırladı.

¹ Musul, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra işgal edilen ilk yerdir.

2. ÜNİTE: MİLLÎ MÜCADELE

İZMİR'İN İŞGALİ (15 MAYIS 1919)

İzmir, Paris Barış Konferansı'nda alınan karar üzerine, Yunanistan tarafından işgal edildi. Osmanlı Hükûmeti, yayımladığı bildiriye İzmir'in işgaline karşı koyulmamasını belirtti. İzmir'deki Rumlar, Yunan kuvvetlerini alkışlar ve "zito" (yaşa) nidalarıyla karşıladı. İşgale tepki gösterenler ya tutuklandı ya da öldürüldü. Yunan askerlerine ateş eden **Gazeteci Hasan Tahsin** şehit edildi. İzmir'le yetinmeyen Yunanlılar Aydın, Nazilli, Akhisar ve Ayvalık'ı işgal etti.

İşgali ve katliami protesto etmek için yurdun değişik yerlerinde mitingler düzenlendi¹ ve İtilaf Devletleri temsilciliklerine protesto telgrafları çekildi.

Amiral Bristol (Bristol) Raporu: İzmir'in işgalinden sonra yaşananları araştırmak için ABD'li Amiral Bristol'ın başkanlığında bir komisyon görevlendirildi. Komisyonun hazırladığı raporda; "Bölgedeki nüfus çoğunluğunun Türk olduğu, bölgedeki olayların sorumlusunun Yunanlılar ve Rumlar olduğu, bölgede güvenliği sağlamak için Yunan askerlerinin yerine İtilaf kuvvetlerinin gelmesi gerektiği" bilgisine yer verildi. **Bu rapor, Türk halkının Millî Mücadele'sinin haklılığını ortaya koyan ilk uluslararası belgedir.**

KUVAY-I MİLLÎYE DİRENİŞİ

Düzenli ordu kuruluncaya kadar, Anadolu'nun işgaline ve azınlıkların taşkınlıklarına karşı koymak amacıyla, değişik bölgelerde oluşturulan silahlı direniş hareketine "**Kuvay-ı Millîye (Millî Kuvvetler)**" denir.

İşgallere karşı ilk direniş, 19 Aralık 1918'de Dört Yol (Hatay)'da Fransızlara karşı başlatılmıştır. Kuvay-ı Millîye birlikleri; **Batı Anadolu'da** Yunanlılara ve Rum çetelere karşı, **Güney Cephesi'nde** ise Fransızlara ve Ermeni çetelere karşı başarıyla mücadele etti. **Balıkesir** (26-30 Temmuz 1919) ve **Alaşehir** (16-25 Ağustos 1919) kongrelerinde Batı Anadolu'daki Kuvay-ı Millîye güçleri birleştirilmeye çalışıldı. Nihayet **Sivas Kongresi'nde** (4-11 Eylül 1919), Batı Anadolu Kuvay-ı Millîye Komutanlığı adı altında dağınık olarak mücadele eden güçler birleştirildi. Başına **Ali Fuat Paşa** getirildi ve Batı Cephesi kurulmuş oldu.

Kuvay-ı Millîye'nin ortaya çıkmasının nedenleri:

- Ordunun terhis edilmesi
- Anadolu'nun işgal edilmesi
- Azınlıkların zararlı faaliyetleri
- İşgallere karşı İstanbul Hükûmeti'nin seyirci kalması

Kuvay-ı Millîye'nin özellikleri:

- ✓ Yerel halk kahramanları² etrafında gönüllülük esasına göre oluşturuluyordu.
- ✓ Bir merkezden yönetilmiyorlardı.
- ✓ İhtiyaçları bölge halkından karşılanıyordu.

Kuvay-ı Millîye'nin yararları:

- * İşgal güçlerinin ilerleyişini yavaşlattı.
- * Türk köylerini, Rum ve Ermeni çetelerinin baskınlarından korudular.
- * Millî Mücadele'nin örgütlenmesine katkı sağladılar.
- * İç ayaklanmaların bastırılmasında görev aldılar.
- * Millî Mücadele ruhunun güçlenmesine, mücadeleye azminin artmasına katkıda bulundular.

Not: 1920'de düzenli orduya geçilmesiyle Kuvay-ı Millîye birlikleri görevini tamamladı.

CEMİYETLER

İtilaf Devletleri'nin işgal ettiği yerdeki zulümleri ve baskı altındaki hükûmetin bir şey yapamaması Türk halkını direnişe yönlendirmiştir. Türk milleti, askerî (Kuvay-ı Millîye) ve siyasi (cemiyetler) açıdan örgütlenmeye başladı.

1-AZINLIKLARIN KURDUĞU CEMİYETLER

Ortak amaçları, İtilaf Devletleri'nin işgalini kolaylaştırmak, Osmanlı Devleti'ni parçalamak ve Anadolu'da bağımsız devlet kurmaktır.

☉ Yahudilerin kurduğu "**Alyans İsrailit**" ve "**Makabi**" cemiyetlerinin amacı Filistin'de İsrail Devleti'ni kurmaktır

¹ Mitinglerin en büyükleri İstanbul'daki **Fatih**, **Sultanahmet** ve **Kadıköy** mitingleri idi.

² **Çerkez Ethem**, **Demirci Mehmet Efe**, **Yörük Ali Efe**, **Şahin Bey**, **İpsiz Recep**, **Kara Fatma**, **Gördesli Makbule** ve **Şerife Bacı** öne çıkan yerel halk kahramanlarıdır.

- ⊙ **Ermeniler tarafından** kurulan **Hinçak** ve **Taşnak** isimli cemiyetlerin amacı “Doğu Anadolu’da ve Çukurova yöresinde bir Ermeni Devleti” kurmaktır.
- ⊙ **Rumlar Tarafından Kurulan Cemiyetler:**
 - **Mavri Mira:** Yunanistan’ı Bizans İmparatorluğu devrindeki sınırlarına ulaştırmak (*Megali İdea=Büyük Ülkü*) amacıyla kurulmuştur.
 - **Etniki Eteryay:** Batı Anadolu’daki Rum nüfusunu artırmak ve Pontus Devleti’ni kurmak amacıyla kurulmuştur.
 - **Pontus Cemiyeti:** Amacı, Karadeniz Bölgesi’ndeki Türkleri göçe zorlayarak bu bölgede bir Pontus Devleti kurmaktır. Pontus çetelerinin Karadeniz Bölgesi’nde yaptığı eylemler, Mustafa Kemal’in Samsun’a müfettiş olarak gönderilmesine ve Millî Mücadele’nin başlamasına da zemin hazırlamıştır. Bölgedeki Rum çetelerine karşı başlatılan mücadelede -iddiaların aksine- sivil halka zarar verilmemiştir. Lozan Antlaşması’nın **Nüfus mübadelesi (değişimi)** maddesine göre bölgedeki Rumlar Yunanistan’a göç edince “Pontus Sorunu” sona ermiştir.

2-MİLLÎ VARLIĞA DÜŞMAN CEMİYETLER

Millî Mücadele’ye karşı olan ve kurtuluşun Osmanlı Hükûmeti’nin kararlarına uymada ve güçlü bir devletin himayesinde olduğuna inanan cemiyetlerdir.

- ❖ **Kürt Teali Cemiyeti:** İngiltere himayesinde bir Kürt devleti kurmaktır.
- ❖ **İslam Teali Cemiyeti:** Amacı, hilafet ve saltanatı güçlendirerek kurtuluşu sağlamaktır.
- ❖ **Wilson İlkeleri Cemiyeti:** Kurtuluşun Amerikan mandasında olduğunu savunan cemiyettir.
- ❖ **İngiliz Muhipleri Cemiyeti:** Kurtuluşun İngiliz mandasında olduğunu savunan bu cemiyet, *Sadrazam Ferit Paşa* tarafından da desteklenmiştir.
- ❖ **Sulh ve Selamet-i Osmani Fırkası:** Kurtuluşu, padişah ve halifenin emirlerine uymakta bulan cemiyettir.
- ❖ **Hürriyet ve İtilaf Fırkası:** *Anadolu hareketini, “ittihatçılarla işbirliği yapan maceracı bir hareket” olarak niteleyen bu fırka, İttihat ve Terakki Fırkası’na karşı olanlar tarafından kurulmuştur.*

3-MİLLÎ CEMİYETLER

Bölgesel amaçlı kurulan millî cemiyetlerin ortak amacı, işgalcilere ve azınlıklara karşı vatani korumak ve bağımsızlığı gerçekleştirmektir.

- * **Trakya-Paşaeli Cemiyeti:** Amacı, Trakya’nın Yunanistan’a verilmesini önlemektir. Lüleburgaz ve Edirne kongrelerini düzenlemiş, Osmanlı Devleti’ne bağlı kalmak mümkün olmazsa, bağımsız bir Trakya Cumhuriyeti kurmayı düşünmüşlerdir.
- * **Şark (Doğu) Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti:** Amacı, Doğuda bir Ermeni devletinin kurulmasını engellemektir. Erzurum Kongresi bu cemiyet tarafından organize edilmiştir.
- * **Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti:** Amacı, Karadeniz’de Pontus Rum Devleti’nin kurulmasını engellemektir. Erzurum Kongresi’nin toplanmasında önemli rol oynamıştır.
- * **Kilikyalılar Cemiyeti:** Amacı, Çukurova bölgesini Fransız ve Ermenilere karşı savunmaktır. Pozantı Kongresi’ni toplamıştır.
- * **İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti:** İzmir’in işgaline karşı silahlı mücadeleyi başlatan cemiyettir.
- * **İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti:** Amacı, İzmir ve Ege Bölgesi’nin Türklere ait olduğunu kanıtlamak ve bölgenin Yunanistan’a verilmesini önlemektir.
- * **Milli Kongre Cemiyeti:** Türklere karşı yapılan olumsuz propagandalara *basın-yayın yoluyla* karşı koymak amacıyla kurulmuştur.
- * **Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti:** Amacı, işgali protesto etmek ve orduya yardım etmektir.

MİLLÎ MÜCADELE’NİN HAZIRLIK DÖNEMİ

MUSTAFA KEMAL’İN SAMSUN’A ÇIKIŞI (19 MAYIS 1919)

Karadeniz Bölgesi’nde Pontus çeteleri ile Türkler arasındaki çatışmalardan Türkleri sorumlu tutan İngiltere, bölgede huzur sağlanmadığı takdirde bölgeyi işgal edeceğini İstanbul Hükümeti’ne bir nota ile bildirdi. Bunun üzerine İstanbul Hükümeti tarafından **9. Ordu Müfettişliği**’ne tayin edilen Mustafa Kemal, Samsun ve civarında güvenliği sağlamak ve Türklerin elindeki silahları toplamakla görevlendirildi. Ancak Mustafa Kemal, görevinin dışına çıkmış, yetkilerini işgallere karşı Türk milletinin direnişini güçlendirmek için kullanmıştır.

Mustafa Kemal, kurmay heyetiyle birlikte 16 Mayıs 1919’da İstanbul’dan *Bandırma Vapuru ile* hareket ederek 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıktı. Bu tarih Millî Mücadele’nin *fiilen* başladığı tarihtir.

Mustafa Kemal Samsun'a çıktığında çeşitli kesimler tarafından ileri sürülen kurtuluş çareleri:

- İngiliz veya Amerikan mandasına girmek
- Bölgesel direniş hareketleri oluşturmak
- Millî egemenliğe dayanan, tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak (Mustafa Kemal'in kurtuluş çaresi)

HAVZA GENELGESİ (28 MAYIS 1919)

Mustafa Kemal bu genelge ile, ulusal heyecanı tüm yurda yayarak direnişi daha yaygın ve etkin kılmayı amaçlamıştır.

Mustafa Kemal, bu genelge ile sivil ve askeri yöneticilerden şu isteklerde bulunmuştur:

- ✓ Mitingler düzenlenerek işgaller protesto edilmelidir.
- ✓ Büyük devletlerin temsilcilerine uyarı telgrafları çekilmelidir.
- ✓ Hristiyan azınlığa karşı saldırı ve düşmanlıklarda bulunulmamalıdır.

İlk mitingi Havza'da düzenleyen Mustafa Kemal, (İtilaf Devletlerinin baskısı üzerine) Harbiye Nezareti tarafından İstanbul'a geri çağrıldı ise de İstanbul'a dönmedi.

AMASYA GENELGESİ (22 HAZİRAN 1919)

Bu genelge ile, vatanın ve milletin içinde bulunduğu tehlikeler ortaya konulmakta ve kurtuluş reçetesi gösterilmektedir. *Refet Bele, Rauf Orbay ve Ali Fuat Cebesoy* ile genelgeyi hazırlayan *Mustafa Kemal, Kazım Karabekir Paşa* ve *(Mersinli) Cemal Paşa'nın* da onayını aldıktan sonra genelgeyi sivil ve askerî tüm makamlara gönderdi.

Amasya Genelgesi'ne göre;

- * Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikedir.
- * Osmanlı Hükümeti üzerine aldığı sorumluluğu yerine getirememektedir
- * Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.
- * Her türlü etki ve denetimden uzak millî bir kurul oluşturulmalıdır.
- * Askerî ve millî örgütler hiçbir şekilde lağvedilmeyecektir.
- * Doğu illeri adına Erzurum'da bir kongre toplanacaktır.
- * Sivas'ta toplanacak kongreye, her sancaktan halkın güvenini kazanmış üç temsilci Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetleri veya belediyeler tarafından seçilerek gizlice ve en kısa zamanda gönderilecektir.

Millî Mücadele'nin;

(Gerekçesi)

(Gerekçesi)

(Amacı-Yöntemi)

Genelgenin Önemi:

- Millî egemenliğe dayalı yeni Türk devletinin kurulması yolunda atılan ilk adımdır.
- Millî Mücadele'nin programı (amacı, gerekçesi, yöntemi) belirlenmiştir.
(Bu yönüyle Millî Mücadele'nin *ihtilal bildirgesi* niteliğindedir.)

ERZURUM KONGRESİ (23 TEMMUZ-7 AĞUSTOS 1919)

- ▶ Mustafa Kemal; Tokat, Sivas ve Erzincan üzerinden hareketle 3 Temmuz'da Erzurum'a geldi. Burada Mustafa Kemal'i karşılayan XV. Kolordu Komutanı *Kâzım Karabekir Paşa "Ben ve kolordum emrinizdeyim Paşam!"* diyerek desteğini belirtmiştir.
- ▶ Mustafa Kemal, "yetki alanını aştığı gerekçesiyle" görevden alınacağını öğrenince (sine-i millete dönme kararı vererek¹) müfettişlik ve askerlik görevinden istifa etti.
- ▶ Kongrenin amacı, "**Doğu Anadolu'da Ermeni Devleti ve Doğu Karadeniz'de Pontus Rum Devleti'nin kurulmasına engellemektir.**"
- ▶ Kongreyi toplayan cemiyetler: "Trabzon Muhafaza-i Hukuk" ve "Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk"
- ▶ Kongrede, Mustafa Kemal başkanlığında dokuz kişilik bir **Temsil Heyeti** seçildi.

Erzurum Kongresi'nin Kararları:

- **Millî sınırlar içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz.**
- **Kuvay-ı Milliye'yi etkin, millî iradeyi hâkim kılmak esastır.**
- **Osmanlı Hükümeti vatani koruyamaz ve bağımsızlığı sağlayamazsa millet kendini savunacak ve Anadolu'da geçici bir hükümet kurulacaktır.**
- **Manda ve himaye kabul edilemez.**
- **Hristiyan azınlıklara ayrıcalıklar verilemez.**

¹ **Sine-i millete dönmek:** Görev ve yetkilerinden vazgeçerek, sıradan bir vatandaş olarak halkın içine dönmek, milletin bir ferdi olarak mücadeleye devam etmek anlamına gelen bir kavramdır.

Erzurum Kongresi'nin Özellikleri:

- ✓ İlk kez millî sınırlardan ve yeni bir hükûmet kurmaktan bahsedilmiştir.
- ✓ Manda ve himaye konusu ilk kez reddedilmiştir.
- ✓ *Bölgesel nitelikli* olan bu kongrede *ulusal kararlar* alınmıştır.

SİVAS KONGRESİ (4-11 EYLÜL 1919)

Kongre öncesinde, Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın Mustafa Kemal'i tutuklatma ve kongrenin toplanmasını engelleme girişimi (Ali Galip Olayı) başarısızlıkla sonuçlandı. Kongre başlarken Amerikan mandası ve Mustafa Kemal'in kongre başkanı seçilmesi konusunda büyük tartışmalar yaşandı. Mustafa Kemal, kongre başkanı seçildi. Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar genişletilerek ve bölgesel ifadeler değiştirilerek bütün memleketi kapsayacak hâle getirildi.

Sivas Kongresi'nde;

- ▶ **Millî cemiyetler "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti"** adı altında birleştirildi. (Böylece cemiyetlerin bir merkezden yönetilmesi sağlandı.)
- ▶ **Temsil Heyeti, Ali Fuat Paşa'yı Batı Anadolu Kuvay-ı Milli'ye Komutanlığı'na atadı.** (Temsil Heyeti ilk defa yürütme yetkisini kullandı ve Batı Anadolu'daki Kuvayı- Milliye Birlikleri tek merkezden yönetilmeye başlandı.)
- ▶ **Ulusal direnişin sesini duyurmak için İrade-i Millîye** adında bir gazete çıkarıldı.

Not: Sivas Kongresi'nden sonra *Damat Ferit Paşa Hükûmeti istifa etti ve yerine Anadolu Hareketi'ne ılımlı bakan Ali Rıza Paşa Hükûmeti kuruldu. (Temsil Heyeti'nin İstanbul Hükûmeti'ne karşı ilk siyasi başarısıdır!)*

AMASYA GÖRÜŞMELERİ (20-22 EKİM 1919)

Görüşmelere; Temsil Heyeti adına **Mustafa Kemal, Rauf Orbay, Bekir Sami Beyler;** Osmanlı Hükûmeti adına Bahriye Nazırı **Salih Paşa** katılmıştır.

Alınan kararlar şunlardır:

- * **Manda ve himaye kabul edilmeyecek, Türk vatanının bütünlüğü ve bağımsızlığı korunacaktır.**
- * **Müslüman olmayan azınlığa ayrıcalıklar verilmeyecektir.**
- * **Anadolu-Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İstanbul Hükûmeti tarafından tanınacaktır.**
- * **Mebusan Meclisi, İstanbul güvenli olmadığından, İstanbul dışında toplanmalıdır.** (Bu karar, anayasaya aykırı olduğu için, Osmanlı Hükûmeti tarafından kabul edilmedi.)
- * **İtilaf Devletleri ile yapılacak görüşmelerine, Temsil Heyeti'nin de uygun gördüğü kişiler gönderilecektir.**

Önemi: *Osmanlı Hükûmeti, Temsil Heyeti'ni (dolayısıyla Millî Mücadele'yi) resmen tanımıştır.*

TEMSİL HEYETİ'NİN ANKARA'YA GELMESİ (27 ARALIK 1919)

Mebusan Meclisi milletvekillerini belirlemek için yapılan seçimlerde Mustafa Kemal, *Erzurum* milletvekili seçildi. Mustafa Kemal'in (Temsil Heyeti üyeleri ile bazı komutanlar ile) Sivas'ta yaptığı toplantıda Ankara Millî Mücadele'nin merkezi seçildi. Bu toplantıdan sonra Mustafa Kemal, 27 Aralık 1919'da Temsil Heyeti üyeleriyle birlikte Ankara'ya geldi.

Ankara'nın Millî Mücadele'nin merkezi seçilmesinin nedenleri:

- Güvenli bir konumda olması
- Demiryolu ulaşımı ve haberleşme imkânının daha fazla olması
- Batı Cephesi'ne yakın olması

SON OSMANLI MEBUSAN MECLİSİ VE MİSAK-I MİLLÎ

Mustafa Kemal, milletvekili seçilmesine rağmen tutuklanma olasılığına karşı İstanbul'a gitmedi. Meclise gitmeden önce kendisi ile Ankara'da görüşen milletvekillerinden şu isteklerde bulundu:

- **Kendisinin meclis başkanı olarak seçilmesi¹ (Mustafa Kemal başkan seçilemedi.)**
- **Mecliste bir Müdafaa-i Hukuk Grubu kurulması (Müdafaa-i Hukuk yerine Felah-ı Vatan Grubu kuruldu.)**
- **Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararların kabul edilmesi**

Misak-ı Millî (Millî Ant) kararları, **28 Ocak 1920'de Mebusan Meclisi'nde** yapılan gizli toplantı ile kabul edildi.

¹ Mustafa Kemal'in Meclis başkanı olmak istemesinin sebebi o zamanki anayasa olan Kanun-ı Esasi tarafından meclis başkanına verilen yetkilerden dolayıydı. Kanun-ı Esasi'ye göre herhangi bir olumsuzluk karşısında, meclis başkanı ülkenin güvenli bir yerinde meclisin toplanma çağrısını yapma yetkisine sahipti.

Misak-ı Millî Kararları

- Mondros'un imzalandığı gün, düşman tarafından işgal edilmemiş yerler bölünmez bir bütündür.
- Batı Trakya'da ve Üç Sancak'ta (Kars, Ardahan, Batum) gerekirse halk oylaması yapılacaktır.
- Azınlık hakları komşu ülkelerdeki Müslüman halkların haklarının korunması şartıyla kabul edilecektir.
- İstanbul ve Marmara Bölgesi'nin güvenliği sağlınırsa Boğazlar ticaret gemilerine açılabilir.
- Gelişmemizi engelleyen sınırlamalar (kapitülasyonlar) kaldırılmalıdır.

Misak-ı Millî Kararlarının Önemi:

- ❖ Ulusal sınırlar belirlendi.
- ❖ İtilaf Devletleri ile yapılacak barış antlaşmasının koşulları belirlendi.
- ❖ Erzurum ve Sivas Kongresi kararları onaylandı.
- ❖ Bağımsızlıktan ödün verilmeyeceği dünyaya ilan edildi.

MİSAK-I MİLLÎ KARARLARINDAN SONRAKİ GELİŞMELER

- **Ali Rıza Paşa ve Salih Paşa Hükümetleri istifa etti, Damat Ferit Paşa Hükümeti kuruldu.**
Bunun üzerine İstanbul ile ilişkiler kesilmiştir.
- **İstanbul, İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edildi. (16 Mart 1920)**
İstanbul'un işgalini *Manastırlı Hamdi Bey*'in telgrafıyla öğrenen Mustafa Kemal, İtilaf Devletleri parlamentolarına çektiği telgraflarla işgali protesto etti.
- **İtilaf Devletleri, Mebusan Meclisi'ni dağıttılar.**
Bu olay, Büyük Millet Meclisi'nin açılmasına zemin hazırlamıştır.
- **Birçok vatansız aydın ve milletvekili İtilaf Devletleri tarafından tutuklandı ve Malta'ya sürüldü.**

BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN AÇILMASI (23 NİSAN 1920)

- × Büyük Millet Meclisi'nin (BMM) açılması ile, Türkiye Devleti resmen kuruldu.
- × I. Meclis, seçimde seçilen milletvekilleri ile Mebusan Meclisi'nden gelenlerden oluşuyordu
- × I. Meclis'in özellikleri:
 - ➔ **Millî egemenliği** esas almıştır.
 - ➔ Azınlık temsilcilerinin olmadığı **millî nitelikli** bir meclistir.
 - ➔ Yeni bir devlet kurması ve yeni bir anayasa hazırlaması nedeniyle **kurucu meclis** özelliği taşımaktadır.
 - ➔ Savaşta kararların hızlı alınıp uygulanmasını sağlamak amacıyla **güçler birliği** ilkesini benimsemiştir.
- × **Ankara'dan** milletvekili seçilen Mustafa Kemal, 24 Nisan günü meclis başkanlığına seçildi.
- × Mustafa Kemal'in önergesi ile 24 Nisan günü şu kararlar alındı:
 - ✿ **Hükümet kurmak zorunludur.**
 - ✿ **Geçici bir hükümet başkanı ve padişah vekili atamak uygun değildir.**
 - ✿ **BMM üzerinde güç yoktur.**
 - ✿ **BMM, yasama ve yürütme yetkisine sahiptir.**
 - ✿ **Meclis Başkanı hükümetin de başkanıdır.**
 - ✿ **Padişah ve halifenin durumu baskıdan kurtulduktan sonra meclis tarafından belirlenecektir.**

BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE KARŞI AYAKLANMALAR

BMM Hükümeti, bir yandan ülkeyi işgal eden dış düşmana karşı mücadele ederken diğer yandan iç düşmanlar (İstanbul Hükümeti, azınlıklar, Millî Mücadele karşıtları) tarafından çıkarılan ayaklanmalarla uğraştı.

İstanbul Hükümeti (özellikle Damat Ferit Paşa Hükümeti), Anadolu'daki ulusal gücü yok etmek ve halkı kıskırtmak için, şu girişimlerde bulundu:

- *Millî Mücadele yanlısı kişiler görevden alındı.*
- **Kuvay-ı İnzibatiye (Halifelik Ordusu)** adıyla kurulan askerî kuvvetler Kuvay-ı Millîyeciler üzerine gönderildi.
- *Millî güçlerin kanunsuz bir şekilde halktan para ve asker topladıkları propagandası yapıldı.*
- *Şeyhülislam'dan aldıkları fetva ile de Kuvay-ı Millîyeciler vatan haini ve din düşmanı ilan edildi. Ayrıca bu fetva, gazetelerle ve düşman uçaklarıyla bütün ülkeye dağıtıldı.*

Not: Bütün bu kıskırtmaların sonucunda Anadolu'nun çeşitli yerlerinde peş peşe ayaklanmalar çıktı.

BMM'nin Ayaklanmalara Karşı Aldığı Önlemler:

- × BMM tarafından, güvenliği sağlamak amacıyla, **Hıyanet-i Vataniye Kanunu**'nu çıkarıldı (29 Nisan 1920).
- × İsyancıları bastırmak için **İstiklal Mahkemeleri** kuruldu (11 Eylül 1920).
- × Şeyhülislamın fetvasına karşı Ankara Müftüsü **Rıfat Börekçi** liderliğindeki din adamları karşı fetva yayımladı.
- × Olumsuz propagandaları önlemek için **Anadolu Ajansı** kuruldu ve **Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi** çıkarıldı.
- × Kuvay-ı Millîye birlikleri isyancılar üzerine gönderildi.

İSTİKLAL MAHKEMELERİ

İstiklal Mahkemeleri, Fransız İhtilali sırasında kurulan *İhtilal Mahkemeleri* örnek alınarak kuruldu. Düzenli ordunun kurulması sürecinde yaşanan asker kaçakları sorununu çözmek amacıyla kuruldu. Daha sonra mahkemelerin yetkileri; vatana ihanet, casusluk, ayaklanma, bozgunculuk, soygun ve asker ailelerine saldırı gibi suçların kapsam içine alınmasıyla daha da genişletildi.

Mahkeme üyeleri BMM'nin kendi içinden seçtiği üç kişiden oluşuyordu. Duruşmalar halk önünde yapılıp alınan kararlar halka duyuruluyordu. Mahkemelerde vicdani kanaate dayanarak kararlar alınır ve bu kararların temyizi yoktu. Mahkemeler idam kararı verme yetkisine de sahipti.

İstiklal Mahkemeleri; hem asker kaçaklarının sorunun çözümünde, isyanların bastırılmasında, rejim karşıtı hareketlerin önlenmesinde ve inkılapların uygulanmasında büyük katkı sağladılar. Mahkemeler, idam yetkisine sahip olmaları, alınan kararların temyiz edilememesi ve kararların ivedilikle uygulanması gibi nedenlerle tepkilere yol açtı ve çok eleştirildiler.

1920-1924 yılları arasında 14 İstiklal mahkemesi görev yaptı. 1925-1927 yılları arasında cumhuriyet rejiminin ve inkılapların tehlikeye düştüğü düşüncesiyle İstiklal Mahkemeleri yeniden faaliyete geçirildi. Cumhuriyet Dönemi'nde İstanbul, Ankara ve Şark İstiklal Mahkemeleri kuruldu. Bu mahkemeler, 1925-1927 yılları arasında yasaların kendilerine olağanüstü yetkiler vermesiyle sınırsız bir güce kavuştu.

SEVR ANTLAŞMASI (10 AĞUSTOS 1920)

İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti ile yapılacak olan antlaşmanın taslağını görüşmek amacıyla, **San-Remo (İtalya) Konferansı**'nda bir araya geldiler (18-26 Nisan 1920). Barış şartlarını içeren projeyi Osmanlı'nın reddetmesi üzerine, İngilizlerin desteklediği Yunan ordusu Bursa, Balıkesir, Uşak ile Trakya'yı işgal etti ve İngilizler Mudanya ve Bandırma'ya asker çıkardı.

Yaşanan gelişmeler üzerine Osmanlı devlet adamları önerilen antlaşmanın kabul edilmesine karar verdiler. Fakat anayasaya göre antlaşmanın Meclis'in onayından geçmesi gerekiyordu. Mebusan Meclisi kapalı olduğu için bir *Saltanat Şûrası*¹ toplandı. Saltanat Şûrası, antlaşma şartlarını kabul etti ve Paris'e bir heyet gönderilmesine karar verdi. *Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis*'ten oluşan Osmanlı heyeti **10 Ağustos 1920**'de Paris'in *Sevr* kasabasında antlaşmayı imzaladı. ***Sevr Antlaşması, Mebusan Meclisi tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girmemiştir.***

BMM, bu antlaşmayı tanımadığını bildirdi ve bu antlaşmayı imzalayanları vatan haini ilan etti. Sevr Antlaşması'nın uygulanmasına izin vermeyen Türk milleti, Millî Mücadele'yi zaferle sonuçlandırdı ve Lozan Barış Antlaşması ile de bağımsızlığını taçlandırdı. Mustafa Kemal de "Bağımsızlığımızı yok etmeye ve yaşama hakkımızı ortadan kaldırmaya yönelik olan Sevr Antlaşması bizce mevcut değildir." sözüyle bu antlaşmanın kabul edilemez olduğunu belirtmiştir.

Sevr Antlaşması'nın Önemli Maddeleri:

- Doğu Trakya ve Batı Anadolu Yunanistan'a bırakılacaktır.
- Anadolu'nun doğusunda bir Ermenistan ve Kürdistan kurulacaktır.
- Mardin, Urfa, Antep ve Suriye Fransızlara bırakılacak; Adana'dan Kayseri ve Sivas'a kadar olan bölge Fransız nüfuzunda olacaktır.
- Güneybatı Anadolu İtalyaların egemenliğine bırakılacaktır.
- Arap toprakları, İngiltere ve Fransa mandası altına alınacaktır.
- Boğazlar, uluslararası bir komisyon tarafından yönetilecektir.
- Osmanlı Devleti barış koşullarına uymazsa başkent İstanbul da Türklerin elinden alınacaktır.
- Mecburî askerlik kaldırılacak ve Osmanlı ordusu 50.700 asker ile sınırlandırılacaktır.
- Kapitülasyonlardan İtilaf devletleri yararlanacaktır.

MİLLÎ MÜCADELEDE DOĞU VE GÜNEY CEPHELERİ

1-) DOĞU CEPHESİ

Ermenistan Devleti, *Büyük Ermenistan*'ı kurmak için (Sevr Antlaşması'ndaki *Ermenistan* maddesinin de verdiği cesaretle) harekete geçti. Ermenilerin, Doğu Anadolu'da saldırıya girişmesi ve sivil halkı katletmesi üzerine ***Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*** kuruldu. Doğu Cephesi Komutanı **Kâzım Karabekir** komutasındaki ordumuz Sarıkamış ve Kars'ı Ermenilerden kurtardı. Ermenilerin barış isteği üzerine Ermenistan ile BMM Hükûmeti arasında ***Gümrü Antlaşması*** imzalandı (3 Aralık 1920).

¹ Saltanat Şûrası; Padişah Vahdettin ve Sadrazam Damat Ferit Paşa, eski komutan ve nazırlardan oluşuyordu.

Gümrü Antlaşması ile;

- Ermenistan BMM'yi tanıyacaktı.
- Ermenistan Iğdır, Oltu ile Kars ve çevresini BMM'ye bırakacaktır.
- İsteyen Ermeniler Türkiye'ye geri dönebilecektir.

Gümrü Antlaşması'nın önemi:

- ✓ BMM'nin uluslararası alanda sağladığı ilk siyasi antlaşmadır.
- ✓ Ermenistan, Doğu Anadolu üzerindeki her türlü isteklerinden vazgeçmiştir.

HARBORD (HARBİR) RAPORU: ABD Başkanı Wilson'ın isteği ile (*Türkiye'de manda idaresini ve Ermeni iddialarını araştırmak üzere*) **General Harbord** başkanlığında 46 kişilik bir heyet kuruldu (Eylül 1919). Mustafa Kemal ve Kâzım Karabekir ile de görüşen heyet, Anadolu'da ve Kafkasya'da bir aydan fazla süren gezi ve incelemeler sonucunda bir rapor hazırladı. Bu raporda, Doğu Anadolu'da Türklerin çoğunlukta olduğu ve bunların Ermenileri tehdit ettiklerine dair hiçbir hareketin görülmediği belirtilmiş ve Ermeniler tamamıyla haksız bulunmuştu.

2-) GÜNEY CEPHESİ

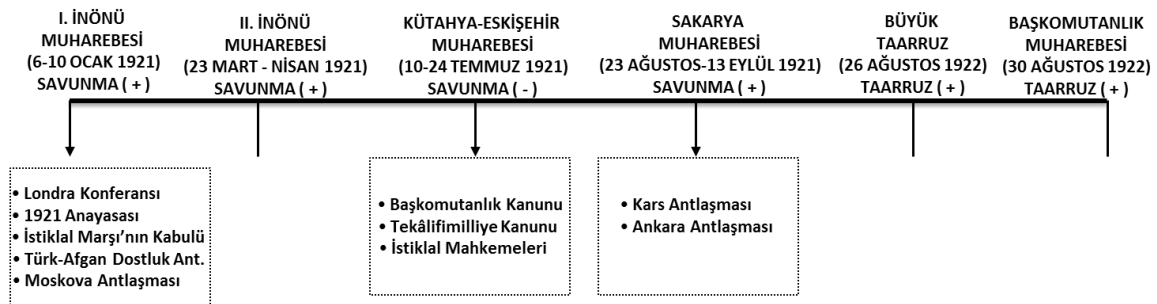
Güney illerimizdeki Kuvay-ı Millîye birlikleri, Fransızlara ve Ermenilere başarı ile karşı koydular. Kahramanmaraş'ta *Rıdvan Hoca* ve *Sütçü İmam*, Gaziantep'te *Şahin Bey*, Adana'da *Kılavuz Hatice*, Osmaniye'de *Tayyar Rahime* öne çıkan kahramanlardır. BMM, kahramanlıklarından dolayı Antep'e "**Gazi**", Maraş'a "**Kahraman**" ve Urfa'ya "**Şanlı**" unvanları verdi.

- * Başarılı olamayan Fransızlar, **1921-Ankara Antlaşması** ile Anadolu'dan çekilmeye başladılar.
- * **1921-Ankara Antlaşması ile Güney Cephesi kapandı ve Türkiye-Suriye sınırı (Hatay dışında) çizildi.**
- * Güney Cephesi'nin kapanması ile bu bölgedeki askerî güçler Batı Cephesi'ne gönderildi.

MİLLÎ MÜCADELEDE BATI CEPHESİ**DÜZENLİ ORDUNUN KURULMASI**

Kuvay-ı Millîye birliklerinin olumsuz davranışları (zorla silah, para, yiyecek toplama ve halka keyfi cezalar verme gibi) ve **Gediz Saldırısı**'nda Yunan ordusu karşısında başarısız olmaları sonucunda TBMM'de düzenli ordu kurulması kararı alındı. Ayrıca Batı Cephesi'nin batı bölümüne *İsmet İnönü*, güney bölümüne *Refet Bele* atandı.

Düzenli ordu birliklerine katılmak istemeyen **Çerkez Ethem ve kardeşleri** ile **Demirci Mehmet Efe** isyan etti (1920). Üzerlerine gönderilen düzenli ordu birlikleri tarafından isyan bastırıldı. Demirci Mehmet Efe teslim oldu. Ethem ve kardeşleri ise o zamana kadar savaştıkları Yunan ordusuna sığındılar. Böylece düzenli ordu kurulmasının önündeki en büyük engel ortadan kaldırılmış oldu.

BATI CEPHESİ SAVAŞLARI**I. İNÖNÜ MUHAREBESİ (6-10 OCAK 1921)**

Yunanistan'ın saldırısı ile başlayan muharebe, zaferimizle sonuçlandı. Amaç, Ankara'yı ele geçirmek ve millî direniş hareketini boğmaktı. Türk ordusu, Yunan ordusunun ilerleyişini durdurmayı başardı. Bu başarının ardından isyan eden Çerkez Ethem üzerine yürünerek isyancılar dağıtıldı. I. İnönü zaferi, düzenli ordunun Batı cephesinde kazandığı ilk zaferdir. İsmet İnönü'nün rütbesi generalliğe yükseltildi.

I. İNÖNÜ MUHAREBESİ SONRASI YAŞANAN GELİŞMELER

1921 Anayasası (Teşkilât-ı Esasiye Kanunu)

20 Ocak 1921’de kabul edilen 1921 Anayasası, 23 madde ve bir ek maddeden oluşuyordu. Kişi hak ve özgürlükleri ile ilgili maddelerde Osmanlı Anayasasının (Kanun-i Esasi) hükümleri geçerli olacaktı. Bu anayasanın önemli maddeleri şunlardır:

- * **Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir.**
Türk tarihinde ilk kez bu anayasa ile egemenlik millete verilmiştir.
- * **Yürütme ve yasama yetkisi, BMM’nindir.**
“Güçler Birliği” ilkesi benimsenmiştir.
- * **Türkiye Devleti, BMM tarafından yönetilir ve hükümet “TBMM Hükûmeti” adını taşır.**
- * **Din buyruklarının yerine getirilmesi, yasaların konması, barış yapılması, savaş kararı verilmesi gibi temel haklar, BMM’ye aittir.**

İstiklal Marşı’nın Kabulü (12 Mart 1921)

İstiklal Marşı için Millî Eğitim Bakanlığı’nın açtığı yarışmaya katılan 724 şiir yeterli görülmezince Millî Eğitim Bakanı **Hamdullah Suphi Tanrıöver**, Mehmet Akif’ten bir şiir yazmasını rica etti. Mecliste ayakta alkışlanarak okunan Mehmet Akif’in şiiri, millî marş olarak kabul edildi. İstiklal Marşı, **Osman Zeki Üngör** tarafından bestelendi.

Londra Konferansı (21 Şubat-12 Mart 1921)

İtilaf Devletlerinin konferansı düzenlenme amacı, Sevr Antlaşması’nı küçük değişikliklerle TBMM’ye kabul ettirmektir. Konferansa; Osmanlı Devleti adına **Tevfik Paşa**, (İtalya’nın davetiyle) TBMM adına **Bekir Sami (Kunduh) Bey** çağrıldı. *İtilaf Devletleri bu tutumlarıyla iki hükümet arasındaki görüş ayrılıklarından yararlanmayı amaçlamışlardı. Ancak söz sırası gelen Tevfik Paşa, “Söz, milletin gerçek temsilcisi olan BMM temsilcisine aittir.” diyerek İtilaf Devletlerinin oyununu bozdu.* Konferans bir sonuç alınmadan dağıldı.

Londra Konferansı’nın önemi:

- *Misak-ı Millî dünya kamuoyuna duyuruldu.*
- *TBMM, İtilaf Devletlerine varlığını hukuken ve resmen tanıttı.*
- *Türklerin barışa yanaşmadıkları propagandası çürütüldü.*

Türk-Afgan Dostluk Antlaşması (1 Mart 1921)

Bu antlaşmaya göre;

- *Her iki devlet birbirinin bağımsızlığını tanıyacaktır.*
- *Taraflardan biri emperyalistlerin saldırısına uğrarsa diğeri tüm imkânlarıyla yardım edecektir.*
- *TBMM Hükûmeti, Afganistan’a subay ve öğretmen gönderecektir.*

Önemi: TBMM Hükûmeti, ilk kez bir Müslüman devlet tarafından tanınmıştır.

Moskova Antlaşması (16 Mart 1921)

Düşmanlarının ortak olması ve güvenlik amaçlı diğer sebepler nedeniyle TBMM Hükûmeti ile Sovyet Rusya arasında oluşan yakınlaşma *Moskova Antlaşması* ile sonuçlandı.

Moskova Antlaşması’nın önemli maddeleri:

- **Sovyet Rusya, Misakımillî’yi tanımış ve kapitülasyonların kaldırılmasını kabul etmiştir.**
- **TBMM, Batum’u Gürcistan’a bırakacaktır.**
(Misak-ı Millî’den ilk ödün verildi!)
- **Boğazların geleceğine Karadeniz’e kıyısı olan devletlerin katılacağı konferansta karar verilecektir.**
- **Her iki taraftan birinin tanımadığı devletler arası bir antlaşmayı diğeri de tanımayacaktır.**
- **Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusya arasında imzalanmış antlaşmalar geçersiz sayılacaktır.**
(Sovyet Rusya, Sevr Antlaşması’nı reddederek Misak-ı Millî’yi tanımış oldu.)

II. İNÖNÜ MUHAREBESİ (23 MART-1 NİSAN 1921)

Londra Konferansı’ndan sonuç alınamaması üzerine İngiltere (Sevr’i TBMM’ye kabul ettirmek için) Yunanlıları yeniden saldırıya geçirdi. I. İnönü Savaşı yenilgisinin izlerini silmek ve İngiltere’nin güvenini kazanmak amacıyla olan Yunanlılar iki koldan saldırdılar. Yenilen Yunan kuvvetleri geri çekilmek zorunda kaldılar. Mustafa Kemal, savaş sonunda Batı Cephesi Komutanı İsmet İnönü’ye çektiği telgrafta **“Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin tersine dönmüş talihini de yendiniz”** diyerek kutlamıştır.

➔ **II. İnönü Muharebesi sonucunda; İtalyanlar, Anadolu’da işgal ettikleri bölgelerden çekilmeye başladı.**

ESKİŞEHİR-KÜTAHYA MUHAREBELERİ (10-24 TEMMUZ 1921)

Yunan Kralı Konstantin'in emriyle iki koldan saldıran Yunan kuvvetleri, İsmet Paşa komutasındaki ordumuzu mağlup etti. Afyon, Kütahya ve Eskişehir'i kaybeden ordumuz Sakarya'nın doğusuna çekildi. İtalya, Anadolu'dan askerlerini çekmeyi durdurdu. Fransa da TBMM ile yaptığı ikili barış görüşmelerine ara verdi.

Kütahya-Eskişehir Muharebeleri Sonrası Yaşanan Gelişmeler:

- Bazı milletvekilleri hükümet merkezinin Kayseri'ye taşınması fikrini öne sürdüler.
- TBMM çıkardığı yasa ile, **üç ay** süre ile bütün yetkilerini **Başkomutan** olarak seçtiği Mustafa Kemal'e verdi. (*Mustafa Kemal, bu yasa ile Erzurum Kongresi öncesi istifa ettiği askerlik görevine tekrar döndü.*)
- Mustafa Kemal, ordumuzun ihtiyaçlarını halktan karşılamak için, Başkomutanlık Yasası'nın kendisine verdiği yetkiye dayanarak **"Tekâlif-i Millîye (Millî Yükümlülükler) Emirleri"**ni yayımladı. (7-8 Ağustos 1921)

Maarif Kongresi (16-21 Temmuz 1921): Mustafa Kemal, Eskişehir-Kütahya Muharebeleri yaşanırken Ankara'da **Maarif (Eğitim) Kongresi**'ni toplayarak ülkemizin kalkınması yolunda eğitimin önemini ortaya koymuştur. Mustafa Kemal, yaptığı açılış konuşmasında Türkiye'de **millî** bir eğitimin kurulması gerektiğini belirtti.

Millî Mücadele'ye Yapılan Maddî Yardımlar: İngiliz sömürgesi altındaki **Hint Müslümanları**, Millî Mücadele'yi desteklemek için topladıkları bağışları **Kızılay (Hilal-i Ahmer) aracılığıyla Türkiye'ye yolladılar**. **Sovyet Rusya** da hem parasal hem de silah ve cephane yardımı sağladı. **İtalya ve Fransa ise (Anadolu'dan geri çekilirken)**, TBMM Hükûmeti'ne hem askerî malzeme bağışladılar hem de bazı askerî malzemeleri para ile sattılar.

SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ (23 AĞUSTOS-12 EYLÜL 1921)

Yunan ordusunun saldırısı ile başlayan muharebe 22 gün 22 gece sürdü. Muharebe ordumuzun zaferiyle sonuçlandı. Mustafa Kemal, bu savaş sırasında Türk ordusuna şu emri vermişti: **"Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O sathı, bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk edilemez."**

Mustafa Kemal, Sakarya Muharebesi'ni **"çok şiddetli"** geçtiği için **"melhame-i kübra"** olarak nitelendirmiştir. Tarihe **"Subaylar Savaşı"** olarak da geçen bu muharebede 350 subay şehit oldu.

Sakarya Muharebesi'nin Sonuçları:

- Taarruz gücü kırılan Yunanlılar savunma durumuna geçti.
- 1683-II. Viyana Kuşatması ile başlayan Türklerin geri çekiliş dönemi sona erdi.
- TBMM tarafından Mustafa Kemal'e, **Gazi** unvanı ve **Mareşal** rütbesi verildi (19 Eylül 1921).
- İtilaf Devletlerinin önerdiği yeni barış projeleri TBMM tarafından reddedildi.
- Bu muharebeden önce Mustafa Kemal'in **Başkomutanlık yetkisi** (önce üç ay sonra süresiz olarak) uzatıldı.
- Kars ve Ankara antlaşmaları imzalandı.

Kars Antlaşması (13 Ekim 1921): TBMM Hükûmeti ile Sovyet Rusya'ya bağlı *Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan* arasında imzalanan bu antlaşma ile **Türkiye'nin doğu sınırı kesinleşti**.

Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921): Fransa ile TBMM Hükûmeti arasında imzalanmıştır. Bu antlaşma ile;

- *Fransa, Çukurova ve Güneydoğu Anadolu'da işgal ettiği yerleri boşaltacaktır.*
- *İskenderun ve Antakya yöresi (Hatay), özel yönetim kurulması ve resmî dilin Türkçe olması koşuluyla, Fransız mandası altındaki Suriye'de kalacaktır. (Bugünkü Türkiye-Suriye sınırı -Hatay hariç- belirlendi.)*
- *Süleyman Şah'ın mezarının bulunduğu Caber Kalesi Türk toprağı sayılacaktır.*

BÜYÜK TAARRUZ VE BAŞKOMUTANLIK MEYDAN MUHAREBESİ (26-30 AĞUSTOS 1922)

Büyük Taarruz, 26 Ağustos 1922 günü Kocatepe'de (Afyon) Mustafa Kemal'in komutasındaki ordumuzun ateşi ile başladı. Ordumuz düşman işgali altındaki Afyon'a girdi. Yunan ordusu Dumlupınar'a (Kütahya)'a çekildi. **30 Ağustos 1922** günü **Dumlupınar**'da yapılan bu savaşa **Başkomutanlık Meydan Muharebesi** adı verildi. Bozguna uğratılan Yunan ordusu İzmir, Yalova ve Bandırma yönüne kaçmaya başladı.

Mustafa Kemal'in **"Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!"** emri ile Yunan kuvvetleri takibe alındı. 9 Eylül'de İzmir'e giren Türk ordusu, 18 Eylül'de Batı Anadolu'yu Yunan işgalinden tamamen temizledi. Mustafa Kemal'in teklifi üzerine, üstün hizmetlerinden dolayı **Fevzi Paşa**'ya mareşallik rütbesi verildi.

MUDANYA ATEŞKES ANTLAŞMASI (11 EKİM 1922)

Türk ordusu Doğu Trakya'yı Yunan işgalinden kurtarmak için Çanakkale'ye yönelince, Boğazları işgal altında tutan İtilaf Devletleri ile savaş durumu ortaya çıktı. Fransızların ve İtalyanların İngiltere'yi yalnız bırakarak İzmir'teki birliklerini çekmesi üzerine İngiltere ateşkes teklifinde bulundu.

Mudanya Ateşkes görüşmelerine *İsmet Paşa* başkanlığındaki TBMM Hükûmeti ile İngiltere, Fransa ve İtalya heyetleri katıldı. Yunan Hükûmeti'ni ise İngiltere temsil etti. ***Mudanya Antlaşması ile İstanbul ve Doğu Trakya savaş yapılmadan kurtarıldı.***

Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın Önemi:

- ✓ Millî Mücadele'nin askerî aşaması sona erdi.
- ✓ İtilaf Devletleri, (Osmanlı'yı görüşmelere çağırılmayarak) *Osmanlı Devleti'nin sona erdiğini* kabul ettiler.

LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI (24 TEMMUZ 1923)

Barış Antlaşması görüşmeleri İsviçre'nin Lozan şehrinde yapıldı. İtilaf devletleri, Lozan Barış Konferansı'na Türk tarafını temsilen Osmanlı Devleti'ni de davet edince, bu duruma tepki olarak TBMM tarafından ***saltanat kaldırıldı***. Böylece Osmanlı Devleti'nin siyasi varlığı sona erdi.

Lozan Konferansı'na *İsmet Paşa* başkanlığındaki TBMM delegeleri ile İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya delegeleri katıldı. Boğazlarla ilgili konuların görüşülmesi sırasında ***Sovyetler Birliği*** ve ***Bulgaristan*** delegeleri de konferansa katıldı. ABD ise sadece gözlemci olarak yer aldı.

TBMM, Lozan'a gönderilen heyetten "***Ermeni Yurdu***" ve "***Kapitülasyonlar***" konularında kesinlikle taviz verilmemesini istemiştir.

Lozan Barış Görüşmeleri'nin ilk etabı (20 Kasım 1922-4 Şubat 1923), sonuç elde edilemeden dağıldı. 23 Nisan-24 Temmuz 1923 tarihleri arasında gerçekleştirilen ikinci etap görüşmeleri sonucunda Lozan Barış Antlaşması imzalandı. Birinci ve ikinci etap görüşmeleri arasında 17 Şubat 1923'te toplanan ***İzmir İktisat Kongresi***'nde ekonomide liberal bir modelin uygulanması kararı alındı.

LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NIN ÖNEMLİ MADDELERİ

- ❖ **Sınırlar:**
 - Meriç nehri, Türk-Yunan sınırı olacak; Bozcaada, Gökçeada ve Tavşan Adası Türkiye'ye kalacaktır.
 - Türkiye-Suriye sınırı, 1921-Ankara Antlaşması'na göre belirlenecektir.
 - Türkiye-İrak sınırı, İngiltere ile Türkiye arasında yapılacak ikili görüşmelerle belirlenecektir. (*Irak sınırimiz, Musul sorunu nedeniyle, Lozan'da belirlenemedi.*)
- ❖ **Boğazlar**, Türkiye'nin başkanlığında uluslararası bir komisyon tarafından yönetilecektir. Türkiye, Boğazların her iki yakasında asker bulundurmayacaktır.
- ❖ **Kapitülasyonlar** kaldırılacaktır.
- ❖ **Osmanlı borçları**, Osmanlı'dan ayrılan devletler ile Türkiye arasında paylaşılacaktır.
- ❖ **Azinlıklar**, Türk vatandaşı olacaklar ve Türk kanunlarına tabi olacaklardır.
- ❖ İstanbul'daki Rumlar ile Batı Trakya'daki Türkler haricindeki Türkler ve Rumlar ***mübadele*** edilecektir.
- ❖ **Patrikhane**, ekümenik olmama (siyasal ve diplomatik yetki kullanmama) koşuluyla, İstanbul'da kalacaktır.
- ❖ Yunanistan, ***Karaağaç***'ı ***savaş tazminatı*** olarak Türkiye'ye verecektir.

Lozan Antlaşması'nın Önemi

- Yeni Türk Devleti'nin varlığı ve tam bağımsızlığı tüm devletler tarafından tanındı.
- Sevr Antlaşması geçerliliğini yitirdi.
- Misak-ı Millî büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir.

Not: *Lozan Barış Antlaşması, I. Meclis döneminde imzalandı, II. Meclis tarafından onaylandı.*¹

3. ÜNİTE: ATATÜRKÇÜLÜK VE TÜRK İNKILABI

Osmanlı dönemindeki islahatların başarısızlığını gören Atatürk'ün Türk milletinin tarihî birikimlerini esas alarak yaptığı Türk toplumunu çağdaşlaştırma çabalarına "***Türk İnkılabı***" denir.

ATATÜRK İLKELERİ

1-) CUMHURİYETÇİLİK: Cumhuriyet, "***Millî egemenlik***" ve "***seçim***" esaslarına dayanan yönetim biçimidir. **Cumhuriyetçilik** ise; devlet yönetiminde millet iradesinin/meclisin (dolayısıyla demokrasinin) egemen olmasıdır.

¹ **I. Meclis**, 23 Nisan 1920-1 Nisan 1923 tarihleri arasında, **II. Meclis** ise 11 Ağustos 1923- 1 Ekim 1927 tarihleri arasında görev yapmıştır.

Kongrelere ve TBMM'ye verdiği önem, Atatürk'ün demokrat bir zihniyete sahip olduğunun işaretidir. Atatürk, cumhuriyet düşüncesini **"Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir."** sözü ile özetlemiştir. Atatürk'e göre cumhuriyet Türk milletinin tabiatına en uygun yönetim şeklidir. Cumhuriyet yönetimi ile *demokrasi* ve *millî egemenlik* düşüncesi kökleşmiştir.

Cumhuriyetçilik ilkesi doğrultusunda yapılan inkılaplar:

- ❖ TBMM'nin açılması
- ❖ Saltanatın kaldırılması
- ❖ Cumhuriyetin ilanı
- ❖ Halifeliğin kaldırılması
- ❖ Çok partili hayata geçiş denemeleri
- ❖ 1921 ve 1924 anayasalarının kabulü
- ❖ Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi
- ❖ Seçmen yaşının düşürülmesi

2-) MİLLİYETÇİLİK: *Millîyet*, dil, tarih ve kültür gibi ortak bağları olan ve ortak gaye etrafında birleşmiş insan topluluğudur. Atatürk'e göre millet, aynı kültüre ve birlikte yaşama arzusuna sahip bir topluluktur. Atatürk, milliyetçilik anlayışını **"Ne mutlu Türküm diyene!"** özdeyişi ile ifade etmiştir. **Milliyetçilik**, *kendilerini bir milletin üyesi sayan kişilerin mensup olduğu toplumu yüceltme isteğidir*. Milliyetçilik ilkesinin amacı, Türk milletini millî birlik ve beraberlik içerisinde çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmaktır.

Atatürk Milliyetçiliğinin özellikleri:

- *Üstün millet ve ırkçılık anlayışını reddeden, birleştirici ve bütünleştirici özelliğe sahiptir.*
- *Çağdaşlaşmayı, akılcılığı, millî egemenliği ve eşitliği ilke edinir.*

Milliyetçilik ilkesinin Türk toplumuna sağladığı faydalar:

- Türk milletini millî bir kimlik etrafında bütünleştirmiştir.
- Millî Mücadele'nin kazanılmasını sağlamıştır.

Milliyetçilik ilkesi doğrultusunda yapılan inkılaplar:

- Misak-ı İktisadi kararları
- Kabotaj kanununun kabulü
- Türk Tarih Kurumu'nun açılması
- Türk Dil Kurumu'nun açılması
- Yabancı okulların Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanması
- Harf İnkılabı
- Kapitülasyonların kaldırılması

3-) HALKÇILIK: *Herkesin kanun önünde eşitliğine, hiçbir kişi ya da gruba ayrıcalık tanınmamasına Halkçılık denir.*

Halkçılık ilkesi, millî iradeyi ve millî egemenliğini esas alır; sınıf mücadelesini reddeder.

Halkçılık ilkesinin amaçları:

- ▶ Demokrasi anlayışının gerçekleşmesini sağlamak
- ▶ Sınıf farklılıklarını ortadan kaldırarak eşitliği sağlamak
- ▶ Ekonomik yönden güçsüz kesimlerin korunmasını esas alan sosyal devlet anlayışını gerçekleştirmek

Halkçılık ilkesi doğrultusunda yapılan inkılaplar:

- ▶ Aşar vergisinin kaldırılması
- ▶ Türk Medeni Kanunu'nun kabulü
- ▶ Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi
- ▶ Millet Mekteplerinin açılması
- ▶ Soyadı kanununun kabulü
- ▶ Kıyafet düzenlemesi

4-) DEVLETÇİLİK: *Devletin (başta ekonomi olmak üzere) planlamacı ve denetleyici bir tutum takınmasına Devletçilik denir.* Hedef, milleti refaha kavuşturmak ve ülkenin kalkınmasını sağlamaktır. Devletçilik ilkesi Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında ekonomik alanda kalkınmayı, sanayileşmeyi, millî gelirin artmasını ve sosyal adaleti sağlamıştır. Devletçilik ilkesi;

- ▶ Zamanın şartlarının ve ihtiyaçlarının getirdiği zorunluluktan doğmuştur.
- ▶ Özel sektör çalışmalarını reddetmez.

Devletçilik ilkesi çerçevesinde yapılan çalışmalar:

- ▶ İzmir İktisat Kongresi
- ▶ Teşvik-i Sanayi Kanunu

- Beş yıllık kalkınma planları
- Devlet bankalarının kurulması
- Kamu İktisadi Teşekküllerinin kurulması

5-) LAİKLİK: *Laiklik, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması ve devlet düzeninin akla ve bilime dayandırılmasıdır.* Laik bir devlet bireyin tüm inanç ve ibadet hakkını tanır. Bunun yanında vatandaşlarının inançlarını özgürce yaşaması için gereken tüm tedbirleri de alır. Atatürk bu yaklaşımı **“Türk Devleti laiktir. Her ergin dinini seçmekte serbesttir.”** sözü ile özetlemiştir. Laiklik düşüncesi dinin alternatifi değildir. Laiklik ve demokrasi, daha özgür bir din alanının oluşması için yardımcı öğelerdir.

Laiklik ilkesi çerçevesinde yapılan çalışmalar:

- ➔ Halifeliğin kaldırılması
- ➔ Şer’iye ve Evkaf Vekâleti’nin kaldırılması
- ➔ Tevhid-i Tedrisat Kanunu
- ➔ Tekke, zaviye, türbe ve medreselerin kapatılması
- ➔ Kılık ve kıyafette yapılan düzenlemeler
- ➔ Şapka kanununun kabulü
- ➔ Türk Medeni Kanunu’nun kabulü

6-) İNKILAPÇILIK: Köklü değişikliklere *inkılap* denir. **İnkılapçılık** ise, Türk toplumunu çağın gerisinde bırakan kurumları ortadan kaldırmak veya bu kurumları yeni gelişmelere uygun hâle getirmektir. İnkılapçılık ilkesinin temel hedefi, *çağdaş bir toplum* meydana getirmektir. İnkılapçılık, Atatürk ilkelerinin durağanlığını önleyerek onlara dinamik (hareketli) bir özellik kazandırmıştır. Mustafa Kemal, **millî değerler** ve **çağın ihtiyaçları** doğrultusunda toplum ve devlet hayatında köklü değişiklikler yapmıştır.

İnkılapçılık ilkesi çerçevesinde yapılan çalışmalar: Bütün inkılaplar bu çerçevededir.

SİYASİ ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR

- * Siyasi alandaki inkılâpların temel hedefi; millî egemenlik önündeki engelleri kaldırmaktır.

1-) SALTANATIN KALDIRILMASI (1 KASIM 1922): TBMM’de yapılan oylama sonucunda saltanat kaldırıldı; halifelik makamı ise siyasi yetkilerden soyutlanmış dinî bir sembol olarak Osmanlı hanedanına bırakıldı. Saltanatın kaldırılması, I. TBMM’nin gerçekleştirdiği tek inkılaptır.

Saltanatın Kaldırılma Nedenleri:

- ✓ Saltanatın, ülke yönetimindeki siyasi ikilik oluşturması
- ✓ İtilaf devletlerinin Lozan görüşmelerine TBMM’nin yanı sıra İstanbul Hükümeti’ni de davet etmeleri

Saltanatın Kaldırılmasının Sonuçları:

- Osmanlı Devleti son buldu; dolayısıyla TBMM Hükümeti Türk halkının tek temsilcisi haline geldi.
- Millî egemenlik anlayışı kökleşti ve cumhuriyete giden yol açıldı.

2-) ANKARA’NIN BAŞKENT OLUŞU (13 EKİM 1923): 23 Nisan 1920’den itibaren fiilî başkent olan Ankara, 13 Ekim 1923’te TBMM’nin çıkardığı bir kanunla Türkiye’nin resmî başkenti oldu.

3-) CUMHURİYETİN İLANI (29 EKİM 1923)

Cumhuriyetin ilanını hazırlayan etkenler:

- * Amasya Genelgesi ve Erzurum Kongresi’nde millî iradenin esas alınması
- * 1921 Anayasası’na “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.” maddesinin konması
- * TBMM’nin açılması
- * Saltanatın kaldırılması

Cumhuriyetin ilanının sonuçları:

- Anayasaya **“Türkiye’nin yönetim şekli cumhuriyettir; Türkiye Devleti, BMM tarafından idare olunur.”** maddesi eklenerek rejim sorunu giderildi.
- Mustafa Kemal, Türk Devleti’nin ilk cumhurbaşkanı seçilerek devlet başkanı sorunu çözüldü. (Ayrıca **İsmet İnönü** ilk Başbakan seçildi.)
- **Meclis Hükümeti** sisteminden **Kabine Hükümeti** sistemine geçilerek hükümet kurma bunalımına son verildi
- Millî egemenlik yolunda önemli bir adım atıldı.
- Cumhuriyetçilik ilkesi hayata geçirildi.

MECLİS HÜKÜMETİ SİSTEMİ İLE KABİNE HÜKÜMETİ SİSTEMİ'NİN FARKLARI	
MECLİS HÜKÜMETİ SİSTEMİ	KABİNE HÜKÜMETİ SİSTEMİ
Bakanlar meclis tarafından tek tek seçilir.	Cumhurbaşkanının milletvekilleri arasından atadığı bir kişi (Başbakan), belirlediği listeyi Cumhurbaşkanına sunar. Cumhurbaşkanı listeyi onaylayınca hükümet kurulur.
Bakanlar, meclisten tek tek güvenoyu alır.	Hükümet, meclisten güvenoyu alır.
Meclis Başkanı, aynı zamanda hükümetin başıdır.	Meclis Başkanı, Başbakan ve Cumhurbaşkanı ayrı ayrı kişilerdir.

4-) 3 MART 1924 İNKILAPLARI

- * **Halifeliğin Kaldırılması:** Halife Abdülmecid'in kendini meclisin üstünde görmesi, rejime ters düşen bazı siyasi isimlerin Halife etrafında yoğunlaşması, halifelik makamının cumhuriyet rejimle bağdaşmaması ve yönetiminde siyasi ikilik yaratması gibi nedenlerle TBMM'nin çıkardığı kanunla halifelik makamı kaldırıldı. Halifeliğin kaldırılmasının sonuçları:
 - Halife Abdülmecit Efendi ve Osmanlı hanedanı yurt dışına gönderildi.
 - Devlet sistemindeki ikilik kaldırıldı ve inkılapların önü açıldı.
 - Laik yönetime geçiş süreci hızlandı.
- * **Halifeliğin kaldırıldığı gün yapılan diğer değişiklikler:**
 - Şer'îye ve Evkaf Vekâleti yerine **Diyanet İşleri Başkanlığı** ve **Vakıflar Genel Müdürlüğü** kuruldu.
 - Erkan-ı Harbiye Vekâleti yerine **Genelkurmay Başkanlığı** kuruldu.

5-) ANAYASA HAREKETLERİ

- **1921 Anayasası (Teşkilât-ı Esasîye Kanunu):** 1921 Anayasası, savaş döneminin olağanüstü şartlarında yapıldığı için, 23 madde ile bir ek maddeden oluşan kısa bir anayasadır. Kişi hak ve özgürlükleri ile ilgili maddelerde Osmanlı Anayasasının (Kanun-i Esasi) hükümleri geçerli olacaktır. Ancak temel hakları ve devlet teşkilatının işleyişini ayrıntılarıyla belirleyen bir anayasa değildir.
- **1924 Anayasası:** 1924 anayasası, 27 Mayıs 1960 askerî darbesine kadar yürürlükte kalmıştır.

1921 ve 1924 ANAYASALARININ KARŞILAŞTIRILMASI	
1921 ANAYASASI	1924 ANAYASASI
"Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir."	"Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir."
"İdare usulü halkı kaderini bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayanır."	"Türkiye Devleti bir cumhuriyettir." (Türkiye Devleti'nin yönetim şekli ve işleyiş biçimi açıklığa kavuşmuştur.)
"Yasama ve Yürütme gücü BMM'de toplanır." (Güçler birliği ilkesi benimsenmiştir.)	"Yasama TBMM'ye, yürütme Cumhurbaşkanı ve hükümete, yargı ise bağımsız mahkemelere aittir." (Güçler ayrılığı ilkesi benimsenmiştir.)
----	"Devlet dili Türkçedir. Başkenti Ankara'dır."
----	Vatandaşların hak ve özgürlükleri düzenlenmiştir.
<ul style="list-style-type: none"> • "Devletin dini İslam'dır." maddesi yer almaktadır. • Atatürk ilkeleri anayasada yer almamaktadır. • Kadınlara "seçme ve seçilme hakkı" tanınmamıştır. 	<ul style="list-style-type: none"> • "Devletin dini İslam'dır." ibaresi anayasadan çıkarıldı. (1928) • Atatürk ilkeleri anayasaya girdi. (1937) • Kadınlara "seçme ve seçilme hakkı" tanındı. (1930-1934)

HUKUK ALANINDAKİ YENİLİKLER

Medeni Kanun, İcra ve İflas Kanunu, Deniz Ticareti Kanunu İsviçre'den, Ceza Kanunu İtalya'dan, Kara Ticaret Kanunu Almanya'dan alındı ve bazı değişikliklerle kabul edildi.

Hukuk alanında yapılan inkılaplar sonucunda;

- ✓ Türk hukuk sistemi *çağdaş ve laik* bir görünüme kavuştu.
- ✓ Şer'î ve örfî hukuk sistemine ve gayrimüslimlere verilen hukuki ayrıcalıklara son verilerek *hukuk birliği* sağlandı ve devletin laik ve üniter yapısı¹ pekiştirildi.

¹ **Üniter Devlet:** Merkezi idarenin üstünlüğünü ve devleti oluşturan unsurların bölünmezliğini esas alan devlet sistemidir.

Türk Medeni Kanunu'nun Kabulü (1926)

"Mecelle"¹ yerine **İsviçre Medeni Kanunu**'ndan uyarlanan "**Medeni Kanun**" TBMM tarafından kabul edildi. İsviçre Medeni Kanunu'nun seçilmesinde, Türk sosyal hayatına uygun olması ve diğer medeni kanunlardan daha ileri düzeyde olması etkili olmuştur.

Türk Medeni Kanunu'nun kabulü ile;

- Hukukî alanda *kadın-erkek eşitliği* sağlandı.
- Kadınlara, mirastan eşit pay alma hakkı tanındı.
- Kadınlara istediği mesleği seçebilme hakkı verildi.
- Evlenme ve boşanmada kadına da karar verme hakkı tanındı.
- Resmî nikâh zorunluluğu getirildi.
- Tek eşlilik kuralı getirildi.

EĞİTİM VE KÜLTÜR ALANINDAKİ YENİLİKLER

Türkiye'nin eğitim politikası "*çağdaş, millî, laik, eğitimde birlik ve beraberlik*" esaslarına dayanır. *Ankara Maarif Kongresi*'nde yaptığı konuşmada Türkiye'de *millî* bir eğitimin kurulması gerektiğini belirten Mustafa Kemal bu çerçevede aşağıdaki inkılapları gerçekleştirdi.

EĞİTİM ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR

- ✓ **Tevhid-i Tedrisat Kanunu (3 Mart 1924):** Bu kanun ile bütün okullar Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlandı. Bu kanun ile eğitim sistemimiz millîleştirildi ve eğitimdeki çok başlılık kaldırıldı.
- ✓ Medreseler kapatılarak laikleşme yolunda önemli bir adım atıldı (1924).
- ✓ Azınlıklara ve yabancılara ait okullarda Türkçe, tarih ve coğrafya derslerinin Türk öğretmenler tarafından verilmesi zorunluluğu getirildi; bu şartları kabul etmeyen okullara çalışma izni verilmedi (1926).
- ✓ **Latin Harflerinin Kabulü (1928):** Mustafa Kemal, çağdaş dünya ile bütünleşmek için harf inkılabını gerekli görüyordu. Mustafa Kemal, harf inkılabının yapılacağını ilk olarak *İstanbul Gülhane Parkı*'nda halka duyurdu. *Dolmabahçe Sarayı*'nda başlayan dersler kısa sürede tüm ülkeyi sardı. Latin harflerinin kabulü ile Arap harfleri bırakıldı ve resmî yazışmalarda Latin harflerinin kullanılması zorunlu hâle geldi.
- ✓ **Millet Mekteplerinin Açılması (1928):** Amaç, halkı yeni harflerle okuryazar yapmaktır. 24 Kasım 1928'de Bakanlar Kurulu tarafından Mustafa Kemal'e "*Millet Mektepleri Başöğretmenliği*" unvanı verildi. 1981'den itibaren 24 Kasım, *Öğretmenler Günü* olarak kutlanmaktadır.
- ✓ **Üniversite Reformu (1932-1933):** Mustafa Kemal, çağdaş ve bilimsel eğitim kurumlarının tasarlanması için, *Prof. Dr. Albert Malche*'yi (*Malke*) Türkiye'ye davet etti. *Malche*'nin raporu doğrultusunda çıkarılan kanunla; ***Darülfünûn*² kapandı (1932) ve yerine İstanbul Üniversitesi açıldı (1933)**. Üniversite reformu ile çağın ihtiyaçları doğrultusunda yapılacak bilimsel çalışmanın yolu açıldı.

TARİH ALANINDAKİ ÇALIŞMALAR

- Atatürk'ün savunduğu ***Türk Tarih Tezi***, *hanedan ekseni* değil "*millî ekseni*" tarih yazımını esas alıyordu.
- ***Türk Tarih Kurumu'nun (TTK) Kurulması (1931):*** Türk tarihini ve Türklerin dünya medeniyetine katkılarını bilimsel yöntemlerle araştırmak için Atatürk tarafından kuruldu.
- *I. Türk Tarih Kongresi* toplandı (1932).
- *Ankara'da Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi* kuruldu (1936).

DİL ALANINDAKİ ÇALIŞMALAR

- * Atatürk'e göre dil, millî duygunun gelişmesinde başlıca etkidir.
- * ***Türk Dil Kurumu'nun (TDK) Kurulması (1932):*** Türk dilinin zenginliğini ortaya çıkarmak, yazı dili ile konuşma dili arasındaki farklılıkları gidermek ve Türk dilini yabancı kelimelerden arındırmak amacıyla Atatürk tarafından kuruldu.
- * Atatürk'ün katılımıyla *I. Türk Dil Kurultayı* düzenlendi (26 Eylül-5Ekim 1932).
- * 1936'da TDK tarafından öne sürülen "***Güneş-Dil Teorisi***" ne göre Türkçe dünya dillerinin kaynağıdır.
- * ***Not: Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu, milliyetçilik ilkesi doğrultusunda açılan kurumlardır.***

¹ **Mecelle:** İslam dünyasının ve Osmanlı Devleti'nin ilk sistemli medeni kanunudur. Şer'i (dini) esaslara göre oluşturulmuştur.

² **Darülfünûn:** Osmanlı'da batı ölçütlerinde kurulan bir yükseköğretim kurumudur. Fransızca, tarih, coğrafya, fizik, resim, hukuk ve mantık gibi dersler okutuluyordu. 1870 yılında açılan Darülfünûn, üç kez kapatılmıştır. Ancak 1900 yılından itibaren sürekli eğitime geçmiştir.

GÜZEL SANATLAR VE SPOR

- 1926'da açılan *Gazi Eğitim Enstitüsü*'nde resim bölümü açıldı.
- Osmanlı'dan kalma Sanayi-i Nefise Mektebi'nin yerine *Güzel Sanatlar Akademisi* açıldı (1928).
- Güzel Sanatlar Akademisi'ne giremeyen resamlardan bir kısmı *Müstakil Ressamlar Birliği*'ni kurdu.
- *İstanbul Resim ve Heykel Müzesi* açıldı (1937).
- İstanbul Sarayburnu'nda *Atatürk Heykeli*, Ankara'da *Zafer Anıtı*, İstanbul'da *Taksim Cumhuriyet Anıtı* açıldı.
- Müzik öğretmeni yetiştirmek amacıyla *Musiki Muallim Mektebi* açıldı (1924).
(Bu kurum 1936'da *Ankara Devlet Konservatuarı*'na dönüştürüldü.)
- *Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası* kuruldu (1932).
- *Millî Musiki Akademisi* kuruldu (1934).
- *Darülbeydi*, çağın gereklerine göre *İstanbul Şehir Tiyatrosu*'na dönüştürüldü (1934).
- Atatürk, bireylerin gelişiminde zihinsel ve sanatsal gelişim kadar bedensel gelişimin de önemli olduğunu inanmıştır.

TOPLUMSAL ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR

- Şapka Kanunu ile fes yerine şapka giyme mecburiyeti getirildi. (1925)
- Tekke, zaviye ve türbeler kapatıldı ve bazı dini unvanların kullanılması yasaklandı. (1925)
- Din adamlarının ibadet yerleri dışında dinî kıyafetlerle gezmeleri yasaklandı. (1934)
- Devlet işlerindeki karışıklığın giderilmesi amacıyla "**Soyadı Kanunu**" çıkarıldı ve Mustafa Kemal'e TBMM tarafından "**Atatürk**" soyadı verildi (1934).
- Ülke içinde ve batılı ülkelerle olan ticarî ilişkilerde birliği sağlamak için şu değişiklikler yapıldı:
 - Alaturka (ezani) saat yerine alafranga saat sistemi kabul edildi.
 - Rumi ve Hicri takvim yerine Miladi Takvim kullanılmaya başlandı.
 - Arşın ve endaze yerine **metre**, okka yerine **kg** ölçü birimi olarak kabul edildi.
 - Resmî tatil günü cuma gününden pazar gününe alındı.
- Türk kadınına aşağıdaki haklar tanındı:
 - Medeni Kanunu'nun kabulü ile sosyal hayatta ve hukuk alanında kadın-erkek eşitliği sağlandı. (1926)
 - Eğitim alanında 1927-1928 öğretim yılından itibaren karma eğitime geçildi.
 - Kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanındı. (1930)
 - Kadınlara muhtarlık seçimlerine katılma hakkı tanındı. (1933)
 - Kadınlara genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı tanındı. (1934)
 - 1935 genel seçimlerinde 18 kadın milletvekili seçildi.

Not: Toplumsal alandaki inkılapların ortak amacı; çağdaş, laik ve eşit bir toplum oluşturmaktır.

EKONOMİ ALANINDAKİ GELİŞMELER

İZMİR İKTİSAT KONGRESİ (17 ŞUBAT 1923)

- ❖ Amaç, Türk devletinin ekonomi politikasını belirlemek ve ülkeyi kalkındırmaktır.
- ❖ Kongreye çiftçi, sanayici, tüccar ve işçi temsilcileri katıldı.
- ❖ Kongrede benimsenen **Misak-ı İktisadi (Ekonomi Andı)**, "*millî kaynaklarımızı kullanarak millî bir ekonomi kurulmasını*" öngörüyordu.
- ❖ Kongrede alınan kararlardan bazıları şunlardır:
 - *Özel sektörün yetersiz kaldığı yatırımlar devlet eliyle gerçekleştirilecektir.*
 - *Özel girişime kredi sağlayacak bir devlet bankası kurulacaktır.*
 - *Ham maddesi yurt içinde yetişen sanayi dalları kurulacaktır.*
 - *Küçük imalat üretiminden fabrika üretimine geçilecektir.*
 - *Yabancıların kurdukları tekellerden kaçınılacaktır.*
 - *Sanayi desteklenecek ve millî bankalar kurulacaktır.*

Not: 1929 *Dünya Ekonomik Bunalımı*'ndan olumsuz etkilenen Türkiye, "**devletçi ekonomi**" anlayışına yöneldi. 1934-*Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı* ile devlet sanayi atılımlarını bizzat üstlendi ve planlı ekonomiye geçildi.

SANAYİ VE TİCARET ALANINDAKİ GELİŞMELER

- ➔ Özel girişimciye destek sağlamak amacıyla "**Teşvik-i Sanayi Kanunu**" çıkarıldı. (1927)
- ➔ İş sahiplerine kredi sağlamak için **İş Bankası**, madencilik sektörüne mali destek için **Etibank**, tekstil sektörüne mali destek için **Sümerbank** kuruldu.
- ➔ Devletçilik anlayışı doğrultusunda sanayiye geliştirmek için *Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT)* kuruldu.
- ➔ Yeraltı kaynaklarının araştırılması için "**Maden Tetkik Arama Enstitüsü (MTA)**" kuruldu. (1935)

TARIM ALANINDAKİ GELİŞMELER

- ✓ **Aşar vergisi** kaldırılarak köylü ekonomik yönden rahatlatıldı. (1925)
- ✓ Çiftçilerin kredi ihtiyacı için *Ziraat Bankası*, köylüye topraklandırmak için *Zirai Kredi Kooperatifleri* kuruldu.
- ✓ Modern tarım yapmayı öğretecek uzmanlar yetiştirmek için *Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü* kuruldu.
- ✓ *Atatürk Orman Çiftliği* kurularak modern (makinelı) tarımın gelişmesi için bir model oluşturuldu.
- ✓ Ziraatta kullanılan taşıtlar ve makineler için gereken akaryakıt ve zirai ilaçların gümrük vergisi kaldırıldı.

ULAŞIM ALANINDAKİ GELİŞMELER

- Yabancıların işlettiği demiryolları satın alınarak millileştirildi.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları (TCDD), 1925-1939 arasında 3000 km'yi aşan demiryolu yaptı.
- 1 Temmuz 1926'da çıkarılan **Kabotaj Kanunu** ile Türk karasularında (denizlerde) yük ve yolcu taşıma hakkı sadece Türk vatandaşlarına bırakıldı. Böylece kapitülasyonların son uzantısı da ortadan kaldırıldı.
- Deniz yollarını ve ticaret filosunu güçlendirmek için *Denizbank* kuruldu.

SAĞLIK ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

- * Sağlık kurumlarının ve sağlık personelinin sayıları artırıldı.
- * Temel laboratuvar hizmetlerini yürütmek üzere *Hıfzısıhha Müessesesi* kuruldu.
- * *Umum Hıfzısıhha Kanunu* ile bulaşıcı hastalıklara karşı sistemli bir mücadele başlatıldı.
- * Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, *Kızılay* adını alarak sağlık ve sosyal yardım faaliyetlerini sürdürdü.

ATATÜRK İLKE VE İNKILAPLARININ ÖNEMİ

Atatürkçü düşünce sistemi; ulusun egemenliğini esas alan, birlik ve beraberliği ve bağımsızlığı hedefleyen, millî kültürü çağdaş/evrensel değerlerle kaynaştırmayı öngören bir sistemdir. Farklı alanlarda yapılan inkılaplar, Atatürkçü düşünceyi devlet ve toplum hayatında somutlaştırmayı hedefler.

4. ÜNİTE: İKİ SAVAŞ ARASINDAKİ DÖNEMDE TÜRKİYE VE DÜNYA (1919-1938)

I.MECLİS VE II. MECLİS

I. Meclis, 23 Nisan 1920-1 Nisan 1923 tarihleri arasında görev yapmıştır. I. Meclis'te, toplumun her kesiminden, değişik görüşlere sahip milletvekilleri bulunmaktaydı. Mustafa Kemal'in etrafından birleşen milletvekillerine **I. Grup** (*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu*), bunun dışında kalan milletvekillerinin oluşturduğu gruba da **II. Grup** adı verildi. I. Meclis, Millî Mücadele'yi başarıyla yönetmiş bir meclistir.

II. Meclis, TBMM'nin 1 Nisan 1923'te aldığı seçim kararının ardından yapılan genel seçimle oluşmuştur. İlk toplantısını 11 Ağustos 1923 günü yapan II. Meclis'in ilk faaliyetlerinden biri Lozan Barış Antlaşması'nı onaylamak olmuştur.

ÇOK PARTİLİ DÖNEME GEÇİŞ DENEMELERİ VE KARŞILAŞILAN TEPKİLER

CUMHURİYET HALK FIRKASI (PARTİSİ)

9 Eylül 1923'te *Halk Fırkası* adıyla kuruldu. Partinin adı 10 Kasım 1924'te *Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF)* olarak değiştirildi. Genel başkanı **Mustafa Kemal**'dir. Partinin programı, dokuz temel ilkedен oluşuyordu. 1950'de Demokrat Parti iktidara gelinceye kadar ülkeyi tek başına yöneten Cumhuriyet Halk Fırkası, bu süreçte inkılap hareketlerinin çoğunu gerçekleştirmiştir.

TERAKKİPERVER CUMHURİYET FIRKASI (17 KASIM 1924-3 HAZİRAN 1925)

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF), görüş ayrılıkları nedeniyle CHF'den istifa eden **Kazım Karabekir**, **Rauf Orbay**, **Adnan Adıvar** ve **Refet Bele** tarafından kuruldu. Partinin kurulması sırasında çıkarılan bir yasayla askerlik mesleğini yapanların milletvekili olmaları yasaklandı. Böylece ordu siyaset dışı bırakıldı.

TCF'nin parti tüzüğünde cumhuriyet ilkesi, *liberalizm* ve demokrasi benimsenmiş dinî inançlara saygılı olduğu belirtilmişti. Partinin kurucuları, yeniliklerin zaman içinde kendiliğinden gerçekleşmesi gerektiği görüşündeydiler. TCF, Cumhuriyet'in ilanına ve hilafetin kaldırılmasına muhalif olanların odağı haline geldiği ve doğu illerinde çıkan **Şeyh Said İsyanı**'nda rolü olduğu gerekçesiyle **Takrir-i Sükûn Kanunu**'na dayanılarak kapatıldı. Böylece Cumhuriyet tarihinin ilk muhalefet partisi kapatıldı ve çok partili hayat kesintiye uğramış oldu.

Mustafa Kemal'e Suikast Girişimi (1926): İttihat ve Terakki Partisi taraftarları ve yeniliklere karşı olanlar tarafından tasarlanan bu girişim, motorcu *Giritli Şevki*'nin ihbarı üzerine, suikasta dönüştürülmeden önlendi. İstiklal Mahkemesi tarafından yargılanan suçlular çeşitli cezalara çarptırıldı. Atatürk, suikast girişimine tepkisini şu sözlerle ifade etti: **"Benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır. Fakat, Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır."**

SERBEST CUMHURİYET FIRKASI (12 AĞUSTOS-18 ARALIK 1930)

Çok partili yaşama geçiş için atılan ikinci adım SCF'nin kurulmasıdır. Mustafa Kemal, halkın görüş ve isteklerinin meclise daha çok yansması ve hükümetin muhalif bir parti aracılığıyla denetlenmesi için yakın arkadaşlarından **Fethi Okyar**'dan bir parti kurmasını istedi. Bu teklifi kabul eden **Fethi Okyar**, SCF'yi kurdu. Ancak İzmir Mitingi ve sonrasında SCF'nin cumhuriyet ve laiklik karşıtlarının odağı hâline geldiğini gören Fethi Okyar, 17 Kasım 1930'da partisini feshetti.

Yaşanan olumsuz gelişmeler ve II. Dünya Savaşı tehlikesinin ortaya çıkması nedeniyle, Atatürk zamanında bir daha çok partili rejim denemesi yapılmadı.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (1923-1938)

- * **1923-1930: "Lozan'da çözümlenemeyen sorunları lehimize çözmeye"** siyaseti izlendi.
- * **1930-1938:** Almanya ve İtalya'nın yayılmacılığına karşı **"bölgesel ittifaklar kurma"** siyaseti izlendi.
- * Dış politikada, **bağımsızlıktan taviz vermeden "Yurtta barış, dünyada barış"** ilkesi esas alındı.

TÜRKİYE-YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ

Nüfus Mübadelesi (Değişimi) Sorunu: Türkiye ile Yunanistan, Lozan'da İstanbul'daki Rumlar ile Batı Trakya'daki Türkler haricindeki Türkler ve Rumlar **mübadele** edilmesi konusunda anlaşmışlardı. Ancak Lozan Antlaşması'ndaki **etabli (yerleşik)** kelimesinin yorumu iki devlet arasında anlaşmazlığa neden oldu.

- **Yunanistan'ın tezi :** Mondros'tan önce İstanbul'a yerleşen *göçmen Rumlar da yerleşiktir.*
- **Türkiye'nin tezi :** Mondros'tan önce İstanbul'da *sürekli oturanlar yerleşiktir.*

Sorun, **Nüfus Mübadelesi Antlaşması** ile çözüldü. Antlaşmaya göre **"Yerleşme tarihlerine bakılmaksızın İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türklerinin hepsi yerleşik sayılmıştır."**

Patrikhane Sorunu: Mübadeleye tabi olan bir kişi Patrik seçilince Türkiye bu duruma itiraz etti. Yunanistan'ın sorunu Uluslararası Lahey Adalet Divanına götürmeye çalışması üzerine Türkiye sorunun **"Türkiye'nin iç sorunu"** olduğunu ileri sürerek bu girişime izin vermeyeceğini belirtti. Türkiye'nin kararlı tutumu üzerine yeni bir patrik seçilerek sorun çözüldü.

1930-Dostluk Antlaşması: 1930'da Yunanistan Başbakanı *Venizelos*'un Türkiye ziyareti sırasında imzalanan dostluk antlaşmasıyla başlayan iyi ilişkiler başladı. Venizelos'un 1934'te Atatürk'ü **Nobel Barış Ödülü'**ne aday göstermesi ile ilişkiler daha da gelişti. 1950'li yıllarda Kıbrıs Sorununun ortaya çıkmasıyla iyi ilişkiler bozuldu.

TÜRKİYE-İNGİLTERE İLİŞKİLERİ

Irak Sınırı ve Musul Sorunu: Lozan'da çözülemeyen Musul sorunu, Türkiye ile İngiltere arasında dokuz ay sürecek ikili görüşmelere bırakılmıştı. 1924-*Haliç Konferansı*'nda Türkiye **"Musul'un Türkiye'de kalması"**, İngiltere ise **"Musul'un ve Hakkâri'nin Irak'ta kalması"** konusunda direndi. İkili görüşmelerden sonuç alınamayınca sorun Milletler Cemiyeti'ne taşındı. Milletler Cemiyeti, 1925'te Musul'un Irak'a bırakıldığını ilan etti. Türkiye bu kararı tepkiyle karşıladı. İngiltere ile ilişkiler gerildi ve yeni bir savaşın eşiğine gelindi. Savaş hazırlıklarına başlanacağı sırada iç politikada yaşanan olumsuz gelişmeler ve iç güvenlik sorunları yaşatan olayların ortaya çıkması nedeniyle Türkiye, Milletler Cemiyeti'nin kararını kabul etmek zorunda kaldı. *Türkiye ile İngiltere* arasında imzalanan **1926-Ankara Antlaşması'na göre;**

- ❑ **Musul, Kerkük ve Süleymaniye İngiliz mandası altındaki Irak'a, Hakkâri Türkiye'ye bırakılacaktır.**
(Misak-ı Millî'den taviz verilerek Musul sorunu çözüldü ve dolayısıyla Türkiye-Irak sınırı çizildi.)

- ❑ **Irak, Musul petrol gelirinin %10'u 25 yıl süreyle Türkiye'ye verecektir.**

1929'da İngiltere'nin Akdeniz filosunun İstanbul'u ziyareti ve 1936'da İngiltere Kralı *VIII. Edward*'ın (*Edvird*) Atatürk'ü ziyareti Türk-İngiliz ilişkilerinin gelişmesine neden oldu.

TÜRKİYE-FRANSA İLİŞKİLERİ

Osmanlı Borçları Sorunu: Borçların ne kadar süre içinde ve hangi ülkenin parasıyla ödeneceği iki ülke arasında imzalanan antlaşma ile belirlendi (1928).

Suriye Sınırı Sorunu: Sorunu çözmek için Türkiye ile Fransa'nın mandası altındaki Suriye temsilcilerinden bir komisyon oluşturuldu. Görüşmeleri sonucunda imzalanan antlaşma ile Türkiye-Suriye sınırı (Hatay hariç) belirlendi (1926). Hatay'ın anavatana katılmasıyla Suriye sınırı kesinleşti (1939).

Yabancı Okullar Sorunu: Türkiye, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile "Yabancı okullarda Türkçe, tarih ve coğrafya derslerinin Türkçe olarak Türk öğretmenler tarafından okutulması" kararı aldı. Fransa'nın bu duruma ısrarlı itirazlarına rağmen Türkiye, konuyu iç mesele sayarak tutumundan hiçbir ödün vermedi.

Adana-Mersin Demir Yolu Sorunu: Türkiye (bir Fransız şirketi tarafından işletilen) Adana-Mersin demir yolunu satın almak isteyince Fransa itiraz etti. Türkiye, bütün itirazlara rağmen, Adana-Mersin demir yolunu satın alınarak millileştirdi (1929).

TÜRKİYE-SOVYETLER BİRLİĞİ (SSCB) İLİŞKİLERİ

İki devlet arasındaki güvene dayalı ilişkiler (rejim şekli ve sınır güvenliği hariç) 1930'lara kadar devam etti. Türkiye ile SSCB arasındaki barış süreci 1921-Moskova Antlaşması ile başladı. SSCB'nin Millî Mücadele'ye destek vermesi, Lozan Konferansı'nda Türkiye'nin tezlerini desteklemesi ve (İngiltere ile Musul sorununun yaşandığı dönemde) Türkiye ile 1925-Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nı imzalaması ilişkilerin gelişmesine neden oldu. Türkiye'nin, 1930'larda Batılı devletlerle (özellikle İngiltere ile) başlayan yakınlaşması SSCB ile ilişkilerin zayıflamasına neden oldu.

TÜRKİYE'NİN MİLLETLER CEMİYETİ'NE GİRİŞİ (1932)

Milletler Cemiyeti (MC), Yunanistan'ın ve İspanya'nın teklifi üzerine, Türkiye'yi üyeliğe davet etti. Cemiyet'in işleyişindeki aksaklıkların bilinmesine rağmen Türkiye, dünya barışının korunması için beslediği iyi niyetin göstergesi olarak üyelik davetini kabul etti.

BALKAN ANTANTI (1934)

Amacı, İtalya ve Almanya'nın saldırgan ve yayılcı tutumuna karşı sınır güvenliğini sağlamaktır. Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya tarafından imzalandı. Antanta İtalya'nın etkisindeki Arnavutluk ile Balkanlara yayılmak isteyen ve revizyonist¹ bir politika takip eden Bulgaristan katılmamıştır.

Önemi: Türkiye bu antant ile batı sınırlarını güvence altına almıştır.

MONTREUX (MONTRÖ) BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ (1936)

Almanya, İtalya ve Japonya'nın dünyayı yeni bir savaşa sürüklediği süreçte Millet Cemiyeti'ne başvuran Atatürk, Boğazların statüsünün gözden geçirilmesini istedi. Bunun üzerine başlayan görüşmeler sonunda Montrö (İsviçre) şehrinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalandı.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne göre:

- Boğazlar Komisyonu kaldırıldı ve Boğazların savunması Türkiye'ye bırakıldı.
- Yabancı ticaret gemilerinin Boğazlardan geçişi serbest bırakıldı.
- Yabancı savaş gemilerinin Boğazlardan geçişi için bazı sınırlamalar getirildi.

Önemi: Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğini kısıtlayan hükümler kaldırıldı.

SADABAT PAKTI (1937)

- ❖ **İmzalandığı Yer ve Tarih :** Tahran (İran) - 8 Temmuz 1937
- ❖ **İmzalayan Devletler :** Türkiye, İran, Irak ve Afganistan
- ❖ **Amaç :** Ortadoğu'ya yayılmaya çalışan İtalya'ya karşı ortak bir savunma sistemi kurmaktır.
- ❖ **Önemi :** Orta Doğu'da barış ortamı oluşturuldu, Türkiye doğu sınırını güvence altına aldı.
- ❖ Suriye; Türkiye ile Hatay Meselesi ve Irak ile toprak sorunu olduğu için bu pakta katılmadı.

HATAY'IN ANA VATANA KATILMASI (1939)

- TBMM Hükûmeti ile Fransa arasında imzalanan 1921-Ankara Antlaşması'na göre "Hatay sancağında Fransa denetiminde özel bir yönetim kurulması" kabul edilmişti.
- Fransa'nın 1936'da Hatay'ı Suriye'ye bırakması üzerine Türkiye MC'ye başvurarak "Hatay'ın kaderine Hataylıların karar vermesini" istedi. Fransa ise Hatay'ın, Suriye'nin bir parçası olduğunu açıkladı.

¹ **Revizyonist politika:** Uluslararası alandaki durumu değiştirmeye yönelik tutumların genel adı. Bu politikanın öncüsü Almanya ve İtalya'dır.

- MC, "Hatay'da bağımsız bir devletin kurulması gerektiğini" belirtti. Fransa ve Suriye, çeşitli zorluklar çıkararak bu durumu kabul etmek istemiyordu. Bu gelişmeler üzerine Türkiye, Hatay sınırına büyük bir askerî yığınak yaptı. Hatay meselesini kişisel meselesi olarak gören Atatürk, hasta yatağından kalkarak Adana ve Mersin'deki askerî birlikleri teftişe gitti.
- Türk-Fransız çatışması ihtimalinin ortaya çıktığı bu dönemde komşusu Almanya'nın yaptığı askerî hazırlıklardan çekinen Fransa, Türkiye ile anlaşmak zorunda kaldı.
- 3 Temmuz 1938 : Türkiye ile Fransa arasında yapılan antlaşma sonucu Türk ordusu Hatay'a girdi.
- 22 Ağustos 1938 : Hatay'da meclis için seçim yapıldı.
- 2 Eylül 1938 : Hatay Cumhuriyeti kuruldu.
- 29 Haziran 1939 : Hatay Meclisi, Türkiye'ye katılma kararı aldı.
- Hatay Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı **Tayfur Sökmen**, Başbakanı **Abdurrahman Melek** idi.

ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ VE İSMET İNÖNÜ'NÜN CUMHURBAŞKANI SEÇİLMESİ

- * Atatürk'ün hastalığına *siroz* tanısı **Dr. Nihat Reşat Belger** tarafından konuldu (Ocak 1938)
- * (Hatay Sorunu'nun çözümü için) Adana-Mersin'e yaptığı beş günlük gezi nedeniyle sağlığı bozuldu.
- * Ankara'dan sonra İstanbul'a gelen Atatürk, bir süre *Savarona Yatı*'nda istirahat etti.
- * Sağlık sorunları ağırlaşınca Dolmabahçe Sarayı'na nakledildi.
- * 5 Eylül 1938 günü vasiyetnamesini hazırlattı. (*Vasiyetinin büyük bir kısmını TTK ve TDK'ye bıraktı.*)
- * 1 Kasım 1938 günü TBMM'nin açılış töreni için hazırladığı konuşma metnini **Başbakan Celal Bayar** okudu.
- * 8 Kasım 1938 günü komaya girdi.
- * 10 Kasım 1938 Perşembe günü saat 9.05'te Dolmabahçe Sarayı'nda hayata veda etti.
- * Naaşı, 19 Kasım 1938 günü Yavuz zırhlısı ile İzmit'e oradan da özel bir trenle Ankara'ya getirildi.
- * Naaşı, 21 Kasım 1938 günü **Ankara Etnografya Müzesi**'ndeki geçici kabrine konuldu.
- * Naaşı, 10 Kasım 1953'te Etnografya Müzesi'nden Anıtkabir'e nakledildi.
- * 11 Kasım 1938'de toplanan TBMM, İsmet İnönü'yü (1938-1950) ikinci Cumhurbaşkanı olarak seçti.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDAN SONRA KALICI BARIŞI SAĞLAMA ÇABALARI

Milletler Cemiyeti'nin Kurulması (1920): MC'nin kurulması kararı *Paris Barış Konferansı*'nda alındı. Merkezi *Cenevre*'dir. Asli üyelerini I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri (ABD hariç) oluşturmuştur. Kısa süre içinde galip devletlerin çıkarlarını koruyan bir örgüte dönüştü. MC, II. Dünya Savaşı'na engel olamadığı gibi pek çok uluslararası sorunun çözümünde de başarısız oldu.

Locarno (Lokarno) Antlaşması (1925): Fransa'nın Almanya'ya karşı kendi güvenliğini sağlama sonucunda imzalandı. Bu antlaşma ile, Almanya batı sınırı için Fransa'ya güvence verirken anlaşmazlıkların barış yoluyla çözümünü kabul etti. *Böylece Almanya yeniden uluslararası iş birliğine dahil edildi.*

Briand-Kellogg (Braynd-Kellog) Paktı (1928): Fransa ile ABD dışişleri bakanlarının öncülüğünde başlayan görüşmeler sonucunda imzalanan bu pakt ile "*savunmaya dayanmayan savaş kanun dışıdır*" ilkesi benimsenmiştir.

1929-DÜNYA EKONOMİK BUNALIMI (KARA PERŞEMBE)

29 Ekim 1929 Perşembe günü ABD'deki **New York Wall Street (Niv York Vol Sitrif) Borsası**'nın çökmesiyle başlayan ekonomik bunalım, tüm dünya devletlerini ve Türkiye'yi olumsuz etkiledi. Sermayelerini üretim sektörü yerine borsaya yatıran zenginler, büyük kârlar elde ettiler. Ancak Amerikalı yetkililerin aldıkları bazı finansal kararlar sonucunda zenginlerin ve yabancı yatırımcıların borsa kâğıtlarını ellerinden çıkarmaya başlaması hisse fiyatlarının %40 oranında düşmesine (dolayısıyla zenginlerin kâğıttan şatosunun yıkılmasına) neden oldu. Amerikan borsasındaki/ekonomisindeki bu buhran, Amerika'nın ithalatını azaltması ve diğer devletlere verdiği borçları geri istemesi ile daha da yoğunlaştı ve tüm dünyayı etkisi altına aldı. II. Dünya Savaşı'nın sebeplerinden biri de bu ekonomik bunalımdır.

İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE DÜNYAYA HÂKİM OLAN SİYASİ DÜŞÜNCELER VE REJİMLER

LİBERALİZM: "Özgürlük, serbestlik" anlamına gelen liberalizm, ekonomi alanında devletin ekonomiye müdahale etmemesini ve özel sektörün önünün açılması gerektiğini savunur.

ALMANYADA NAZİZM: 1929 Ekonomik Bunalımı'nın Alman ekonomisine olumsuz etkileri, *Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'*ne (Nazi) ve bu partinin başkanı **Adolf Hitler'**e iktidar yolunu açtı. Ekonomik sıkıntılar içinde boğuşan bütün toplum kesimlerine Naziler vaatlerde bulundular. Hitler; Alman ırkının üstünlüğüne, Yahudilerin zenginliğine el koymaya ve devletin kutsallaştırılmasına dayalı totaliter bir rejim kurdu. Naziler kendi düşüncelerinin dışındaki kişilerin ve partilerin varlığına izin vermedi.

Almanya'nın dış politikası üç ana esas üzerine şekillendirildi:

- *Versay Antlaşması'nın getirdiği bütün kısıtlama ve yaptırımlardan kurtulmak.*
- *Almanya sınırları dışında yaşayan bütün Almanları bir devlet altında toplamak.*
- *"Hayat Sahası" denilen yayılmacı politikayı gerçekleştirmek.*

İTALYADA FAŞİZM: I. Dünya Savaşı sonucunda ortaya çıkan ekonomik ve toplumsal sorunlar, **Benito Mussolini'**nin önderliğindeki *Ulusal Faşist Parti'*nin iktidara gelmesinde etkili oldu. 1922-1943 yılları arasında İtalya'yı diktatörlükle yöneten Mussolini, ünlü *Scala (Sikala)* nutkunda: **"Her şey devlet içinde ve devlet için, hiçbir şey devlet dışında ve başka bir şey için değildir."** diyordu. Mussolini, Akdeniz'de yayılma siyasetini **"More Nostrum (Bizim Deniz)"** sözüyle özetlemiştir.

RUSYADA BOLŞEVİK İHTİLALİ: I. Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği ekonomik sorunlar halkın ayaklanmasına neden oldu. Ayaklanma sonucunda çarlık yönetimi yıkıldı (Mart 1917). Bolşevikler¹ hariç Rusya'daki bütün siyasi eğilimlerin katıldığı geçici bir hükümet kuruldu. Kurulan hükümet, ekonomik sorunları çözemeyince, halka **"barış, toprak, ekmek"** vaat eden Bolşevikler, geçici hükümeti devirerek iktidarı ele geçirdiler (Kasım 1917) ve *Brest Litovsk Antlaşması* ile de I. Dünya Savaşı'ndan çekildiler. **Bolşevikler; toprakları kamulaştırdı, bankaları devletleştirdi ve kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik düzenlemeler yaptı.**

Rusya'da kurulan *sosyalist düzen*², kapitalist³ devletleri rahatsız etti. İtilaf Devletleri'nin desteklediği Çar yanlısı **Beyaz Ordu**, Sovyet yönetimine karşı saldırıya geçti. Üç yıl süren bu iç savaş Bolşeviklerin zaferi ile sonuçlandı. Lenin, ekonomiyi ve sanayiye geliştirmek için **NEP (Yeni Ekonomi Politikası)** adı verilen politikayı uygulamaya koydu. Büyük sanayi dalları, ulaşım, bankacılık ve doğal kaynaklar dışında kalan işletmelerin özel mülkiyetine izin verildi.

5. ÜNİTE: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE TÜRKİYE VE DÜNYA

- ➔ **Ne zaman yapıldı?** : 1939-1945 yılları arasında yapıldı.
- ➔ **Kimler arasında yapıldı?:** Mihver Devletleri ile Müttefik Devletleri arasında yapıldı.
 - **Mihver Devletler**⁴ : Almanya, İtalya, Japonya
 - **Müttefik Devletleri** : Fransa, İngiltere, ABD, SSCB
- ➔ **Savaşın Sebepleri:**
 - Almanya'nın Versay Antlaşması'nın sınırlamalarından kurtulma çabası
 - Almanya, İtalya ve istilacı girişimleri
- ➔ **Savaşın Başlaması:** II. Dünya Savaşı, Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırması ile başladı. İngiltere ve Fransa da (Polonya'ya verdikleri garanti gereği) Almanya'ya savaş ilan ettiler.

II. DÜNYA SAVAŞINDA CEPHELER

1-) AVRUPA CEPHESİ

Almanya **"Yıldırım Harbi"** ile kısa sürede Polonya, Hollanda, Belçika ve Fransa'yı işgal etti (1939-1941). 1941'de Almanya'nın İngiltere'ye karşı düzenlediği hava saldırıları başarısız oldu. Bunun ardından Almanya, SSCB'ye saldırdı. **1943-Stalingrad Kuşatması'**nda Ruslara yenilen Alman kuvvetleri geri çekilmeye başladı. 6 Haziran 1944'te ABD ve İngiliz kuvvetleri, Manş denizini geçerek Fransa'nın **Normandiya** sahiline çıkarma yaptı. Başarıyla gerçekleştirilen **Normandiya Çıkarması'**ndan sonra Müttefik orduları; Belçika, Hollanda ve Fransa'yı Alman işgalinden kurtardı.

¹ **Bolşevizm**, 1917-Rus Devrimi'ni gerçekleştiren Lenin'in ve arkadaşlarının, Karl Marks'ın görüşlerinden yola çıkarak geliştirdikleri anlayıştır.

² **Sosyalizm**, üretim araçlarının mülkiyetinin devlete ait olması, üretim ve bölüşümün toplum adına devlet tarafından planlanması, özel teşebbüs ve mülkiyet hakkının olmaması yahut çok sınırlı tutulmasının öngörüldüğü toplumsal sistemdir. Sosyalizmin ulaşacağı düşünülen son aşama ise Komünizm olacaktır. **Komünizm ise**, bütün malların ortaklaşa kullanıldığı ve özel mülkiyetin olmadığı toplumsal düzendir.

³ **Kapitalizm**, 15. yüzyıldan itibaren feodalizmin yerini alan ve **"sermaye egemenliğine dayanan"** toplumsal aşamadır.

⁴ Almanya ile Japonya arasında **Anti-Komintern Paketi (1936)**, bu pakta İtalya'nın katılımı ile **Berlin-Roma-Tokyo Mihveri (1937)** kuruldu.

Almanya'nın doğusundan SSCB'nin, batısından da Amerikan ve İngiliz kuvvetlerinin saldırıları sonucu Müttefikler başkent Berlin'e kadar ilerlediler. Müttefik askerlerinin başkanlık binasına yaklaştıkları sırada Hitler, intihar ederek hayatına son verdi (30 Nisan 1945). 7 Mayıs 1945'te Alman delegelerinin teslim belgesini imzalamasıyla Avrupa'da II. Dünya Savaşı resmen sona erdi.

2-) UZAK DOĞU (PASİFİK) CEPHESİ

Japonya lehine devam eden savaş, SSCB ve ABD'nin savaşa girmesiyle, Japonya'nın aleyhine döndü. ABD, Japonya'nın ABD'nin *Hawaii*'deki deniz ve hava üssü olan *Pearl Harbour*'a saldırmasıyla savaşa girdi. ABD'nin *Hiroşima* ve *Nagasaki*'ye atom bombası atmasıyla Japonya kayıtsız şartsız teslim oldu (1945).

3-) KUZAY AFRIKA CEPHESİ

Müttefik devletler, Kuzey Afrika'yı ele geçirdikten sonra İtalya'yı savaş dışı bırakmak amacıyla 10 Temmuz 1943'te Sicilya'ya çıkarma yaptılar. Başarısızlığa uğrayan Mussolini iktidardan düştü ve hapsedildi. *Ulusal Faşist Parti* kapatıldı ve İtalya savaştan çekildi.

- **BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN (BM) KURULUŞU (1945):** BM'nin kurulmasına esas olan ilk gelişme **1941-Atlantik Bildirisi**'dir. **1945-Yalta Konferansı**'nda, BM'nin kurulması ve *beş daimî üyeye* (*Beş Büyükler*: ABD, SSCB, İngiltere, Fransa, Çin) veto hakkı tanınması kararı alındı. *San Fransisko Konferansı* ile BM kuruldu
- **YALTA KONFERANSI (4-11 ŞUBAT 1945):** İngiltere, ABD ve Sovyet Rusya arasında yapılan konferansın amacı, gelecekteki barışın esaslarını saptamaktır. Konferansta SSCB lideri Stalin Boğazların statüsünün Sovyet Rusya lehine değiştirilmesini istemiştir. Konferans kararlarında Sovyet Rusya'ya çok fazla ödün verildiğini öne süren İngiltere Başbakanı *W. Churchill* (*Çörçil*), hatıralarının bu konferans ile ilgili bölümün başına "*Demir Perde*" adını koymuştur.
- **POTSDAM KONFERANSI (17 TEMMUZ-2 AĞUSTOS 1945):** Müttefik devletleri bu konferansta, Almanya'ya kabul ettirilecek koşulları ve kendi nüfuz bölgelerini kararlaştırdılar. Sovyet Rusya, Boğazlar üzerindeki isteğini bu konferansta da gündeme getirdi. Bu istek, ABD ve İngiltere tarafından reddedildi.

II. DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRKİYE

SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASI

Müttefikler, Almanya'ya karşı Balkanlarda bir cephe açmak ve Balkanlarda Kızıl Ordu'nun/komünizmin yayılmasını önlemek istiyorlardı. Bunun için Türkiye'nin savaşa girmeye ikna edilmesi gerekiyordu.

- **Adana Görüşmesi (30 Ocak 1943):** İngiltere Başbakanı *Churchill*, Cumhurbaşkanımız **İsmet İnönü** ile görüşerek Türkiye'den savaşa katılmasını istedi. Türkiye ise, savaşa katılma isteğini reddetti.
- **Kahire Görüşmesi (4-6 Aralık 1943):** *Türkiye, ABD ve İngiltere* arasında Kahire'de (Mısır) yapıldı. İsmet İnönü, Türk ordusunun asker ve malzeme yetersizliğini öne sürerek, savaşa katılma isteğini reddetti.

SAVAŞIN TÜRKİYE'YE TOPLUMSAL VE EKONOMİK ETKİLERİ

- Fiilen savaşa girmeyen Türkiye, savunma giderlerini karşılamak için, birtakım vergi ve yükümlülükler getirdi. Bu yükümlülükler toplumsal tepkilere yol açtı.
- **Millî Korunma Kanunu (1940):** Fiyatları devlet denetimine almak, ekonomik sorunları aşabilmek ve karaborsacılığa engel olabilmek için çıkardı. Türkiye bu kanun ile *savaş ekonomisi* uygulamaya başladı.
- **Varlık Vergisi (1942-1944):** Savaş koşullarının getirdiği karaborsacılık ve fiyatların yükselmesi bazı kimselerin olağanüstü servetler edinmesine yol açmış ve savaş zenginleri ortaya çıkmıştı. Çıkarılan kanunla bir defaya mahsus olmak üzere Varlık Vergisi adı altında servet üzerinden ağır bir vergi alındı. Vergiyi bir ay içinde ödemeyenler çalıştırılmak üzere Erzurum Aşkale'ye gönderildi. Kanunun uygulanmasında bazı haksızlıkların ve sıkıntılıların yaşanması üzerine varlık vergisinden vazgeçildi.
- **Toprak Mahsulleri Vergisi (1944-1947):** Çiftçilere ve köylülere yetiştirilen ürünün %10'unu nakit ya da mal ile ödeme zorunluluğu getirildi. Bu vergi uygulamasından olumsuz etkilenen çiftçiler, köylüler ile büyük toprak sahipleri CHP Hükûmeti'ne cephe aldı.
- Ekmek karneye bağlandı.
- Üretimin düşmesine ve yüksek enflasyona bağlı olarak fiyatlar arttı.

II. DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRKİYE'DE İÇ POLİTİKA GELİŞMELERİ

Savaş öncesinde bazı demokratik açılımlar gerçekleştirildi¹. Fakat savaş demokratik açılımların kesintiye uğramasına neden oldu. Türkiye, savaş sonrasında tercihini (SSCB güdümündeki komünist bloktan değil) demokratik bloktan yana kullandı. Bu tercihte 1945 yılında SSCB'nin Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı istemesi ve Boğazlar'da askerî bir üs kurmak istediğini belirtmesi özellikle etkili oldu.

II. DÜNYA SAVAŞI'NIN SONUÇLARI

- ABD liderliğinde demokratik **Batı Bloku** ile SSCB liderliğindeki komünist **Doğu Bloku** kuruldu.
- Birleşmiş Milletler Teşkilatı (BM) kuruldu.
- Savaşta, çalışma ve toplama kamplarında elli milyondan fazla insan hayatını kaybetti.
- Bombardımanlar sonucu, milyonlarca insan göç etmek zorunda kaldı ve mülteci sorunu ortaya çıktı.
- Tarım ve sanayi üretiminde büyük düşüşler yaşanırken yüksek enflasyon ortaya çıktı.
- Bazı ülkelerde ekmeğe karneye bağlandı.
- Uluslararası savaş hukuku askıya alındı; insan hakları ihlalleri yaşandı.
(*Japonya işgali altındaki Çinliler ve Nazi Almanyası'ndaki Yahudiler, Romanlar ve engelliler katledildi.*)
- Savaş suçlularını yargılamak için *Nürnberg* ve *Tokyo* mahkemeleri kuruldu.
- BM, "*Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme*"yi ve "*İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*"ni kabul etti (1948).

II. DÜNYA SAVAŞI'NDAN SONRA ORTA DOĞU

İsrail Devleti'nin Kurulması (14 Mayıs 1948): II. Abdülhamid, büyük ekonomik yardım tekliflerine rağmen, Yahudilerin Kudüs'e yerleşmelerine izin vermedi. I. Dünya Savaşı sonunda Kudüs, İngiltere'nin mandası altına girdi. Bu dönemde *Haganah* ve *İrgun* adlı terör örgütleri; Filistin'e kitlesel Yahudi göçlerini organize etti ve Arap-Yahudi çatışmalarını körükledi. İngiltere, Araplar ve Yahudiler arasındaki anlaşmazlığı BM'ye götürdü. BM, 1947'de "*Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında taksimine*" karar verdi. Türkiye Arap ülkeleriyle beraber Filistin topraklarının taksiminin aleyhinde oy verdi. Arap ülkeleri taksim kararını engellemek ve İsrail Devleti'nin kurulmasını engellemek için savaş kararı aldılar (1947). Ancak 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti kuruldu.

1948-1949 Arap-İsrail Savaşı: İsrail Devleti'nin kurulması üzerine Arap devletleri (Mısır, Suriye, Irak, Ürdün, Lübnan) ile İsrail arasında savaş başladı. Savaş, İsrail'in galibiyeti ile sonuçlandı. BM'nin öncülüğünde yapılan ateşkes ile; Filistin'in dörtte üçü ve Batı Kudüs İsrail'in eline geçti. Filistinliler, komşu ülkelere sığındı ve mülteciler sorunu ortaya çıktı. Arap dünyasında İsrail'e duyulan öfkeyi ve düşmanlığı artırdı. Bu dönemde Mısır'da askerî darbe ile iktidara gelen **Cemal Abdülnasır**, bütün Arapları "sosyalist-cumhuriyetçi" bir devlet altında birleştirme çabasına girdi.

6. ÜNİTE: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA TÜRKİYE VE DÜNYA

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE

SİYASİ HAYAT

1930'da *Serbest Cumhuriyet Fırkası*'nın kendini feshetmesinden 1946'ya kadar, çok partili siyasi hayata geçiş denemelerine ara verildi. 1945 yılında, *San Francisco Konferansı*'na katılan Türk heyeti ile *İsmet İnönü* çok partili hayat geçilmesi gerektiğini ifade ettiler. Nuri Demirağ öncülüğündeki *Millî Kalkınma Partisi (MKP)*, II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan ilk muhalefet partisi oldu (1945).

- ✓ **Dörtlü Takrir (Önerge):** *Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan* ve *Fuat Köprülü* tarafından hazırlanan, parti programı ve bazı kanunlardaki değişiklik tekliflerini içeren "**Dörtlü Takrir**"in CHP grup toplantısında reddedilmesi üzerine, takrirden imzası olan milletvekilleri CHP'den istifa ederek **Demokrat Parti**'yi kurdular (7 Ocak 1946). Demokrat Parti (DP), "*siyasette demokrasi*" ve "*ekonomide liberalizm*" ilkelerini benimsedi.

¹ **II. Dünya Savaşı'ndan önce gerçekleştirilen demokratik açılımlardan bazıları şunlardır:** TBMM'de hükümeti denetleme işlevini görecek bir müstakil grup kurulması kararlaştırıldı. İç işleri bakanının CHP genel sekreteri olması uygulamasından vazgeçildi. 1939 seçimlerinde Kazım Karabekir, Fethi Okyar, Hüseyin Cahit Yalçın gibi Atatürk döneminde siyaset dışı kalan kişilerin milletvekili olmaları sağlandı.

- ✓ **1946 Erken Genel Seçimi:** Türk siyasi tarihinin tek dereceli ve çok partili ilk genel seçimidir. Seçimde CHP 395, DP 64, Bağımsızlar 6 milletvekili çıkarttı. Yargı denetimi dışında ve “**açık oy, gizli sayım**” yöntemiyle yapılan bu seçim, Türkiye’nin siyasi tarihindeki en şaibeli seçim olarak değerlendirildi.
- ✓ **1950 Genel Seçimi:** Bu seçim, yargı denetiminde ve “**gizli oy, açık sayım**” yöntemiyle yapıldı. Çoğunluk sisteminin¹ uygulandığı seçimden zaferle çıkan parti *Demokrat Parti (DP)* oldu. 27 yıl süren CHP iktidarı sona erdi; DP iktidarı başladı. Yeni oluşan meclis tarafından DP genel başkanı *Celal Bayar* cumhurbaşkanı, *Refik Koraltan* da TBMM başkanı seçildi. *Adnan Menderes* ise DP genel başkanı ve başbakan oldu.

EKONOMİK HAYAT

- Arazisi olmayan çiftçiyi toprak sahibi yapmak ve tarımsal üretimi artırmak amacıyla **Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu** çıkarıldı (1945).
- Recep Peker Hükümeti döneminde gerçekleştirilen *devalüasyon*² ile TL’nin değeri %50 düşürüldü. (1946). (*Bununla devletçi ekonomiden liberal ekonomiye ilk adım atıldı; ithalat ve ihracat kolaylaştırılmaya çalışıldı*)
- Çalışma hayatını düzenlemek için Çalışma Bakanlığı, İş ve İşçi Bulma Kurumu kuruldu (1945-1950).

SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

- ▶ II. Dünya Savaşı’ndan sonra nüfus arttı ve kırsaldan büyük şehirlere göç başladı.
- ▶ Gazete ve edebiyat dergilerindeki nitel değişimle birlikte okur kitlesi arttı.
- ▶ 1945-1950 arasında yayımlanan edebiyat dergilerinden başlıcaları: “Hisar, Varlık, Büyük Doğu, Markopaşa”
- ▶ *Orhan Veli, Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat*’ın oluşturduğu “**Garip Akımı**”, dönemin öne çıkan edebiyat akımıdır. Bu akıma bağlı şairler, şiirde her türlü kurala ve kalıplara karşı çıkıp günlük konuşma diliyle beraber sokaktaki insanı şiire taşıdılar.
- ▶ 1949’da *Devlet Tiyatrosu ve Operası Genel Müdürlüğü* kuruldu, müdürlüğüne de **Muhsin Ertuğrul** atandı.

İKİ KUTUPLU DÜNYA VE TÜRKİYE

II. Dünya Savaşı’ndan sonra ABD’nin başını çektiği **Batı Bloku** ile SSCB’nin başını çektiği **Doğu Bloku** arasında sıcak çatışmaya dönüşmeyen ama sürekli gerginlik ve rekabetin olduğu **Soğuk Savaş**³ **Dönemi (1945-1960)** yaşandı. İki tarafın elindeki nükleer ve kimyasal silahların varlığı karşı tarafı savaştan caydırmıştır.

DOĞU BLOKU

Savaş sonunda işgal ettiği Doğu Avrupa ülkelerinden (Polonya, Romanya, Çekoslovakya, Macaristan, Bulgaristan) çekilmeyen SSCB, 1947’den itibaren bu ülkelerdeki muhalefeti tasfiye ederek komünist partileri iktidara getirdi. Doğu Avrupa’daki Sovyet hâkimiyeti altındaki ülkeleri ifade etmek için “**Demir Perde**” ibaresini ilk kez İngiltere Başbakanı **W. Churchill** kullandı.

Doğu Bloku Teşkilatları:

ABD’nin Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Doğu Bloku üzerinde etkinlik kurmak istemesi üzerine SSCB, uydu devletlerle bağlarını güçlendirmek amacıyla, şu teşkilatları kurmuştur:

- ▶ **Cominform (1947):** Amacı, Doğu Bloku devletlerinin komünist partileri arasında işbirliğini geliştirmektir.
- ▶ **Comecon (1949):** Komünist devletler arasında ekonomik işbirliğini geliştirmek amacıyla kuruldu.
- ▶ **Varşova Paktı (1955-1991):** Amaç, NATO’ya karşı Doğu Blok’unda savunma ve işbirliğini geliştirmektir.

BATI BLOKU

ABD, II. Dünya Savaşı’ndan sonra SSCB’nin Uzak Doğu, Doğu Akdeniz ve Orta Avrupa’daki yayılmasını engel olmak için **çevreleme politikası** izlemeye başladı. Çevreleme politikasının ilk adımı Truman Doktrini oldu.

- ▶ **Truman Doktrini (1947):** *1947’de ABD Başkanı Truman tarafından, Sovyet tehdidi altındaki ülkeleri desteklemek ve SSCB’nin yayılmasını engellemek amacıyla, hazırlanmış plandır.* Bu doktrin ile ABD Kongresi’nde; Yunanistan’a 300 milyon, Türkiye’ye 100 milyon dolarlık yardım yapılması kabul edildi.

¹ **Çoğunluk sisteminde**, her seçim çevresinde geçerli oyların çoğunluğunu kazanan partili ya da bağımsız milletvekili seçilir. **Nisbi temsil sisteminde** ise, siyasal partiler seçimde aldıkları oy oranında parlamentoda temsil edilirler.

² **Devalüasyon**, ulusal paranın yabancı paralar karşısındaki değerinin düşürülmesidir.

³ “**Soğuk Savaş**” tabirini ilk kez ABD’li devlet adamı **Bernard Baruch** kullanmıştır.

- **Marshall Planı (1947):** (SSCB'nin siyasi yayılcılığına karşı) Avrupa'yı ekonomik bakımdan kaldırmak ve güçlendirmek amacıyla ABD Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından yürürlüğe konulan ekonomik yardım paketidir.
Not: SSCB, Marshall Planı'na karşı uydusu olan devletlerle ekonomik işbirliği amaçlı **Molotof Planı** hazırladı.
- **NATO (1949):** SSCB'nin yayılmasına karşı set kurmak amacıyla kurulan savunma ittifakıdır.
- **Avrupa Konseyi (1949):** Üye Avrupa ülkeleri arasındaki güven oluşturup iş birliğini geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Askerî niteliği olmayan bir teşkilattir.

DOĞU VE BATI ARASINDAKİ TÜRKİYE

1945-1953 yılları arasında SSCB'nin Türkiye'den Boğazlar ile Kars çevresinde taleplerde bulunması nedeniyle Türkiye ABD'nin desteğini aldı. Bu çerçevede;

- Türkiye, *Truman Doktrini* ile alınan yardım sonrası tamamen Batı yanlısı bir dış politika izlemeye başladı.
- Türkiye, *Avrupa Konseyi'*ne üye oldu (1949).
- **Türkiye'nin NATO'ya Katılması (1952):** Türkiye'nin NATO'ya katılmasında, SSCB'nin Türkiye üzerinde tehdit oluşturması ve Türkiye'nin kendini Batı'nın bir parçası olarak görmesi etkili olmuştur. SSCB'nin olası bir nükleer saldırısına karşılık verebilmek için Türkiye'de askerî üsler kurmak isteyen ABD, Türkiye'nin NATO'ya katılmasını istemiştir.

TÜRK ASKERİ KORE SAVAŞI'NDA (1950-1953)

- * **Gelişmeler:** II. Dünya Savaşı sonunda 38. enlemin kuzeyine SSCB, güneyine ise ABD yerleşmişti. BM'nin, iki bölgeyi birleştirme girişiminin sonuçsuz kalması üzerine kuzeyde SSCB kontrolünde *Kore Halk Cumhuriyeti*, güneyde de ABD kontrolünde *Güney Kore Cumhuriyeti* kuruldu.
- * **Temel Sebep:** ABD ve SSCB'nin bölgedeki çıkar çatışmasıdır.
- * **Taraflar** : Kuzey Kore (SSCB ve Çin destekli) ile Güney Kore (ABD öncülüğünde BM güçleri destekli)
- * **Sonuç** : İki taraf birbirine üstünlük sağlayamadı ve 38. enlem iki ülke arasında sınır kabul edildi.
- * Türkiye, BM'nin oluşturduğu kuvvete *Tahsin Yazıcı* komutasında bir tugay asker göndererek katılmıştır. Türk askeri, *Kunuri Muharebeleri'*nde önemli başarılar kazanmıştır. NATO'ya katılma çabasında olan Türkiye, bu savaşta Güney Kore'ye destek vererek Batı Bloku'nun bir parçası olduğunu göstermek istedi.

1950'Lİ YILLARDA TÜRKİYE

SIYASİ HAYAT

- ✓ 1950 seçimleriyle başlayan *Demokrat Parti* iktidarı kesintisiz on yıl sürdü. Seçimin ardından meclis tarafından DP genel başkanı **Celal Bayar** cumhurbaşkanı seçildi. **Adnan Menderes**, DP genel başkanı oldu.
- ✓ 1954 genel seçimlerinden oylarını artırarak çıkan DP iktidarı devam ettirdi.
- ✓ 1932 tarihli bir genelge ile başlayan *ezanın Türkçe okunması* uygulamasına son verildi (1950).
- ✓ Halkı kışkırtmak amaçlı Atatürk heykellerine yapılan saldırılar üzerine Atatürk'ün manevi şahsiyetini korumak için "*Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun*" çıkarıldı (1951).
- ✓ Atatürk'ün naaşı, inşaatı tamamlanan Anıtkabir'e nakledildi (1953).
- ✓ Köy Enstitüleri, öğretmen okullarına dönüştürüldü (1954).
- ✓ Kıbrıs Meselesi ve 6-7 Eylül Olayları yaşandı.

1958 Seçimlerinden Sonraki Siyasi Gelişmeler

Altı ay erkene alınan 1957 genel seçimlerini DP kazandı ancak muhalefet önceki seçime göre güçlendi. 1958'de *Cumhuriyetçi Millet Partisi* ile *Köylü Millet Partisi* birleşip *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)* adını aldı. (Demokrat Parti'den istifa eden milletvekillerinin kurduğu) Hürriyet Partisi de CHP'ye katıldı. Muhalefetin güç birliğine gitmesi üzerine DP öncülüğünde **Vatan Cephesi** kuruldu. *Vatan Cephesi*, Demokrat Parti'ye yeni katılımlar sağlamayı amaçlamıştır.

Vatan Cephesi'ne katılanların listesi her gün devlet radyosundan ilan edildi. Bu durumu hükûmetin aleyhine kullanan muhalefetin kışkırtmasıyla ülkedeki siyasî gerginlik arttı. Siyasal gerginliği azaltmak ve istikrarı sağlamak isteyen hükûmet, DP milletvekillerinden oluşan ve olağanüstü yetkilere sahip **Tahkikat Komisyonu**'nu kurdu (18 Nisan 1960). Bu komisyon üç ay boyunca muhalefetin ve basının eylemlerini soruşturacaktı. Komisyonun çalışmaya başlayınca İstanbul ve Ankara'da öğrenciler protesto gösterileri düzenlediler. Bu protestoları diğer olaylar izledi. 27 Mayıs 1960'da "**Millî Birlik Komitesi**" adlı bir *cunta*¹ yapılanması, Türk Silahlı Kuvvetler adına millî iradeyi hiçe sayarak ülke yönetimine el koydu. DP üyeleri tutuklandı, anayasa ve meclis

¹ *Cunta*, demokratik yollardan seçilmiş meşru hükûmete karşı darbe yaparak ülke yönetimine el koyan genellikle askerî yapıdaki demokratik olmayan kurullara verilen isimdir.

feshedildi. Tüm siyasi faaliyetler askıya alındı. Böylece demokratik bir süreçle başlayan DP dönemi, demokratik olmayan bir yöntemle sona erdirildi.

EKONOMİK HAYAT

- ✓ **Liberal ekonomi** politikası izleyen DP, devletçilik ilkesini de tamamen reddetmedi.
- ✓ Yerli ve yabancı sermayeyi teşvik için **Türkiye Sınai Kalkınma Bankası** kuruldu (1950).
- ✓ Ekonomiyi geliştirmek için **“Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu”** çıkarıldı (1951).
- ✓ 1954’te çıkarılan **Petrol Kanunu** ile birçok yabancı şirkete Türkiye’de petrol arama izni verildi.
- ✓ Tarımda makineleşme hızlandırıldı; geleneksel tarımdan modern tarıma geçiş sağlandı.
- ✓ Ekonomide tarımsal üretimden sanayi üretimine doğru yöneliş hızlandı.
- ✓ Kara yolları yapımına ağırlık verildi; buna bağlı olarak otomobil sayısı (dolayısıyla petrol ihtiyacı) arttı.
- ✓ 1954’te liberalizme kısıtlama getirildi; ithalata kısıtlama getirildi ve devlet sanayide özel sektörün yerini aldı
- ✓ **Makine Kimya Endüstri Kurumu, Et ve Balık Kurumu, Devlet Malzeme Ofisi, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, Ereğli Demir Çelik Fabrikası, Denizcilik Bankası** gibi birçok **Kamu İktisadi Teşekkülü (KİT)** kuruldu.
- ✓ 1955’te yaşanan ekonomik sorunlar (gümrük tarifelerinin yükseltilmesine ve **Millî Korunma Kanunu**’nun tekrar uygulamaya koyulmasına rağmen) artarak devam etti.
- ✓ 1955’ten itibaren tarımsal üretimdeki düşüşler, dış ticaret açıkları ve kamu harcamalarındaki artışlar ekonomik sorunların yaşanmasına neden oldu. Hükümetin, (gümrük tarifelerini yükseltme ve **Millî Korunma Kanunu**’nun tekrar uygulamaya koyma gibi) tedbirlerine rağmen ekonomik sorunlar artarak devam etti.

SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

- Kırsaldan kente yaşanan yoğun göçler sonucunda kentlerde konut sıkıntısı, çarpık kentleşme ve altyapı sorunları gibi problemleri ortaya çıkardı.
- **Edebiyat:** Şiirde çağrışımların ve yoğun imgelerin, soyutlamaların öne çıktığı **“İkinci Yeni Akımı”** ve **Atilla İlhan** öncülüğündeki **“Maviciler Akımı”** öne çıktı. Millî kültürü ve edebiyatı reddetmeden yenilenmeyi benimseyen **“Hisarlılar”** da dönemin diğer edebiyat akımıdır.
- **Müzik:** **Jazz (Caz)** ve **Rock’n Roll (Rakın Rol)** tarzı müzik türleri ülkemizde yayıldı. Klasik Türk müziği ve Türk Halk müziği alanında **Zeki Müren, Müzeyyen Senar** ve **Aşık Veysel** öne çıkan ünlü ses sanatçılarıdır.
- **Sinema:** Sinema tarihinde 1950-1960 arası **Yeşilçam Sineması** olarak bilinir. **Metin Erksan, Muhsin Ertuğrul, Ömer Lütfi Akad** ve **Memduh Ün** dönemin önemli yönetmenleridir. **Erol Taş, Ayhan Işık, Münir Özkul** ve **Öztürk Serengil** bu dönemde oyunculuğa başlamışlardır. **Safa Önal**, en fazla filme çekilmiş senaryoya sahip kişi olarak **Guinness (Gines) Rekorlar Kitabı**’na girmiştir.

7. ÜNİTE: TOPLUMSAL DEVRİM ÇAĞINDA DÜNYA VE TÜRKİYE

Bağlantısızlar Bloku’nun kurulması, ABD ile SSCB arasında yaşanan **1962-Küba Krizi** ve Doğu Bloku arasındaki çatlaklar (Yugoslavya ve Çin’in SSCB ile ters düşmesi) **“Yumuşama (Detant) Dönemi”**’ne geçişi sağlayan önemli etkenler olmuştur. Yumuşama Dönemi, Doğu ve Batı blokları arasındaki çatışma ve gerginliğin azaldığı dönemdir. Bunun en somut örnekleri şunlardır:

- * **1972-SALT I - 1979-SALT II Antlaşmaları:**¹ ABD ve SSCB, nükleer silahların sınırlandırılmasını kararlaştırdılar.
- * **1975-Helsinki Sözleşmesi:** Bloklar birbirlerinin varlıklarına saygı göstereceklerini taahhüt ettiler.

BAĞLANTISIZLAR (ÜÇÜNCÜ DÜNYA) BLOKU

Bağlantısızlar; Doğu ve Batı Bloku dışında kalan, sömürgeciliğe karşı çıkan ve yeni bağımsız olan devletlerle iş birliği kurmayı amaç edinen devletlerdir. Bağlantısızlar Bloku’nu oluşturan devletler, ilk toplantılarını **1955-Bandung Konferansı**’nda, diğer toplantılarını (Yugoslavya lideri Tito ile Mısır lideri Nâsır’ın öncülüğünde) **1961-Belgrad Konferansı**’nda gerçekleştirdiler.

ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI VE CAMP DAVID ANTLAŞMASI

1956-SÜVEYŞ BUNALIMI: Mısır Devlet Başkanı Nâsır’ın Süveyş Kanalı’nı millileştirmesi ve Filistinlilerin ülkelerinden çıkarılması nedeniyle başlamıştır. Savaş; İngiltere, Fransa, İsrail ittifakı ile Mısır arasında yapılan savaşı Mısır kaybetti. Ancak İngiltere, Fransa ve İsrail (BM kararı doğrultusunda) Mısır’dan çekildi.² Bu olaydan sonra Orta Doğu’da İngiltere ve Fransa nüfuzunu kaybederken ABD ve SSCB’nin nüfuzu arttı. Nâsır’ın Arap dünyasındaki etkisi arttı.

¹ SALT (Strategic Arms Limitation Talks): Stratejik Silahları Sınırlandırma Görüşmeleri. İleri Moskova’da ikincisi Viyana’da imzalanmıştır.

² Galip devletler, ABD ve SSCB’nin BM kararına destek vermesi nedeniyle, işgal ettikleri yerlerden çekildiler.

1967-ALTI GÜN SAVAŞI: Savaşın sebebi, Filistinli direnişçi grupların Suriye üzerinden İsrail topraklarına saldırmasıdır. SSCB tarafından silahlandırılan Arap devletleri İsrail karşısında ağır bozguna uğradılar. Savaşın sonunda İsrail; Doğu Kudüs¹, Golan Tepeleri (Suriye), Sina Yarımadası (Mısır) ve Batı Şeria'yı (Ürdün) işgal ederek topraklarını dört kat genişletti.

1973-YOM KİPPUR SAVAŞI: Savaşın sebebi, 1967Arap-İsrail Savaşı'nda kaybettiği toprakları İsrail'den geri almak isteyen Mısır ve Suriye ordusunun İsrail'e saldırmasıdır. İsrail, Golan ve Sina'da ilk başta gerilemek zorunda kaldı ama daha sonra Golan'ı geri aldı ve Mısır birliklerini Sina'dan püskürttü.

Petrol Bunalımı: Bu savaştan sonra Arap ülkeleri, İsrail'i destekleyen Batı devletlerine karşı petrol fiyatlarını bir güç olarak kullanma kararı aldı. Arap ülkelerinin üretimi azaltmasıyla 1970'te varili 1,80 dolar olan ham petrol fiyatı 1973'te 34 dolara kadar yükseldi. Böylece küresel ölçekte bir petrol krizi ortaya çıktı. Petrol krizinin başlangıcında endişelenen Batı ülkeleri, yükselen petrol fiyatlarını sanayi ve teknoloji ürünlerine yansıtarak kısa sürede bu ekonomik durumu dengelediler. Böylece Arap ülkelerinin Batı'ya karşı yaptığı petrol fiyatlarını yükseltme girişimi, istenilen amaca ulaşamadı.

1978-CAMP DAVID ANTLAŞMASI: Mısır ile İsrail devletleri, ABD arabuluculuğundaki bir dizi görüşmeden sonra *Camp David (Kemp Deyvid) Antlaşması'nı* imzaladılar. **Antlaşmaya göre, İsrail Sina Yarımadası'nı Mısır'a geri verecek, Mısır da İsrail'i resmen tanıyacaktı.** Böylece İsrail'in siyasi varlığını, bir Arap devleti, ilk kez resmen kabul etti. Antlaşmaya şiddetle karşı çıkan Arap devletleri (Suriye, Irak, Libya, Güney Yemen, Cezayir) bir "*Red Cephesi*" kurarak SSCB'ye yaklaştı.

İRAN-IRAK SAVAŞI (1980-1988)

Savaşın sebepleri:

- * Irak'ın, Şattülrap Su Yolu meselesini çözen 1975-Cezayir Antlaşması'nı feshetmesi
- * İki devletin Basra Körfezi üzerinde hâkimiyet kurma mücadelesi
- * İran'ın Irak'taki Şii ve Kürt isyancıları desteklemesi

Savaş, Irak'ın İran topraklarına girmesiyle başladı. Savaşın başlarında Irak kuvvetleri İran'ın Huzistan bölgesini ele geçirdi. Fakat 1982'den itibaren İran kuvvetleri toparlanarak önce Irak'ın ele geçirdiği toprakları kurtardı ve arsından da karşı taarruza geçti. Fakat savaş bir süre sonra kilitlendi ve iki taraf birbirine üstünlük sağlayamadı. Savaş BM kararının, her iki taraf tarafından kabul edilmesiyle sona erdi.

Savaşın sonuçları:

- Her iki taraf eski sınırlarına geri döndü.
- İki ülkeden yaklaşık bir milyon insan hayatını kaybetti.
- İki ülkede de ekonomik kayıplar yaşadı.
- Arap dünyasındaki bölünmeler arttı ve bu durum İsrail'i rahatlattı.

1960 SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN GELİŞMELER

KIBRIS SORUNU

1914-1964 ARASINDAKİ GELİŞMELER

- İngiltere, 1914'te Kıbrıs'ı ilhak ettiğini açıkladı. Türkiye, Lozan Antlaşması ile bu statüyü kabul etti.
- BM, Yunanistan'ın Kıbrıs'ın kaderinin halkoylaması ile belirlenmesini talebini reddetti (1954). Yunanistan'ın bu girişimi Türkiye'nin de Kıbrıs Sorunu ile ilgilenme sürecini başlattı.
- Kıbrıs'taki Rumlar, **Enosis'i (Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etme idealini)** gerçekleştirmek için **EOKA** adlı silahlı terör örgütünü kurdular. EOKA'nın amacı; adayı İngilizlerden ve Türklerden temizleyerek Rumlaştırmak ve daha sonra Kıbrıs'ı Yunanistan'a katmaktır. EOKA, Türk köylerinde katliamlara başladı.
- Türkiye, adada **taksim tezini (Kıbrıs'ın Türk ve Rumlar toplulukları arasında bölüşülmesi)** savundu.
- Kıbrıslı Türkler, EOKA terörüne karşı **Türk Mukavemet Teşkilatı'nı (TMT)** kurdu (1957).
- **Zürih Antlaşması (1959):** Kıbrıs'ın bağımsızlığı resmîleşti.
- **Londra Antlaşması (1960):** Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplumunun kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki temsil şartları belirlendi. Ayrıca *Türkiye, Yunanistan ve İngiltere* Kıbrıs'ta garantör devlet kabul edildi.
- **Akritas Planı (1963):** Plana göre, anayasada yapılacak değişikliklerle Türklerin hakları kısıtlanacak ve Türkler azınlık konumuna düşürülecekti. Planın Türkiye ve Ada'daki Türkler tarafından reddedilmesi üzerine harekete geçen Rumlar, 24 Aralık 1963'te **Kanlı Noel Baskını** ile pek çok Türkü katletti. Bu olay üzerine Türk

¹ İsrail Devleti, Batı Kudüs'ten sonra Doğu Kudüs'ü de ele geçirerek Kudüs'ün tamamına egemen oldu.

savaş uçakları Lefkoşa üzerinde uyarı uçuşu yaptı. Bu uyarı uçuşu sırasında **Yüzbaşı Cengiz Topel**'in uçağı Rumlar tarafından düşürüldü. Esir düşen cengiz Topel Rumların işkencesi sonucu şehit oldu.

1964-1974 ARASINDAKİ GELİŞMELER

- BM'nin adaya gönderdiği Barış Gücü'nün Rumların saldırılarını durduramaması üzerine Türkiye (garantör olarak) müdahale edeceğini duyurdu. Bu müdahale ABD Başkanı **Johnson'un mektubu** ile ertelendi (1964). Johnson (Cansın) mektubunda, Türk ordusuna verilmiş olan Amerikan silahlarının Kıbrıs Harekatı'nda kullanılmayacağını ifade ediyordu.
- Rumlarla bir arada yaşamının imkansızlığını gören Kıbrıs Türkleri, **Dr. Fazıl Küçük** önderliğinde **Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi**'ni kurdu. 1971'de "geçici" ifadesi kaldırılarak oluşum **Kıbrıs Türk Yönetimi**'ne dönüştü.

1974-KIBRIS BARIŞ HAREKATI "AYŞE TATİLE ÇIKTI"

15 Temmuz 1974'te EOKA terör örgütü, yaptığı darbe ile Makarios görevden alarak **Nikos Simpson'u** Cumhurbaşkanlığına getirdi ve **Kıbrıs Elen Cumhuriyeti**'ni ilan etti. Kıbrıs Anayasası'na aykırı olarak yapılan ve Ada'yı Yunanistan'a bağlamak demek olan harekete Türkiye sert tepki gösterdi. Türk Silahlı Kuvvetleri, Kıbrıs'ta barışı ve bozulan anayasal düzeni yeniden sağlamak için Kıbrıs barış Harekatı'nı gerçekleştirdi.

- ▶ **Kıbrıs Harekatı (20-22 Temmuz 1974):** Türkiye, BM'nin ateşkes çağrısına uyararak ateşkes ilan etmiştir.
- ▶ **II. Kıbrıs Harekatı (14-16 Ağustos 1974):** Cenevre'deki görüşmelerden sonuç çıkmayınca harekât yeniden başladı. Türkiye adanın üçte birini ele geçirdi. Türkiye, BM'nin ateşkes çağrısına uyararak taarruzu durdurdu.

1974'TEN KKTC'NİN KURULMASINA

- Kıbrıs Türk toplumu, Rauf Denktaş'ın liderliğinde **Kıbrıs Türk Federe Devleti**'ni kurdu. (1975)
- 1974-1983 arasında BM öncülüğünde yapılan görüşmelerden sonuç alınamadı.
- BM Genel Kurulu'nun Kıbrıs Rumlarını "Kıbrıs Hükûmeti" olarak tanıma kararı üzerine 1983'te **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)** kuruldu.
- İngiltere'nin önerisiyle, BM Güvenlik Konseyi "Ada'da Kıbrıs Cumhuriyeti dışında hiçbir hükümetin tanınmaması" kararını aldı.

TÜRK- YUNAN İLİŞKİLERİ

EGE ADALARI SORUNU: Yunanistan'ın; Ege adalarını 1923-Lozan Antlaşması'na, (İtalya'dan devraldığı) On İki Ada'yı 1947-Paris Antlaşması'na aykırı olarak silahlandırması üzerine sorun başladı.

KITA SAHANLIĞI SORUNU: *Kita sahanlığı, kıyı devletinin, kara sularının ötesinde fakat kıyıya bitişik su alanlarında egemen haklara sahip olduğu deniz alanına denir.* 1973'te Türkiye'nin Ege Denizi açıklarında petrol aramak üzere *Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı*'na arama ruhsatı vermesiyle başladı. Türkiye ve Yunanistan, söz konusu bölgenin kendilerine ait olduğunu ileri sürdü. 1976'da "**Sismik-1**" adlı Türk araştırma gemisinin Ege Denizi'nde savaş gemileri korumasında açılması, iki tarafı savaşın eşğine getirdi. Uluslararası girişimler ve ikili müzakereler sorunu çözmeye yetmedi.

BATI TRAKYA TÜRK AZINLIK SORUNU: Batı Trakya, Lozan Antlaşması ile Yunanistan'a bırakılmıştır. Lozan Antlaşması ile Batı Trakya Türklerine (Türkçe eğitim, dinî eğitim, vakıf kurma gibi) bazı haklar verilmiş. Ancak Yunanistan, taahhüt ettiği hakları vermediği gibi Batı Trakya Türklerine karşı "*asimilasyon*" ve "*yıldırarak göç ettirme*" politikası izlemektedir.

BATI TRAKYA TÜRK AZINLIK SORUNU:¹ Lozan Antlaşması ile, Batı Trakya Türklerine (Türkçe eğitim, dinî eğitim, müftü seçme ve vakıf kurma gibi) bazı haklar verildi. Ancak Yunanistan, taahhüt ettiği bu hakları vermediği gibi Batı Trakya Türklerine karşı "*asimilasyon*" ve "*yıldırarak göç ettirme*" politikası izlemektedir. Bu nedenden dolayı Türk-Yunan ilişkileri olumsuz etkilenmektedir.

ERMENİLERİN FAALİYETLERİ VE ASALA

Gümrü Antlaşması'ndan 1970'li yıllara kadar sakin bir seyir izleyen Türk-Ermeni ilişkileri, ASALA terör örgütünün suikast eylemleri ile olumsuz bir sürece girdi. 1973-1994 yılları arasında **ASALA (Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Örgütü)** terör örgütü tarafından çoğu diplomat 35 Türk öldürüldü. Suriye ve

¹ **BATI TRAKYA:** Doğu'da Meriç nehrinden batıda Mesta-Karasu nehrine kadar uzanan bölgedir. Müslüman Türk azınlığın yoğun olduğu bölgede 31 Ağustos-30 Ekim 1913 tarihleri arasında "**Batı Trakya Türk Cumhuriyeti**" kuruldu. Türk tarihinin en kısa ömürlü devleti olan bu devlet aynı zamanda Türk tarihinde kurulan ilk cumhuriyet oldu. Osmanlı Devleti 1913-İstanbul Antlaşması ile bölgeyi Bulgaristan'a bırakınca Batı Trakya Türk Cumhuriyeti varlığını sürdüremedi. Bölge, 1920'de Yunanlılar tarafından işgal edildi. Batı Trakya, Lozan Antlaşması ile Yunanistan'a bırakıldı.

Lübnan'da üsler edinen ASALA terör örgütü, Kıbrıs Rum Yönetimi'nden ve Yunanistan'dan lojistik ve siyasi destek olarak eylemlerini sürdürdü.

Özellikle ABD, Fransa ve Rusya, (Ermenistan'ın ve Ermeni diasporasının yürüttüğü lobi faaliyetlerinin de etkisiyle) Türkiye'yi (1915'teki "Tehcir Olayı" sırasında sözde soykırım yaptığı gerekçesiyle) soykırım yapan devlet olarak tanımlayamaya çalışmaktadırlar. Türkiye, sorunun çözümünün siyasi olmadığını, tarihî bir mesele olduğunu savunmaktadır. Türkiye, tarafsız bir tarih komisyonu kurularak olayın tarihî belgeler ışığında çözüme kavuşturulmasını istemektedir.

1960 SONRASI TÜRKİYE'DE YAŞANAN GELİŞMELER

ASKERİ DARBELER

Darbe, bir ülkede seçilmiş hükûmeti baskı kurarak veya zor kullanarak demokratik olmayan bir yolla istifa ettirme ya da devirme eylemidir. Askerî darbeler hem Türk demokrasisinin gelişimine zarar verdi.

- **27 Mayıs 1960 Darbesi:** 1955'ten itibaren ekonomik büyümenin durması bazı bunalımların yaşanmasına neden oldu. DP Hükûmeti'nin, oluşan bunalımı aşmak için aldığı önlemler, kimi çevrelerce otoriterleşme olarak değerlendirildi. Bu ortamda kurulan bir askerî cunta, antidemokratik ve hukuka aykırı bir uygulamayla yönetime el koydu. Demokratik Parti kapatıldı. Demokrat Parti yöneticileri *Yassıada*'da kurulan bir mahkemeye yargılandı. Mahkeme sonucunda Başbakan **Adnan Menderes**, bakanlardan **Fatin Rüştü Zorlu** ve **Hasan Polatkan** idam edildiler.
- **12 Mart 1971 Muhtırası:** Genel Kurmay Başkanı ve dört kuvvet komutanının imzaladıkları bir muhtıra ile Adalet Partisi Hükûmeti'nin istifa etmesi istendi. Bunun üzerine *Adalet Partisi Hükûmeti* ve Başbakan **Süleyman Demirel** istifa etmek zorunda kaldı. 1960 Darbesi'nden farklı olarak bu sefer yönetime el koyulmadı ve parlamento kapatılmadı.
- **12 Eylül 1980 Darbesi:** 1970'lerin ikinci yarısından itibaren artan politik gerilim ve ekonomik darboğaz, bir kargaşa ortamı yarattı. Bu durumu gerekçe gösteren *Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)* mevcut hükûmete askerî darbe yaptı. 12 Eylül askerî yönetimi tarafından hükûmet görevden alındı, TBMM lağvedildi, partiler kapatıldı ve anayasa rafa kaldırıldı. Siyasi parti liderleri önce askerî üslerde gözetim altında tutuldu, ardından yargılandı ve siyasetle ilgilenmeleri yasaklandı.

1961 VE 1982 ANAYASALARI

1961 ve 1982 anayasalarının benzer yönleri şunlardır:

- ✓ İki anayasa da askerî darbe ile oluşturulmuştur.
- ✓ İki anayasa da yürürlüğe girmeden önce halkoyuna sunulmuştur.
- ✓ İki anayasa da bir askerî, bir sivil kanadın oluşturduğu kurullar aracılığıyla yapılmıştır.

1961 ve 1982 ANAYASALARININ KARŞILAŞTIRILMASI	
1961 ANAYASASI	1982 ANAYASASI
Temel hak ve hürriyetler konusunda özgürlükçü bir yaklaşım sergilenmiştir.	Temel hak ve hürriyetler sınırlandırılmıştır.
"Sosyal devlet" kavramı ön plana çıkarılmıştır.	"Güçlü devlet/ otoriter idare" kavramları ön plana çıkarılmıştır.
1982 Anayasası'nda 1961 Anayasa'na göre Yürütmede cumhurbaşkanının ve başbakanının yetkileri güçlendirilmiştir.	
1982 Anayasası 1961 Anayasasına göre daha ayrıntılı maddeler içermektedir.	
Yasama yetkisi, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olarak iki meclis arasında bölüşülmüştür.	Cumhuriyet Senatosu kaldırılarak tek meclis sistemi benimsendi.
Çoğulcu demokrasi anlayışı benimsendi; çalışanlara sendika, grev ve toplu sözleşme hakkı tanındı.	Getirilen yasaklarla daha az katılımcı demokrasi anlayışı benimsendi.
Türkiye Cumhuriyeti'nin "insan haklarına dayalı" olduğu belirtildi.	Türkiye Cumhuriyeti'nin "insan haklarına saygılı" olduğu belirtildi.

GÖÇLER VE SOSYAL HAYAT

- **Kırsaldan kentlere Göç:** Bu göçler sonucunda; göç veren yerlerde tarımsal üretim azaldı. Hayvancılık geri kaldı. Göç alınan yerlerde ise çevre kirliliği, gecekondulaşma, çarpık kentleşme, altyapı sorunları görüldü ve suç oranı arttı. Şehirlerde işçi sayısının artmasına paralel olarak sendikal faaliyetler yoğunlaştı. Şehirlerdeki ekonomik sorunlar ve sosyal gerilim uç politik eğilimleri ortaya çıkardı. **68 kuşağı**¹ olarak adlandırılan gençlik hareketleri bu durumun en somut örneğidir.
- **Yurt Dışına Yapılan Göçler:** Bu göçler, **işçi göçleri** ve **beyin göçü** şeklinde iki başlık altında incelenebilir. İşçi göçlerinin temel nedenleri *Türkiye'deki hızlı nüfus artışı ve sanayileşen Avrupa'nın işgücü ihtiyacıdır*. Bu göçler, **Almanya** başta olmak üzere çeşitli Avrupa ülkeleriyle **Libya** ve **Suudi Arabistan'a** oldu. 1961-1986 yılları arasında 1,3 milyon vatandaşımız Almanya'ya göç etti. Göçler sonucunda ülkemizin nitelikli işgücünde azalma oldu. Yabancı ülkelerde doğan Türk çocukları, millî değerlere yabancılaşma ve kültürel yozlaşma sorunları yaşadı. Yurt dışındaki Türk işçileri biriktirdiği dövizler Türkiye ekonomisi için önemli bir gelir kaynağı oldu. **Beyin göçü** ile de pek çok doktor, mühendis, ekonomist ve sanatçının yurt dışına gitmesi Türkiye için büyük kayıp oldu.
- **Türk Sineması:** Sinemada, toplumsal sorunlara ağırlık verildi. 1963'te "**Susuz Yaz**" filmi, Berlin Film Festivali'nde "**Altın Ayı**" ödülünü kazandı. 1964'ten itibaren **Antalya Film Festivali** düzenlenmeye başlandı. 1970'lerde televizyonun Türk toplum yaşamına girmesiyle, sinema ikinci plana itildi.
- Edebiyatta 1960'lı yıllardan itibaren "**toplumculuk**" yaklaşımı etkisini gösterdi. 1970'lerden itibaren çarpık kentleşmenin meydana getirdiği sorunlar ve göç edebiyatın başlıca konularını oluşturdu.
- **Arabesk** ve **Anadolu Rock** müzik anlayışları oluştu.

EKONOMİDE YAŞANAN GELİŞMELER

- ✓ DP, 1950-1960 arasında **liberal ekonomi** politikası izledi, devletçilik ilkesini de tamamen reddetmedi.
- ✓ 1960-1980 arasında tekrar planlı ekonomiye (devletçi ekonomiye) geçildi.
- ✓ **24 Ocak Kararları (1980):** Alınan bu kararlar doğrultusunda Türkiye ekonomisinde köklü bir liberalleşme süreci başladı. **24 Ocak Kararları'nın** hedefleri şunlardır:
 - *Enflasyonu düşürmek*
 - *Serbest piyasa ekonomisine geçmek*
 - *Ekonomiyi dışa açarak döviz gelirlerini artırmak*
- ✓ 1997, 1998, 2001 ve 2008 yıllarında yaşanan ekonomik krizler sonucunda yaşanan olumsuzlukları ortadan kaldırmak için IMF ile antlaşmalar imzalandı.
- ✓ Türkiye 1947'de **IMF (Uluslararası para Fonu)** ve **Dünya Bankası'na** üye oldu. Türkiye bu kuruluşlardan krediler ve danışmanlık desteği aldı. Türkiye, ilk defa 1950'de Dünya Bankası'ndan ve 1961'de IMF'den kredi aldı. Türkiye, IMF ile 19 antlaşma ile 50 milyar dolara yakın kredi aldı. 2008 yılında Türkiye, IMF'den borç alma dönemini kapattı.
- ✓ 1985'te dolaylı vergiler kaldırılarak **Katma Değer Vergisi (KDV)** yürürlüğe kondu.

İLETİŞİM VE ULAŞIMDA YAŞANAN GELİŞMELER

Ulaşımında Yaşanan Gelişmeler: Cumhuriyetin ilk yıllarında yabancıların elindeki demir yolu işletmeleri satın alınarak millileştirildi ve (1950'lere kadar) demiryolu yapımına ağırlık verildi. Ayrıca 1 Temmuz 1926'da çıkarılan **Kabotaj Kanunu** ile Türk karasularında (denizlerde) yük ve yolcu taşıma hakkı sadece Türk vatandaşlarına bırakıldı. 1950'li yıllardan itibaren kara yolu ulaşım politikalarına ağırlık verildi. Kara yollarının gelişmesi sonucunda, yerli mühendisler tarafından "**Devrim Arabası**" adıyla 129 günde üç araç yapıldı. İlk otoyol 1973 yılında hizmete açıldı. Otoyol yapımına 1980 sonrası dönemde hız verildi. 2000'li yılların başında yolcu taşımacılığında kara yolunun payı %95'e çıkarken demir yolunun payı %3'e düştü. 2000'li yıllardan sonra hava, deniz ve demir yolu ulaşımındaki gelişmelerle yolcu taşımacılığında kara yolunun payı %89,3'e düştü.

İletişimde Yaşanan Gelişmeler: Osmanlı Devleti'nde ilk telgraf hattı 1847'de, ilk telefon hattı 1881'de çekildi. Cumhuriyet Dönemi'nde telgraf ve telefon hizmetleri yaygınlaştı. 1927'de **İstanbul Radyosu**, 1964'te **TRT** kuruldu. 1968'de TRT tarafından televizyon yayını yapılmaya başlandı. 1973'te teleks, 1979'da uydu teknolojisi Türkiye'de kullanılmaya başlandı. Özellikle 1983'ten sonra sabit telefon kullanımı yaygınlaştı. Türkiye 1994'te mobil telefon (GSM) ile 1993'te de internet ile tanıştı.

¹ **68 Kuşağı:** 1968, dünya gençliğinin demokrasi adına başkaldırı yılıydı. Dünya ölçeğindeki gençlik hareketleri, ülkemizdeki gençlik hareketlerine ivme kazandırdı. Özellikle üniversite gençliğinin eylemleri hızla tırmanışa geçti.

8. ÜNİTE: 21. YÜZYILIN EŞİĞİNDE TÜRKİYE VE DÜNYA

1990 SONRASI TÜRKİYE'DEKİ GELİŞMELER

EKONOMİK KRİZLER

- **5 Nisan Kararları (1994):** Türkiye, 1994'teki ekonomik krizinin etkilerini azaltmak için (IMF'nin de yardımıyla) "**5 Nisan Kararları**" adıyla bir çözüm planı hazırladı. 5 Nisan kararları ile atılan adımlar, ekonomik soruna kökten çözüm getirmede. Kararlar piyasalarda durgunluğa sebep oldu. Sıkı denetlenen bankalar iflas etti. Ancak kamu borçları azaltıldı ve belli oranda bütçe disiplini sağlanabildi.
- **2001 Ekonomik Krizi:** Millî Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında Cumhurbaşkanı *Ahmet Necdet Sezer* ile Başbakan *Bülent Ecevit* arasında yaşanan sert tartışma siyasi krize, siyasi kriz de ekonomik krize neden oldu. Piyasalar kontrol edilemez hâle geldi. Faiz oranları, enflasyon yükseldi; pek çok şirketin batması ile işsizlik arttı. Ülkeden sermaye çıkışı hızlandı. Hükûmet, krizden çıkmak için IMF'ye başvurdu. IMF'nin Türkiye'ye verdiği programı uygulamak üzere Dünya Bankası başkan yardımcılarında **Kemal Derviş**, Türkiye'ye getirildi ve ekonomiden sorumlu devlet bakanı olarak göreve başlatıldı.
- **2008 Ekonomik Krizi:** ABD'de başlayan kriz Avrupa'ya sıçradı. Krizin temel nedeni, konut sahiplerinin ipotekli konut kredilerini ödeyememeleri üzerine bankalar ve finans kuruluşlarında başlayan darboğazın üretim ve hizmet piyasasını da darboğaza sokmasıydı. Krizin etkisi, istikrarlı ekonomik programla, Türkiye'de sınırlı oldu. Bunun en büyük göstergesi Türkiye'de kişi başına düşen millî gelirden yıldıan yıla gösteren artış oldu.

MİLLÎ İRADEYE DARBELER

- * **28 Şubat Darbesi (1997):** "**Post-modern darbe**" olarak da adlandırılır. Refah Partisi lideri *Necmettin Erbakan*'ın başbakanlığında kurulan Refah Partisi (RP)- Doğru Yol Partisi (DYP) koalisyon hükûmeti, silahlı kuvvetler tarafından istifaya zorlandı. Hükûmete gözdağı vermek için; medya TSK tarafında brifinglerle yönlendirildi ve Sincan'da (Ankara) hükûmete gözdağı vermek için tanklar yürütüldü. Dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral *Çevik Bir*, tankların yürütülmesi için "**Demokrasiye balans ayarı yaptık.**" ifadesini kullanmıştır. MGK, 28 Şubat 1997'de 'irtica' gündemiyle toplandı. MGK'nın askerî kanadı, 18 maddelik bir karara listesi ortaya koydu. Sonuçta Necmettin Erbakan istifa etti. Yerine Mesut Yılmaz tarafından yeni koalisyon hükûmeti (ANAP-DSP-DTP) kuruldu. 1998 yılında ise Refah Partisi "**Laik cumhuriyet ilkesine aykırı eylemlerin odağı olduğu**" gerekçesiyle kapatıldı. Necmettin Erbakan ve RP yöneticilerine beş yıl siyaset yasağı getirildi.
- * **27 Nisan E-Muhtırası (2007):** 28 Şubat Darbesi'ni kurgulayan çevreler, 2007 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimi yaklaşıkça Türk toplumunu laiklik üzerinden kutuplaştırmaya başladı. 27 Nisan 2007 günü mecliste cumhurbaşkanlığı oylaması yapıldı. Aynı gün 23.17'de Genel Kurmay Başkanlığı'nın resmî internet sitesinde sonradan "**e-muhtıra**" olarak adlandırılacak olan bildiri yayınlandı. Laikliğe vurgu yapılan bildiri "**dini duyguların istismar edildiği**" de ifade edilmiştir. Ak Parti Hükûmet Sözcüsü Cemil Çiçek, 27 Nisan günü hükûmet adına yaptığı basın açıklamasında "**Hükûmetin TSK'nın siyasete karışmasına karşı çıktığını**" ve "**demokratik olmayan müdahaleye boyun eğilmeyeceğini**" ifade etti. Hükûmetin bu kararlı tutumu ile demokrasiye ve millî iradeye yönelmiş büyük bir saldırı bertaraf edildi.
- * **15 Temmuz Darbe Girişimi (2016):** Darbe, TSK içerisinde örgütlenmiş bir grup **FETÖ** mensubu subay tarafından gerçekleştirildi. Genel Kurmay Başkanı **Hulusi Akar**'ı rehin alan ve TRT'yi ele geçiren darbeciler, Polis Özel Harekât Merkezi'ne ve MİT Müsteşarlığı'na saldırdılar. Darbe girişimi, yaklaşık 22 saat süren bir mücadele sonucunda bertaraf edildi. Bu darbe girişimi, TSK içine sızmış FETÖ mensuplarının sivil halka, devletin güvenlik güçlerine ve TBMM başta olmak üzere resmî kuruluşlara saldırdığı bir ihanet hareketi olarak tarihe geçti. Türk milleti, darbecilere karşı millî iradeyi korumak adına sivil bir inisiyatif göstererek ilk kez meydanlara indi. Darbe girişimi sonucu 248 kişi şehit oldu ve 2196 vatandaş yaralandı. Her yıl 15 Temmuz günü "**Demokrasi ve Millî Birlik Günü**" olarak kutlanmaktadır.

TERÖRLE MÜCADELE

Terörizmin amacı şiddet yoluyla kargaşa çıkararak toplumun direnme gücünü kırmak, bir ülkedeki siyasi ve sosyal düzeni zayıf göstererek halkın siyasal düzene desteğini azaltmaktır. Terörizmi yöntem olarak benimseyen yasa dışı örgütler, bu yolla birtakım siyasi ve ekonomik çıkarlar sağlamayı hedeflemektedir.

Güçlü bir Türkiye'nin oluşmasını ve dünya siyasetinde etkin bir rol oynamasını engellemek isteyen devletler, terör örgütlerini kendi çıkarları doğrultusunda bir dış politika aracı olarak kullanmaktadırlar.

1973-1994 yılları arasında ASALA adlı Ermeni terörü ile mücadele eden Türkiye, günümüzde ise PKK, DAEŞ ve FETÖ¹ gibi terör örgütleri ile mücadeleye devam etmektedir.

BİLİM, SANAT VE SPORDAKİ GELİŞMELER

- 1980'li yıllarda Türkiye'de başlayan liberalleşme ve medyanın gelişimi medya geliştirdi ve sivil alan canlandı.
- **Sinema-Müzik:** 1990'lı yıllarda ekonomik kriz yaşayan Türk sinema sektörü çok az film üretebildi. *Yavuz Turgul*'un yönetmeliğini yaptığı "Eşkya" filmi yaklaşık 2,5 milyon kişi tarafından izlendi. 2004 yılında "Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun" çıkarıldı. Bu kanunun çıkarılması ile yerli sinema sektöründe gelişme yaşandı. 1990'larda Pop müzik tarzı geliştirdi.
- **Spor:** 1990'lı ve 2000'li yıllarda Türkiye'de spor alanında önemli gelişmeler yaşandı. **Naim Süleymanoğlu**, halter alanındaki uluslararası yarışmalarda 46 rekora imza attı. Naim Süleymanoğlu, Türkiye'nin güreş sporu dışında olimpiyatlarda altın madalya kazanan ilk sporcusu oldu. **Galatasaray Futbol Kulübü**, 1999-2000 sezonunda UEFA kupasını kazanarak Türkiye'ye bir Avrupa kupası getiren ilk takım oldu. **Türkiye A Millî Futbol Takımı**, 2002 Dünya Kupası'nda dünya üçüncüsü oldu.
- **Aziz Sancar**, DNA'nın onarılması ile ilgili araştırmalarından dolayı **2015-Nobel Kimya Ödülü**'ne layık görüldü

1990 SONRASINDAKİ GELİŞMELER

SSCB'NİN DAĞILMASI

ABD ile yapılan "Nükleer silahlanma yarışı" ve "Yıldız Savaşları" adı verilen uzay çalışmaları SSCB ekonomisini olumsuz etkiledi. SSCB'nin son Devlet Başkanı **Mihail Gorbaçov**, 1987 yılında toplumsal olaylara ve ekonomik sorunlara çözüm bulmak için "Glastnost" ve "Perestroika" programlarını devreye soktu.

- * **Glastnost (Açıklık):** Sovyet Komünist Parti içindeki bürokratik yapıyı demokratikleştirme yönelik programdır
- * **Perestroika (Yeniden Yapılandırma):** SSCB'deki katı ekonomik ve siyasi merkezîyetçiliği ortadan kaldırmaya yönelik programdır.

Bu programlarla Sovyet sisteminde şeffaflığa ve yeniden yapılanmaya gidileceğini ilan etti. Böylece demokratik uygulamalarla totaliter yapı gevşetilerek toplumsal hareketlerin yatıştırılması hedefleniyordu. Ayrıca devlet denetimindeki sosyalist ekonomi anlayışının yumuşatılarak ekonominin canlandırılması düşünülüyordu. Bu adımlar atılarak Sovyet sistemindeki sorunların aşılacağı ve uluslararası sahada ABD ile rekabetin sürdürülebileceği öngörülüyordu. Bu programların uygulanması sonucunda, ekonomi daha da bozuldu ve SSCB'ye bağlı cumhuriyetlerde bağımsızlık düşüncesi güçlendi.

Gorbaçov, Baltık cumhuriyetlerinde (Letonya, Estonya ve Litvanya) görülen bağımsızlık hareketlerine çözüm bulmak (birliğin dağılmasını önlemek) için 1990'da "Egemen Devletler Birliği Antlaşması" fikrini ortaya attı. Gorbaçov'un bu politika değişikliğinden rahatsız olan komutanların darbe girişiminde bulundu. Halkı darbeye karşı direnmeye çağıran Rusya Federasyonu Devlet Başkanı **Boris Yeltsin**'in çabaları sonucunda darbeciler geri attı. Bu karışıklık ortamından yararlanan SSCB yapısı içerisindeki 15 devlet bağımsızlıklarını ilan ettiler. Yıkılan SSCB toprakları üzerinde kurulan Türk Cumhuriyetleri şunlardır: **Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan**. Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye'nin ortak bir dile, ortak bir hafıza ve ortak bir kültüre sahip olması bu devletlerle olan ikili ve bölgesel ilişkilerin güçlenmesine zemin hazırlamıştır.

TÜRKİYE İLE TÜRK CUMHURİYETLERİ ARASINDAKİ İŞ BİRLİĞİNİ GELİŞTİRMEK İÇİN KURULAN KURULUŞLAR

1-) TİKA: Açılımı, *Türk İş Birliği Ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı*'dır. 1992'de Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kuruldu. 1999'da Başbakanlığa bağlandı. Amaçları; iş birliğini geliştirici projeler ve faaliyetler geliştirmek ve akraba topluluklarla bir barış kuşağı oluşturmaktır.

2-) YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI: 2010'da Başbakanlığa bağlı müsteşarlık düzeyinde kuruldu. Amacı, ülkemizdeki ve akraba ülkelerdeki burslu öğrencilerin çalışmalarını koordine etmektir.

¹ **FETÖ (Fetullahçı Terör Örgütü):** Halkın dinî duygularını ve yardımseverliğini istismar ederek devletin pek çok kurumunda gizli yapılanmalar gerçekleştirmiş bir terör örgütüdür. *Fetullah Gülen*'in liderliğinde kurulan FETÖ, uluslararası güçlerin emrindedir. FETÖ deşifre olduktan sonra hükümete karşı **17-25 Aralık Yargı Darbesi** girişiminde bulundu. Bu girişiminde başarılı olamayan FETÖ, TSK içerisine yerleştirdiği kadrolarıyla 15 Temmuz 2016'da askerî bir darbeye kalkıştı. Fakat hükümetin kararlı tavrı ve halkın sokaklara inerek darbecilere karşı direnmesiyle FETÖ'nün bu girişimi de başarısızlığa uğratıldı.

3-) TÜRKSOY: Açılımı, *Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı*'dir. 1993'te Türkiye ile Türk Devletleri'nin Kültür Bakanlarının yaptığı antlaşma ile kuruldu. Kuruluş amacı Türk halklarının gönül birlikteliğini ve kardeşliğini güçlendirmek, ortak Türk kültürünü gelecek nesillere aktarmak ve dünyaya tanıtmak için çalışmaktır. Nevruz kutlamaları, *TÜRKSOY*'un geleneksel etkinliklerinin başında gelir.

4-) YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ: 2007'de kurulmuş bir kamu vakfıdır. Türkiye'nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini artırıp dostluğunu geliştirmek amacıyla kuruldu. Türkçe eğitim ve öğretimi, kurumun öne çıkan çalışmasıdır.

5-) TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI: İsmail Gaspıralı'nın "*Dilde, fikirde, işte birlik*" ilkesini yaşama geçirmek için *Prof. Dr. Turan Yazgan* tarafından kurulmuştur. Vakıf, çalışmalarıyla Türk Dünyası'nı Kültürel anlamda iş birliğine kavuşturmayı hedeflemektedir.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) VE TÜRKİYE

AVRUPA BİRLİĞİ KRONOLOJİSİ

- 1951'de *Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu* adıyla AB'nin temeli atıldı.
- 1957'de *Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)* kuruldu.
- 1992 Maastricht Antlaşması ile AET, *Avrupa Birliği (AB)* adını aldı.

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ

- 1959-Türkiye, AET'ye üyelik başvurusunda bulundu.
- 1963-Türkiye AET'ye üyelik için "*Ankara Antlaşması*"nı imzaladı.
- 1996-Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği yürürlüğe girdi.
- 1999-Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB'ye adaylığı resmen onaylandı.
- 2005-AB, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini başlattı.
- Günümüzde de müzakereler devam etmektedir.

BOSNA SAVAŞI (1992-1995)

Yugoslavya Devleti (1945-1990), *Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Bosna-Hersek, Kosova ve Karadağ* devletlerinden oluşan federal bir cumhuriyetti. 1980'de Devlet Başkanı *Tito*'nun ölümünden sonra devlet zayıflama sürecine girdi. 1990'da Slovenya'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle Yugoslavya'nın parçalanma süreci başladı. 1991'de Bosna-Hersek de bağımsızlığını ilan etti ve ilk devlet başkanı olarak **Aliya İzzetbegović** seçildi. Bosna-Hersek'in bağımsızlığı üzerine Bosnalı Sırlar *Batı Sırp Cumhuriyeti*'ni kurdular ve Hırvatlarla birlikte Boşnaklara saldırdılar.

Sırlar ve Hırvatlar, ele geçirdikleri Bosna topraklarında etnik temizlik yaptılar. *Radko Miladić* komutasındaki Sırlar, (11-17 Temmuz 1995 tarihleri arasında) BM Güvenlik Konseyi tarafından "güvenli bölge" ilan edilen *Srebrenitsa*'da 8 binden fazla Müslüman Boşnak'ı katletti. Ardından "*Markale Katliamı*" gerçekleşince NATO hava kuvvetleri, Sırp hedeflerini bombalayarak Sırların tüm askerî altyapısını imha etti (Ağustos 1995).

1995-Dayton Antlaşması ile; Bosna Savaşı sona erdi ve Bosna ve Hersek Federasyonu (Boşnak ve Hırvatların kontrolünde) ile Bosna Sırp Cumhuriyeti (Sırların kontrolünde) isimlerini taşıyan iki birimden oluşan Bosna-Hersek Devleti kuruldu.

ORTA DOĞU'DA MEYDANA GELEN BAŞLICA GELİŞMELER

FİLİSTİN SORUNU VE ORTA DOĞU BARIŞ GÖRÜŞMELERİ

BM'nin 1947'de "Filistin'de biri Arap diğeri Yahudi olmak üzere iki ayrı devletin kurulması" kararı doğrultusunda 1948'de **İsrail Devleti** kuruldu. İsrail Devleti'nin kuruluşundan sonra Avrupa'dan 700 bine yakın Yahudi, İsrail'e göç etti. İsrail'in kurulmasına tepki gösteren Arap Birliği'nin İsrail'e saldırmasıyla Arap-İsrail Savaşları (1948, 1956, 1967, 1973) başladı. Savaşlar, Mısır ve İsrail arasında imzalanan **1978-Camp David (Kemp Deyvid) Antlaşması** ile sona erdi.

Savaş sona erdiyse de Filistinlilerin işgal edilmiş topraklarını koruma mücadelesi sona ermedi. "*Filistin halkının İsrail işgaline karşı başkaldırısı*" anlamına gelen "*İntifada*" bu mücadelenin en somut örneğidir. Birinci İntifada, 1987'de başladı. İkinci İntifada ise 2000-2005 yılları arasında devam etti.

- 15 Kasım 1988'de "**Bağımsız Filistin Devleti**" kuruldu. (Türkiye'de Filistin Devleti'ni tanıdı.)
- 1993-Oslo Antlaşması ile; İsrail, Batı Şeria ve Gazze bölgelerinde Filistinlilerin özerkliğini kabul etti.
- 2002'de İsrail, Batı Şeria'da ördüğü duvarla Batı Şeria'daki 200 bin Filistinliyi dünyadan soyutladı. 8 m yüksekliğinde ve 730 km uzunluğundaki bu duvar Batı Şeria'nın %45'ini daha İsrail kontrolüne soktu.
- İsrail, 2007-2009 arasında Gazze'den kendi topraklarına füze atılmasını bahane ederek Gazze'ye saldırdı. Davos'daki bir panelde; Recep Tayyip Erdoğan, İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e bu konuda sert tepki gösterdi ve paneli terk ederek tüm dünyaya Türkiye'nin Filistinlilerin yanında olduğunu gösterdi.
- 2010 ve 2011'de Rusya, Brezilya, Arjantin ve Şili (1967 öncesi sınırlarını esas alarak) Filistin'i tanıdılar.
- 2011'de BM'deki oylamada (içinde Türkiye'nin olduğu) 138 devlet Filistin Devleti'nin bağımsızlığını tanıdı
- İsrail'in ablukası altındaki Gazze ve Batı Şeria'daki Filistinliler insani ihtiyaçlarını gidermekten yoksundur. İsrail bu abluka ile Filistinlileri yurtlarından göç etmeye zorlamaktadır.
- 1948'den itibaren İsrail işgalleri nedeniyle yaklaşık 6 milyon Filistinli başka ülkelere göç etmiştir.

KÖRFEZ SAVAŞLARI

I. KÖRFEZ SAVAŞI (1991)

- * Savaşın sebebi, Irak'ın 1990 yılında Kuveyt'i işgal etmesidir.
- * Bunun üzerine BM, Irak'a askerî ve ekonomik ambargo uyguladı.
- * Ayrıca ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri, hava ve kara harekâtı başlattı (Ocak 1991).
- * Harekât sonucunda ateşkes isteğinde bulunan Irak, Kuveyt'ten çekildi.
- * Ateşkesi denetlemek ve Irak'ın 36. paralelin kuzeyi ile 32. paralelin güneyine uçak ve silah geçirmesini engellemek için "**Çekiç Güç**" adı altında uluslararası bir kuvvet oluşturuldu.

II. KÖRFEZ SAVAŞI (MART/NİSAN 2003)

Afganistan'a yaptığı askerî müdahaleden sonra yönünü Irak'a çeviren ABD, Irak'ı kitle imha silahları olduğu gerekçesiyle suçladı. Bunun üzerine BM silah denetçileri incelemelerde bulundular ve Irak'ta kitle imha silahlarına rastlanmadığını rapor ettiler. Fakat ABD yönetimi bu kez de Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin ve ailesinin Irak'ı terk etmelerini istedi. Aksi takdirde Irak'a askerî müdahale yapılacağını açıkladı. Irak yönetimi ABD'nin bu uyarısını reddetti. Bunun üzerine ABD ve İngiltere öncülüğündeki koalisyon güçleri önce havadan sonra karadan başlattı. Irak yönetimi daha fazla dayanamayarak teslim oldu. Irak Devlet Başkanı **Saddam Hüseyin** idam edildi.

Savaşın sona ermesi Irak'taki siyasi istikrarsızlık ve otorite boşluğu, terörist gruplara alan oluşturdu. Irak'ta yaşanan istikrarsızlık hem Irak'ın komşularında hem de tüm bölgede güvenlik sorunlarını ortaya çıkardı.

ARAP BAHARI

Arap Baharı, 2010'da Orta Doğu ülkelerindeki demokratik olmayan yönetimlere karşı bu ülkelerin halkları tarafından daha çok demokrasi ve özgürlük talebiyle başlatılan, protesto ve ayaklanmalarla gerçekleşen halk hareketleridir.

Arap Baharı olarak adlandırılan süreç **Tunus**'ta başladı. Zabita tarafından mallarına ve arabasına el konulan **Muhammed Buazizi** adlı gencin kendini yakarak intihar etmesi sonucu başlayan hükümet karşıtı gösteriler sonucu, Tunus Devlet Başkanı **Zeynel Abidin Bin Ali** istifa etti. Bu sürece **Yasemin Devrimi** adı verildi. Tunus'ta başlayan olaylar diğer Arap ülkelerine de yayıldı.

Mısır'daki gösteriler, "**Öfke Günü**" olarak da adlandırılan 25 Ocak 2011'de **Tahrir Meydanı**'nda başladı. Cumhurbaşkanı **Hüsni Mübarek** istifa etti. Mısır'da yapılan demokratik seçimi kazanan **Muhammed Mursi** Cumhurbaşkanı oldu.

Mısır'dan sonra **Libya**'da da protestolar başladı. Protestolar sonucunda Libya lideri **Muammer Kaddafi**, halk tarafından linç edilerek öldürüldü.

Suriye'de Devlet Başkanı **Beşşar Esed** yönetimindeki Baas rejiminin protestolara karşı müdahalesi çok sert oldu. Bunun üzerine harekete geçen halk silahlanmaya başladı. Suriye'de iç savaş başladı. Yüzbinlerce insan hayatını kaybetti. Ülkede yaşamın zorlaşmasıyla beraber birçok Suriyeli kendi ülkesinden kaçarak başka ülkelere sığındı. 4 milyon kadar Suriyeli dünyanın çeşitli yerlerine sığınmacı olarak yerleştirildi. Bu sığınmacılardan yaklaşık 3 milyonu ise Türkiye'ye geldi.

Bahreyn ve **Yemen**'de de Arap Baharı'nın etkileri görüldü. Bu iki ülkede protestolar bir süre sonra mezhep çatışmasına dönüştü. Suudi Arabistan'ın müdahalesiyle Bahreyn'de muhalifler bastırıldı. Fakat Yemen'de durum Libya ve Suriye'deki gibi bir iç savaşa dönüştü.

Arap Baharı ile Orta Doğu'nun demokratikleşeceği düşünülürdü. Fakat beklenen olmadı. Sürecin bazı ülkelerde iç savaşa dönüşmesi bölgede istikrarsızlığa yol açtı. Batı ülkelerinin siyasi çıkarları nedeniyle bu

çatışmalara müdahale etmesi bölgedeki sorunları daha da derinleştirdi. Bu istikrarsızlık sonucu ortaya çıkan terör örgütleri, hem çatışmaların yaşandığı ülkeler hem de bölgenin diğer ülkeleri için bir güvenlik sorunu hâline geldi. Mısır'da ise demokratik yollarla seçilmiş Muhammed Mursi'nin askerî bir darbeyle devrilmesi ülkedeki ve bölgedeki demokrasi beklentilerini sonlandırdı.

11 EYLÜL SALDIRILARI VE KÜRESEL TERÖR

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin *New York* kentinde bulunan *Dünya Ticaret Merkezi*'ne, Washington'a (Vaşington) ve Pentagon'a sivil uçakların kullanıldığı saldırılar düzenlendi. Bu saldırılarda Dünya Ticaret Merkezinin iki binası da çöktü ve burada çalışan binlerce kişi hayatını kaybetti. Dönemin ABD Başkanı *George W. Bush* (*Corc W. Buş*), saldırıyı ABD'ye yönelik bir savaş ilanı olarak niteledi. ABD saldırının arkasında olduğuna inandığı Afganistan'a ve Irak'a askerî müdahalede bulundu.

IRAK VE SURIYE'DE YAŞANANLAR

IRAK'TAKİ GELİŞMELER

Irak'ın 2003'te ABD tarafından işgalinden sonra Irak'ın yeniden yapılandırılması süreci başladı. ABD tarafından Irak'ın başına getirilen sivil yöneticiyle yönetimi paylaşacak olan Geçici Hükûmet Konseyi tarafından 13'ü Şii, 5'i Sünni, 5'i Kürt, 1'i Türkmen ve 1'i Asuri olan 25 bakandan oluşan Irak Hükûmeti kuruldu.

ABD, (Irak Hükûmeti bazı antlaşmalar yaptıktan sonra) 2009'da Irak'tan çekilmeye başladı. Savaştan sonra kurulan Irak Hükûmeti ülkede otoriteyi sağlayamadı. Irak'taki terör olayları sonucu yaklaşık bir milyon insan hayatını kaybetti. Denetimsiz silahlı grupların petrol boru hatlarına ve pompa merkezlerine sürekli saldırısı nedeniyle petrol üretimi 2,5 milyon varil düzeyine çıkamadı. Bu da Irak halkının yaşam standardını düşürdü.

Irak'ın kuzeyinde kurulan özerk yönetim ve merkezî Irak hükûmeti arasında başta petrol olmak üzere pek çok konuda anlaşmazlık olması, ülke siyasetinin mezhep ve aşiret esasları üzerinden belirlenmesi ülkede istikrarsızlığı artırmıştır. Bu istikrarsızlıktan yararlanan *PKK* terör örgütü, Irak'ın kuzeyinde üslenmiş ve Türkiye'ye karşı terör saldırıları gerçekleştirmiştir. Bunun yanında 2014'te Irak'ın en büyük kentlerinden Musul ve Tikrit'in yanı sıra bölgedeki bazı kentlerde kontrolü ele geçiren *DAEŞ* terör örgütü, hem bölge hem de Türkiye için büyük bir tehdit hâline gelmiştir. Irak'ın bu durumu Türkiye için ciddi bir güvenlik sorunu hâline gelmiştir.

SURIYE'DEKİ GELİŞMELER

Arap Baharı sürecindeki protesto gösterilerine Baas rejiminin sert müdahaleleri ile başlayan Suriye olayları, radikal unsurların çatışmalara dahil olmasıyla büyüdü. ABD, İran ve Rusya'nın doğrudan ya da dolaylı yollardan destekledikleri gruplar aracılığı ile Suriye'ye müdahale etmesi ülkeyi büyük bir yıkıma sürükledi.

Suriye'de devlet otoritesinin ortadan kalkmasıyla birlikte *DAEŞ* terör örgütü güçlendi ve Türkiye için bir tehdit hâline geldi. *DAEŞ*, Türkiye'nin sınır yerleşimlerine zaman zaman terör saldırıları gerçekleştirdi. Bunun yanı sıra *PKK*'nin Suriye kolu olan *PYD* terör örgütü ülkedeki otorite boşluğundan yararlanarak Suriye'nin kuzeyinde etkin hâle geldi. *DAEŞ* terörü ile mücadele bahanesi ile özellikle ABD tarafından silahlandırılan *PYD* terör örgütü, Suriye'nin kuzeyini ele geçirerek devletleşmeye doğru gitmek istedi. Fakat 24 Ağustos 2016'da Türk Silahlı Kuvvetlerinin Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ile birlikte başlattığı ***Fırat Kalkanı Harekâtı*** ile *PYD*'nin uygulamak istediği planın önüne geçildi. *Azez*, *Cerablus* ve *El Bab* bölgeleri *DAEŞ*'ten temizlenerek huzur sağlandı.

SURİYELİ MÜLTECİLER

Suriye iç savaşının şiddeti artınca Suriye'den Türkiye'ye toplu göç hareketi başladı. Türkiye, savaştan kaçan Suriye halkını etnik köken ve inanç gözetmeden "***açık kapı***" ilkesi ve "***geçici koruma***" politikası çerçevesinde kabul edeceğini duyurdu ve bu politikasına sadık kaldı. 2006 verilerine göre Türkiye 3 milyon Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmıştır.

Türkiye kişi başına düşen millî gelire oranla dünyanın en çok yardım yapan ülkesidir. Suriye'deki iç savaştan kaçan mülteciler için Türkiye 35 milyar doların üzerinde harcama yapmıştır. Uluslararası camiadan verilen yardım sözlerine rağmen vaat edilen yardımların ancak çok küçük bir miktarı Suriyeli mültecilere verilmiştir. Bu konuda yalnız kalmasına rağmen Türkiye, Suriyeli mülteci hareketini acil müdahale edilmesi gereken bir durum olarak görmüş ve bu kapsamda ***AFAD***'ı (***Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı***) görevlendirmiştir.